

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav českých dějin

Rigorózní práce

Mgr. Petra Paterová

**Liber testium jako pramen pro studium aspektů života obyvatel
královského města Louny na přelomu 16. a 17. století.**

Liber testium als a source of information for details about the people's life in the royal town
Louny at the turn of the 16. and 17. century.

Louny 2015

Chtěla bych poděkovat za motivaci přihlásit se k rigoróznímu řízení svému partnerovi Milanovi a za podporu mým kolegům ze SOkA Louny.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Lounech dne 29. 1. 2015

podpis

Anotace

Dějiny každodennosti jsou zajímavým historickým odvětvím, které přináší badateli informace o rodině, zaměstnání, zábavě, potížích a dalších věcech, které každého z nás denně obklopují. Stejně tak tyto věci ovlivňovaly životy našich předků. Fascinace obyčejnými životy lidí raného novověku je vlastně touhou po poznání sebe sama. Ačkoli se náhled na věci běžného dne mohl v průběhu staletí měnit, co se nezměnilo, byla právě jejich témata.

Knihy svědomí jsou více než vhodným pramenem pro studium všedního dne. Na jejich stránkách se skrze výpovědi svědků k jednotlivým soudním procesům, mimoděk dozvídáme právě podrobnosti ze života obyvatel raně novověkého města. Jejich studium přináší podněty pro výzkum nejen dějin každodennosti, ale také dějin kultury a dějin mentalit. V neposlední řadě nelze nejmenovat výzkum raně novověké městské kriminality.

Klíčová slova:

Každodennost, kriminalita, raný novověk, město, knihy svědomí.

The history of everyday life is an interesting historical branch, which brings the researcher a lot of information about family, work, entertainment, problems and other things that surround everyone and every day. In the same way, these things have influenced lives of our ancestors. The fascination with ordinary lives of early modern history is actually a desire to get to know oneself. Despite the fact that the outlook on everyday things may have changed during the centuries, what has not changed were the topics.

The libri testimoniorum are a more than suitable source of information for everyday life research. Owing to the testimonies of the witnesses of the particular trials, the books unwittingly reveal many details about the life of early modern towns. Studies of these books bring motivation for researching not only the everyday history, but also culture and mentality history. Last but not least, it is important to mention research into criminality of early modern towns.

Key words:

Everyday life, criminality, early modern history, town, conscience.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Prameny a literatura	10
3. Rozbor knihy svědomí sig. I C 34	18
3.1 Vnější popis knihy	18
3.1.1 Vazba, materiál, rozměry, výzdoba	18
3.1.2 Foliace a paginace.....	19
3.1.3 Filigrány.....	20
3.2 Vnitřní popis knihy	20
3.2.1 Písaři	22
4. Louny v 16. a na počátku 17. století.....	24
4.1 Hospodářství a řemesla.....	28
4.2 Společnost a kultura.....	30
5. Vybrané kapitoly z dějin každodennosti v raně novověkých Lounech	33
5.1 Vymezení každodennosti a zdůvodnění vybraného okruhu témat	33
5.2 Žena, rodina a domácnost	35
5.2.1 Manželky a matky.....	35
Námluvy.....	36
Těhotenství a porod	36
Vdovství.....	38
5.3 Řemeslníci a cechy	42
5.3.1 Sladovníci a pivovarníci	43

5.3.2 Řezníci	46
5.3.3 Vinaři a vinařství	46
5.3.4 Mlynáři.....	47
5.4 Nemoci a smrt.....	50
5.4.1 Nemoci.....	50
5.4.2 Hygiena.....	52
5.4.3 Umírání	53
6. Městské soudnictví a městské právo.....	55
6.1 Rychtář.....	55
6.2 Typy městských soudů.....	56
6.3 Městské právo	57
6.4 Vězení v Lounech	62
7. Kriminalita v každodenním životě raně novověkých Loun.....	67
7.1 Vymezení kriminality v kontextu knih svědomí.....	67
7.2 Klasifikace kriminálních deliktů.....	69
7.3 Majetkoprávní agenda.....	73
7.3.1 Dluhy	73
7.3.2 Pozůstalosti	76
7.3.3 Pozemkové pře.....	83
7.4 Trestněprávní agenda.....	85
7.4.1 Delikty proti životu a zdraví	85
Ublížení za zdraví	85

Mordy a vraždy	92
Domácí násilí a manželské soužití	97
7.4.2 Urážky na cti	101
Nadávky	105
7.4.3 Proti vlastnictví	106
Krádež	106
7.4.4 Proti mravnosti	109
Cizoložství, smilstvo	109
8. Závěr	111
9. Prameny a literatura	115
10. Seznam zkratk	125
11. Obrazová příloha	126

1. Úvod

Od ukončení magisterského studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze jsem přemýšlela o možnosti rozvinout svou diplomovou práci a přihlásit se k rigoróznímu řízení. Jenže od úmyslu k činu je dlouhá cesta a člověk potřebuje dostat nějaký impuls. Tím mým bylo pracovní přemístění z archivů pražských do toho lounského. Z praktické „archivařiny“, na kterou jsem byla doposud zvyklá, jsem se dostala do míst, kde se už tradičně psaly odborné články a publikace. Poprvé jsem dostala možnost věnovat se starším městským fondům a jejich dějinám. Díky tomuto podnětnému prostředí, podpoře kolegů a také snadné dostupnosti pramenů, jsem tak mohla dokončit, co jsem si v lednu roku 2012 předsevzala. Tato rigorózní práce je rozšířenou prací diplomovou, ale chci věřit, že doplnění kapitoly k městskému soudnictví a kriminalitě bylo smysluplné, a že jsem tak uzavřela celé téma.

„Perla na řece Ohři“, tak je označováno bývalé královské město Louny, které je pro návštěvníka příjíždějícího od jihu bránou do Českého středohoří. O své místo na slunci se město v průběhu dějin muselo prát se sousedním, bohatším, větším a historicky významnějším Žatcem, nedalekým Mostem a Chomutovem, nebo klášterem v Postoloprtech. Jeho historie je bohatou studnicí informací a příběhů, které k badateli promlouvají skrz zachované prameny lounského archivu. Pozornému čtenáři tak na pergamenu privilegií, listech městských kniha stranách aktového materiálu ožívají osoby, které utvářely tvář města a svou činností udávaly jeho životu tempo. Pokud k sobě badatel nechá studovaný materiál promluvit, poté zjistí, že obyčejný život a běžné starosti, které trápily obyvatele Loun na přelomu 16. a 17. století, nejsou v mnoha případech nepodobné těm, které řešíme dnes my.

Tato práce si vzala za úkol ukázat vybrané aspekty z běžného života a kriminalitu raně novověkého obyvatele města. Jako hlavní pramen byla zvolena kniha svědomí (1584 - 1605) se signaturou I C 34. Bohumír Roedl ve svém článku napsal: „... *koho na dějinách nezajímají pouze čísla, bude mu jen samotná četba těchto knih působit potěšení* ...“.¹ S tímto výrokem mohu po prostudování výše zmíněné knihy a dalších archivních pramenů, jen souhlasit.

Úvodní kapitola je věnována vývoji a literární základně tématu. Jejím úkolem je informovat o stavu bádání. Následující kapitoly jsou věnovány samotnému městu Louny ve

¹ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi, Praha 2004, s. 315.

sledovaném období před bitvou na Bílé hoře. Slouží k vykreslení prostředí, ve kterém se později budou odehrávat osudy popsané v pramenech.

Další část práce se věnuje charakteristice knihy svědomí sg. I C 34, přináší základní informace o prameni a jeho obsahu. Nabízí možnost dalšího výzkumu po stránce diplomaticko-paleografické, potažmo se tak naskýtá prostor k diskusi, zdali by nebylo nejvhodnější knihu edičně zpřístupnit, tak jak se to stalo s žateckou knihou svědomí z let 1580 – 1587, kterou připravil k vydání Bohumír Roedl, ředitel Státního okresního archivu v Lounech.²

Práce obsahuje dva velké tematické okruhy: každodennost a kriminalitu. Kapitola o každodenním životě v Lounech obsahuje čtyři okruhy témat, která byla vybrána autorkou na základě jejího osobního zájmu o popisovanou problematiku a s přihlédnutím ke vhodnosti využití zvoleného pramene. Prvním zkoumaným okruhem spadá do oblasti gender history,³ tj. ženy a jejich úloha ve městě v kontextu dvou rovin: manželství a mateřství a jejich hospodaření. Pokusíme se ukázat jejich život v manželství, dále bude také zkoumána jejich role hospodářek a správkyní řemeslných dílen. Druhý okruh lounské každodennosti tvoří řemesla a řemeslníci, kteří byli neodmyslitelnou součástí městské společnosti a zastávali často i významné správní funkce v samosprávě. Budeme se zabývat nejobvyklejšími řemesly, která byla ve sledovanou dobu v Lounech provozována, tedy: sladovníky, vlnáři, mlynáři nebo řezníky. Toto téma je logické, vzhledem k zemědělsko-řemeslnickému zaměření města. Třetím okruhem je pak otázka nemocí a smrti. Tato poslední podkapitola z dějin každodenního života si klade za cíl ukázat choroby, se kterými musel každý bojovat, úroveň hygieny a rituál umírání nebo nakládání se zemřelým.

Cílem kapitol o běžném životě bude vyzdvihnout jednotlivé jeho aspekty ve výpovědích, které se prvoplánově vztahovaly k nějaké trestné činnosti a spíše druhotně v nich lze nalézt informace o domácnosti, vztazích, počasí apod. Kapitola má ukázat význam knih svědomí jako pramene pro již zmíněné dějiny všedního dne, dějiny kultury nebo dějiny mentalit.

² Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí z městského soudu v Žatci*, Praha 2003.

³ „V historickém bádání se tak rozumí historicky a kulturně specifické, relační vědění o vnímaných pohlavních diferencích, které slouží jako důležitý prostředek, jak vyjadřovat mocenské vztahy a organizovat společnosti.“ Lucie STORCHOVÁ, *Gender*, in: *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 194 – 204.

Městská trestněprávní a majetkoprávní kriminalita, která je hlavním motivem druhého tematického okruhu práce, má nastínit delikty a jejich řešení v podmínkách raně novověkého královského města. Jejich rozbor má přinést část obrazu kriminality jeho obyvatel. Jedná se o spory, kdy trestem za ně nebyla smrt. Hlavními žalovateli byli zpravidla obyvatelé, které bychom mohli označit za městskou elitu. Jednalo se o členy rady, měšťany, bohaté řemeslníky nebo obchodníky. Lidé z nižší společenské vrstvy v těchto kauzách často figurují jako svědci událostí, popřípadě jako obvinění.

K tomuto tématu se autorka dostala v průběhu svého vysokoškolského studia. Delší dobu byl zvažován metodický přístup k materiálu, který osciloval mezi edičním zpracováním pramene a historicko-antropologickým pojetím. Nakonec autorka přistoupila k pramenům pomocí analyticko-narativní metody⁴ a za pomoci citací z archivních pramenů bylo téma sledováno pohledem spíše dějin všedního dne. Tato cesta by měla ukázat možnosti výzkumu dějin měst a také možnosti, které přináší studium pramenů z městské soudní provenience. Úkolem je vylíčit jejich atraktivitu nejen pro badatele z okruhu právních dějin.

Často uváděné citace z pramene budou mít svoji úlohu. Právě tím, že necháme promlouvat samotné aktéry sporů, jsme schopni lépe proniknout do jejich životů a názorů. Text výše zmíněných citací z knihy svědomí a dalšího archivního materiálu bude přepsán pomocí transkripce a upraven podle „Zásad vydávání novověkých historických pramenů“ z pera kolektivu autorů, které vedl Ivan Štoviček,⁵ s ohledem na regionální aspekty jazyka tak, aby bylo, co nejvíce zachováno jeho původní znění.

⁴ Karel ŠIMA, *Narace*, in: *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 87 – 94.

⁵ Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období po počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

2. Prameny a literatura

Státní okresní archiv v Lounech se může směle pyšnit jednou z nejlépe dochovaných souvislých řad městských knih,⁶ která poskytuje badatelům nepřehledné množství možností, jak proniknout do dějin města. První soudní městská kniha, která se ale bohužel nedochovala, vznikla někdy okolo roku 1317. Již následující kniha z r. 1347, ale dochována je.⁷ A po ní pak následují plynule další knihy v souvislosti s tím, jak se rozrůstala městská kancelář a přicházela potřeba diferenciací knih.⁸ Knihy jsou v lounském archivu rozděleny do deseti skupin:

- A. Knihy pamětní a protokoly radní.
- B. Kopiaře, notuláře, opisy privilegií a listin.
- C. Knihy soudní.
- E. Knihy počtů a berní.
- O. Knihy týkající se osobních záležitostí obyvatel Louny.
- P. Knihy popisující pozemkovou a domovní držbu.
- D. Knihy patentní
- CH. Kroniky
- G. Varia

⁶ Soubor lounských městských knih předčí snad jen dochované městské knihy v Archivu hlavního města Prahy viz. Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956 nebo např. Václav VOJTÍŠEK, *Archiv hlavního města Prahy: o jeho vývoji, sbírkách a významu*, Praha 1933; a samozřejmě také soubor městských knih brněnských, které se těší trvalému badatelskému zájmu a některé se dočkaly i kvalitního edičního zpracování: Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku: (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004 (dále jen Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně.*); TATÁŽ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619*, 4 sv., Brno 1998 – 2003; edičně zpřístupněné jsou potom dále pamětní a právní knihy, kterým se věnuje Miroslav Flord a kniha počtů, kterou k edičnímu vydání připravil Bedřich Mendl (konkrétní citace, vzhledem k obecné známosti uvedených děl, vynechám z důvodu šetření místem).

⁷ Boživoj LŮŽEK, *Okresní archiv v Lounech: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1956, s. 22 (dále jen Boživoj LŮŽEK, *Průvodce.*)

⁸ K lounským městským knihám se dlouhodobě obrací zvýšený badatelský zájem, pominuli množství akademických prací, které se buď přímo k městským knihám vztahovaly, anebo z nich přímo vycházely, věnují se jejich studiu trvale pracovníci Státního okresního archivu v Lounech (dále jen SOKA Louny) pan PhDr. Bohumír Roedl a Mgr. Jan Mareš Ph.D.

F. Pomocné knihy⁹

Pro tuto práci byla jako hlavní pramen zvolena „*Kniha svědomí*“ z let 1584 – 1605 se signaturou I C 34. Jde o nejstarší knihu tohoto typu, kterou můžeme nalézt v SOkA Louny. Jedná se o knihu, do níž písař měl zaznamenat doslovné výpovědi svědků, které mohly, ale také nemusely, být následně využity jako důkazní materiál při soudním sporu. Což sice znesnadňuje jejich využití při právních analýzách jednotlivých kriminálních případů, na druhou stranu pro potřebu studia dějin každodennosti, kultury a městského obyvatelstva, se knihy svědomí naopak stávají pramenem zatím ne úplně doceněným.

Vzhledem k téměř úplné řadě městských soudních knih v Lounech můžeme, k dokreslení jednotlivých případů nebo bližších okolností, využít dalších soudních knih. První z nich je kn. „*Právních ortelů od léta 1577 – 1593*“ sg. I C 17, a na ní navazující: kn. „*Rozepře*“ sg. I C 17a, kn. „*Právní rozepře a ortele*“ sg. IC 18 a kn. „*Manuale sententiarum definitivarum civitatis Lunensis*“ sg. 1 C 19.¹⁰ Tyto knihy zachycují celý průběh sporu včetně ortelu a nálezu apelačního soudu.

Do této práce nejsou záměrně zahrnuty knihy pamětní a radní manuály, které by taktéž mohly poskytnout doplňující informace, jak již naznačila ve svém článku „*Hrdelní soudnictví města Benešova v 16. – 18. století*“, ¹¹ který byl publikován v roce 1987 ve Vlastivědném

⁹ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 42; Jiří ČAREK, Bořivoj LŮŽEK, *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách*, in: SAP 18, 1968, s. 452 – 477; první kdo se zabýval typologií městských knih byl Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, Praha 1915, který rozdělil knihy podle právního hlediska na knihy k pojištění práv města jako celku a knihy k pojištění soukromých práv měšťanů; dále Zdeněk FIALA, *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954, který jako samostatný oddíl vyčlenil knihy památné a knihy k pojištění soukromých práv měšťanů rozdělil ještě na knihy městského soudnictví a knihy vzniklé z přenesené působnosti města a jeho úřadů; typologií městských knih se ve výše zmíněné práci zabývá i Jiří Čarek; dalším kdo se přispěl k rozdělení měst. knih byl Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310 – 1526*, Praha 1963, který zavedl oddíl knih městské správy; nejnověji se o tuto otázku zajímala Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619 – katalog*, Brno 1998, s. 9 – 14 nebo TATÁŽ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku*, Praha 2004.

¹⁰ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 49 – 50.

¹¹ Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století*, Pardubice 1996, s. 65.

Radní manuály obsahují převážně různorodé zápisy z jednání městské rady. Nejprve vzniká tzv. manuál běžný, do kterého se zapisují všechny projednávané záležitosti. Později byly záležitosti přepisovány do tzv. autentických manuálů, které se stávaly definitivní knihou. Srov. Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví starého města pražského před rokem 1620*, in: *Pražský sborník historický* (dále jen PSH) 33, Praha 2004, s. 30 – 32; Václav VOJTÍŠEK, *Manuály radní nového města pražského z let 1548 – 1553 a jejich písaři (Příspěvek k vývoji městských knih*

sborníku Podbrdsko, Eva Procházková. Jejich vynechání bylo záležitostí čistě praktickou. Do budoucna by ale jejich propojení s ostatními knihami soudními umožnilo hlubší pohled na problematiku každodennosti v Lounech.

Literatura, která by se vztahovala ke knihám svědomí, není zatím příliš objemná. Jak jsem již zmínila výše, většímu badatelskému zájmu se těšily spíše knihy útrpného práva nebo také jinak nazývané knihy smolné nebo knihy černé.¹²

První, kdo využil zápisy z knih svědomí, byl Karel Jaromír Erben a to ve svých krátkých výpiscích, které publikoval v Časopise musea království českého.¹³ Knihy svědomí ve svých dílech často využíval Zikmund Winter,¹⁴ kterému je mu obecně vytýkána přílišná popisnost a nekritičnost, ale na druhou obsáhl opravdu úctyhodné množství pramenů a styl, jakým byl schopen líčit městský život, považují za výtečný. Ačkoli jsem si vědoma nezastupitelné role v první řadě diplomatiky a také ostatních pomocných věd historických v práci s historickými prameny, pak se ale domnívám, že způsob jakým Winter staví vyprávění na ověřitelných faktech, je jednou z cest, jak přiblížit práci historika nebo archiváře širší veřejnosti, což je vedle vědy samotné další z úkolů vědeckých pracovníků.¹⁵ Některé

pražských), in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 18 – 20; Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně*, s. 66 – 70.

¹² Výběrem: Emil Pavel LÁNY (ed.), *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*, Liberec 1946; TENTÝŽ, *Knihy Smolné založené 1588*, Liberec 1947; TENTÝŽ, *Smolná jinak černá kniha města Solnice 1569 – 1721*, Liberec 1948; Antonín VERBÍK, Ivan ŠTARHA (ed.), *Smolná kniha velkobítešská: 1556 – 1636*, Brno 1973; Antonín VERBÍK, Ivan ŠTARHA, Edmund KNEŠL (ed.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979; Zdeněk BIČÍK (ed.), *Knihy smolné*, Hradec Králové 1969; Antonín VERBÍK (ed.), *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, Brno 1976; Jaroslav PÁNEK (ed.), *Smolná kniha města Divišova z let 1617 – 1751*, Praha 1977; Marie a Zdeněk BISINGEROVÍ (ed.), *Kutnohorský manuál práva útrpného (smolná kniha) 1521 – 1571*, Kutná Hora 1987; Bohumír ROEDL (ed.), *Smolné knihy města Loun: Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: Sborník Okresního archivu v Lounech 6, 1993, s. 3 – 111; Petros CIRONIS (ed.), *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 – 1630*, Rokycany 1994; Miroslav MARADA (ed.), *Smolná kniha města Lipníka*, Přerov 1994.

¹³ Karel Jaromír Erben, *Knihy bílé na pohony k svědomí*, in: Časopis musea království českého 35, Praha 1861; tentýž, *Výpis z bílé knihy svědomí*, in: ČMKČ 37, Praha 1863.

¹⁴ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku*, 2 díly, Praha 1890 – 1892.

¹⁵ Tuto úlohu v dnešní době dobře plní nakladatelství Argo ve své edici k dějinám každodennosti. Pavlína CERMANOVA, *Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2014; Daniela TINKOVÁ, *Zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2013; Tomáš PETRÁČEK, *Nevolníci a svobodní, kníže a velkostatek. Fenomén darovaných lidí přemyslovských zemí 16. + 12. století*, Praha 2012; Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010; TATÁŽ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004; Jan RANDÁK, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2008; Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007; Robert MUCHEMBLED, *Dějiny d'ábla*, Praha 2007;

citace ze soudních knih využíval pro oživení i August Sedláček ve svém gigantickém díle „*Hrady, zámky a tvrze Království českého*“.¹⁶

Prvního podrobného popisu se knihy svědomí dočkaly až z pera PhDr. Bohumíra Roedla,¹⁷ který se pokusil analyzovat spory vedené k žatecké knize svědomí z let 1580 – 1587 se signaturou I B 263 v porovnání s lounskou knihou z let 1584 – 1605 vedenou v SOkA Louny pod signaturou I C 34. Žateckou knihu Roedl dokonce zpřístupnil kritickou edicí.¹⁸ Ačkoli autor nerozlišoval mezi procesem civilním a inkvizičním, jak později poznamenal ve svém článku Petr Kreuz.¹⁹ Jedná se ale o cennou práci, která byla na delší dobu jedinou. B. Roedl se knihám svědomí nadále věnuje i v dalších svých pracích.²⁰

Knihy svědomí ke své práci o kriminalitě na Berounsku využila i již zmíněná Eva Procházková,²¹ která nabízí možnost použít knihy svědomí jako pramen pro studium všedních stránek života raně novověké společnosti a osobnosti vypovídajících osob, kde lze využít mnohdy spontánnosti svědků při diktování výpovědi písaři. Výše zmíněný Petr Kreuz využíval knih svědomí jako pomocného pramene ve své diplomové práci „*Hrdelní soudnictví města Nymburka v době předbělohorské*“, kterou obhájil na katedře pomocných věd

Radmila ŠVARÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mesendorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007; Václav BŮŽEK a kolektiv, *Člověk českého raného novověku (16. – 17. století)*, Praha 2007; Michail BACHTIN, *Francois Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha 2007; Jacques HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, Praha 2006; Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005; Carlo GINZBURG, *Noční příběh. Sabat čarodějnic*, Praha 2003; Martin NODL, František ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, Praha 2002; Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001; Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

¹⁶ Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580 – 1587*, Praha 2003, s. ix.

¹⁷ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou*, in: *Folia Historica Bohemica* (dále jen FHB) 7, Praha 1984, s. 251 – 268.

¹⁸ Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580 – 1587*, Praha 2003.

¹⁹ Bohumír ROEDL, *Svědectví z morového času*, s. x; srov. Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století*, Pardubice 1996, s. 68, 70; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého města pražského v letech 1548 – 1560*, in: *Documenta Pragensia* (dále jen DP) 13, Praha 1996, s. 101 – 135; TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*, in: DP 23, Praha 2004, s. 123 – 161.

²⁰ ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*, Praha 2004, s. 305 – 318.

²¹ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (Edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, in: *Středočeský sborník historický* (dále jen SSH) 20, Beroun 1994, s. 73 – 87.

historických Univerzity Karlovy v Praze roku 1989.²² P. Kreuz se velmi podrobně věnuje tématu kriminality a typologii sporů. Upřednostňuje ale normativně-právní průkaznost sporů,²³ se kterou v úplnosti nesouhlasím a přikláním se k názoru Ondřeje Hladíka, jež vyjádřil ve své diplomové práci,²⁴ že ačkoli nejsou podklady pro jednotlivé spory zachovány v úplnosti, neznamená to, že daný spor nemůže mít výpovědní hodnotu pro dějiny kriminality.

Nověji se knihami svědomí zabývala Zlata Brátková.²⁵ Ta ve své diplomové práci obhájené na pražské filozofické fakultě v roce 1996, která dala později vzniknout článku v Pražském historickém sborníku, provedla rozbor dvou knih svědomí z Archivu hlavního města Prahy z období let 1587 – 1597 pocházející z Malé Strany a Starého města pražského. Ve své práci Z. Brátková provedla podrobnou analýzu obou knih a nastínila možnosti bádání, které studium tohoto typu pramene umožňuje.

Statisticky vyhodnotila rokycanské knihy svědomí Hana Hrachová²⁶, která své výsledky poté zhodnotila ve své diplomové práci, obhájené v roce 1999 na FF UK v Praze, o předbělohorské kriminalitě v Rokycanech. Další z autorek, která se ve své práci zamýšlí nad knihami svědomí, je Hana Vobrátilková,²⁷ která ve svém článku charakterizuje knihy sporného soudnictví na Starém městě pražském před Bílou horou.

Z novější knižní produkce se knih svědomí týkají akademické práce, které vznikají na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Již výše zmiňovaný Ondřej Hladík²⁸ obhájil v roce 2010 na katedře českých dějin diplomovou práci, která se věnovala dějinám kriminality na Novém městě pražském. Hlavním pramenem byly dvě knihy svědomí z Archivu hlavního města Prahy. První je rukopis s inv. č. 1060a z let 1585 – 1595 a druhý s označením 1122, zahrnující roky 1585 – 1594. Zároveň se knihami svědomí královského města Slaný

²² Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století, Pardubice 1996, s. 69.

²³ Srov. Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání*; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem*; TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů*. (viz. Výše uvedené práce.)

²⁴ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce FF UK, Praha 2010, s. 9; nejnověji autor svoji práci vydal knižně: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, Praha 2011.

²⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, in: PSH 31, Praha 2000, s. 5 – 36.

²⁶ Hana HRACHOVÁ, *Kriminalita na Rokycansku v letech 1575 – 1600*, in: Časopis Národního muzea (dále jen ČNM) – řada historická 169, 2000, č. 1 – 2, s. 40 – 55.

²⁷ Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví Starého města pražského před rokem 1620*, in: PSH 33, 2004, s. 32 – 38.

²⁸ Viz. Výše.

dlouhodobě zabývá Romana Kmochová,²⁹ studentka historie a pomocných věd historických na téže fakultě. Nejnověji k tématu města a kriminality obhájil diplomovou práci na katedře českých dějin filozofické fakulty v Praze Petr Šmíd.³⁰

Velké množství prací zaměřených na dějiny každodennosti se vztahem k Lounům vznikalo na pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a díky Michaela Hrubé, která se sama dlouhodobě věnuje studiu městské problematiky v raném novověku a často vychází právě z fondů severočeských archivů.³¹ Pod jejím vedením vzniká i mnoho závěrečných prací s novověkou tematikou na filozofické fakultě téže univerzity.³²

Dějiny kriminality a soudnictví jsou témata, která mají své pevné místo v české historiografii již od 2. poloviny 19. století.³³ Mezi nejvýznamnější autory se řadí Karel Malý³⁴, Jiří Klabouch,³⁵ Jaroslav Pánek,³⁶ Jindřich Francek³⁷ již zmiňovaný Petr Kreuz či

²⁹ Romana KMOCHOVÁ, „Hrome, mlč, budeš mít váček!“, *sexuální delikty a delikty proti manželství před slánským soudem v letech 1595 – 1620*, in: Slánský obzor 18, 2010, s. 20 – 30; Romana KMOCHOVÁ, Petra PATEROVÁ, *Problémy spojené se zpřístupňováním soudních knih na příkladě královských měst Louny a Slaný v období raného novověku*, in: Ústecký sborník historický – Supplementum 1, Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih (Sborník příspěvků z konference, konané v Ústí nad Labem 30. – 31. 10. 2008), 2010, s. 261 – 274.

³⁰ Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství a v královském městě Nymburce v letech 1513 – 1620*, diplomová práce, FF UK, Praha 2011.

³¹ Nejstarší články doc. Hrubé jsou psány pod jejím dívčím jménem. Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí)*, in: Česká města v 16. – 18. století, Praha 1991; TATÁŽ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Louny*, in: Opera historika 1, 1991; TATÁŽ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Opera Historica 1, 1992; TATÁŽ, *Inventář pozůstalosti jako pramen poznání všedního dne ženy v předbělohorské době*, in: DP 13, 1996; Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Acta Universitatis Purkynianae 83, Phil. et Hist. 5, Studia historica – Monographia 5, Ústí nad Labem 2002; TATÁŽ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004; TATÁŽ, „...na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (Z pohledu pozůstalostních pramenů)*, in: DP 25, 2007; TATÁŽ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odráz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

³² Výběrem je to: GERSTENHÖFEROVÁ, *Královské město Louny v odboji proti Ferdinandu I. v roce 1547*, diplomová práce, PF UJEP, Ústí nad Labem 1989; Marcela STRIEBORNÁ, *Lounští měšťané na cestách v letech 1608 – 1620*, diplomová práce, PF UJEP, Ústí nad Labem 1998; TATÁŽ, *Lounští měšťané na cestách v letech 1608 – 1620*, in: Města severozápadních Čech v raném novověku, 2000, s. 175 – 188.

³³ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce, FF UK, Praha 2010, s. 8.

³⁴ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách 15. a 16. století*, Praha 1979; podnětné články, které se vztahují k městskému právu lze nalézt ve sborníku Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve*

Jaroslav Čechura.³⁸ Velkým přínosem pro zájemce o studium právních dějin, či dějin soudnictví je nově vydaná edice „Práva městská Královská českého“, kterou připravil kolektiv autorů pod vedením Karla Malého.³⁹ Jedná se o výtečnou práci, která je navíc rozšířena o komentáře k právní problematice. Nové jsou komparační práce k novověkému právu a městské společnosti z pera Pavly Slavičkové působící na FF UK v Olomouci,⁴⁰ či Terezy Siglové.⁴¹ Nově vyšly také knihy, které se zaměřují na dějiny zemského, či komorního soudu.⁴²

Dějiny všedního dne mají svou rozsáhlou síť článků, publikovaných v nepřeborném množství periodik. Na zachycení dějin měst se již delší dobu specializuje Archiv hlavního města Prahy, který každoročně pořádá tematické mezinárodní konference,⁴³ ze kterých pravidelně vychází sborník Documenta Pragensia. Společensko-kulturním dějinám novověku se věnuje časopis Ústavu českých dějin FF UK „Historie-Otázky-Problémy“ vydávaný od

dnech 25. – 27. září 1979 v Praze, Praha 1992; TENTÝŽ, *Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 7 – 14.

³⁵ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

³⁶ Jaroslav PÁNEK, *Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 12 – 28; TENTÝŽ, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, in: Československý časopis historický (dále jen ČSCH) 32, Praha 1984; včetně dalších regionálně zaměřených studií, publikovaných převážně ve Středočeském sborníku historickém.

³⁷ Jindřich FRANCEK, *Výběrový soupis vydaných pramenů a literatury k dějinám hrdelního soudnictví v českých zemích*, in: Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16. – 18. století, Pardubice 1996, s. 143 – 178; TENTÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007; nejnověji TENTÝŽ, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010.

³⁸ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770*, Praha 2008; TENTÝŽ, „*Jakou jste měla známost s myslivcem? Skrze bílé šaty, které jsem jemu prala!*“ (hledání a interpretace treboňských sexuálních deliktů), in: Archivum Trebonense 12, 2011, s. 235 – 268.

³⁹ Karel MALÝ a kolektiv (ed.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013. (dále jen *Práva městská království českého*)

⁴⁰ Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití. Městská společnost ve světle soudních sporů. Sonda do života měšťanů ve Vodňanech v druhé polovině 16. století*, Olomouc 2012; TATÁŽ, *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*, Praha 2012.

⁴¹ Tereza SIGLOVÁ, *Soudové zisky nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011.

⁴² Petr MAREŠ, *Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527-1620*, Praha 2013; Marek STARÝ, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha 2014.

⁴³ Poslední mezinárodní konference se konala 11. – 12. října 2011, byla 30. v pořadí a tak její téma bylo bilanční „*Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*“. K příležitosti tohoto jubilea bylo vydáno Documenta Pragensia Supplementum 1, které obsahuje kompletní bibliografie článků vydaných za celých třicet let trvání sborníku.

roku 2009. Z regionálního hlediska jsou významná periodika vydávaná severočeskými archivy jako *Porta Bohemica* nebo dnes již nevycházející *Sborník Okresního archivu v Lounech*, který ale zdařile zastoupil konferenční časopis vydávaný sdružením *Historie a současnost Poohří* od roku 2011.

Ze zahraničních autorů je jistě důležitý Richard van Dülmen,⁴⁴ který se dlouhodobě tématu soudnictví, každodennosti a měst věnuje, či například Peter Burke⁴⁵ nebo Carlo Ginzburg.⁴⁶

Úvodní vhled do tajů studia dějin raného novověku nabízí kolektiv autorů v syntetické práci „Základní problémy studia raného novověku“.⁴⁷ Urbánní literatura je pro raný novověk bohužel poměrně roztržštěná, z novějších prací je to např. kniha Jana Dvořáka věnující se ranému novověku ve Svitavech.⁴⁸ Pro potřeby této práce se autorka zaměřovala na literaturu a články, které se týkaly městské správy a diplomatiky, z právních dějin to byly studie zaměřené na městské právo se zvláštním zřetelem k litoměřickému právnímu okruhu např. starší práce Quido Kastnera, Jaromíra Štěpána nebo Jana Mareše. Nejnověji výzkum v oblasti raně novověkých měst shrnul velmi podrobně v úvodní kapitole své práce k městské správě za třicetileté války Marek Ďurčanský.⁴⁹

⁴⁴ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, 3 díly, Praha 1999 – 2006; TENTÝŽ, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; TENTÝŽ, *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočetnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003; TENTÝŽ, *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001.

⁴⁵ Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011.

⁴⁶ Carlo GINZBURG, *Sýr a červi: svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.

⁴⁷ Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Ivo CERMÁN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013.

⁴⁸ Jan DVOŘÁK, *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy k vrchnosti a venkovskému zázemí na příkladu Svitav v 17. století*, Brno 2013.

⁴⁹ Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 14 – 62.

3. Rozbor knihy svědomí sig. I C 34

3.1 Vnější popis knihy

Kniha svědomí je knihou městského sporného soudnictví, která pojišťovala soukromá práva obyvatel měst. Svazek I C 34 je nejstarší knihou svědomí z fondu Archiv města Loun. Dle starého označení lze předpokládat existenci ještě dvou přecházejících knih, které se ale nedochovaly.⁵⁰

Jedná se o pomocnou knihu, její agenda je zápis svědeckví a čtení vydaných svědomí při soudním řízení.⁵¹

3.1.1 Vazba, materiál, rozměry, výzdoba

Kniha svědomí I C 34 je papírový svazek o rozměrech 33, 5 cm x 20 cm. Má tvrdé papírové desky, které jsou potaženy světlou kůží, zdobenou slepotiskem s květinovými motivy a vyobrazením malých bust postav v oválném poli.⁵² V horní části desek je dnes nečitelný nápis,⁵³ v dolní části je dobře čitelný rok 1584, což je rok založení kodexu. Kniha byla původně uzavírána pěti páry tkanic, o čemž svědčí vyříznuté otvory po obvodu desek (tři podél delší strany desek a po jedné na obou kratších stranách). Do dnešního dne se ale dochovaly jen dvě tkanice – bavlněná a kožená, které najdeme ve středním otvoru podél delší strany desek. Hřbet knihy je zcela propadlý dovnitř.⁵⁴

V horní části hřbetu je vidět vlepený papírový štítek s nápisem: „*IV. Liber testium. Ab Anno 1584 [...] 1605*“. Na dolní části hřbetu knihy je štítek s novodobou signaturou I C 34, který je ale poškozený, a tak hůře čitelný. Na přidešti je uprostřed černým inkoustem znovu napsaná signatura „*I C 34*“⁵⁵. První folio nese v pravém horním rohu novodobý, tužkou vepsaný časový rozsah knihy „1584 - 1605“. První zápis najdeme na foliu 4^r a je ze 7. března 1584, na témže foliu také najdeme kulaté razítko s nápisem: „*Archiv královského města Loun*“. Poslední zápis svědomí je na foliu 472^v z 9. prosince 1605. Celkový rozsah knihy je 478 folií, poslední šest listů je věnováno jmennému rejstříku s odkazy na čísla stran.

⁵⁰ Bořivoj LÚŽEK, *Průvodce*, s. 52.

⁵¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 8.

⁵² Obrázek č. 1.

⁵³ Bohumír Roedl ve svém článku *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou* uvádí nezřetelný nápis: *tabulae depositionis testium*.

⁵⁴ Obrázek č. 2.

⁵⁵ Obrázek č. 3.

Folia nebyla svázána dodatečně, ale kniha byla používána již jako celek. O tom svědčí odsazení textu od hřbetu knihy. Také papír, který knihu tvoří, je označen pouze jedním filigránem. K závěru, že kniha byla svázána ještě před svým aktivním využíváním, mě vede ještě jeden fakt. Shodou náhod jsem v archivu SOkA Praha-východ našla vizuálně totožnou knihu. Jedná se o radní manuál z let 1630 – 1641 z fondu Archiv města Brandýs nad Labem.⁵⁶ Kniha má desky ze světlé kůže zdobené slepotiskem se stejným motivem jako kniha I C 34. Papír radního manuálu IIA/6 je označen filigránem⁵⁷ se dvěma věžemi s okny a cimbuřím, mezi nimi je špičatá brána s dveřmi, v podstavci je obrácené písmeno „L“ a hvězda.⁵⁸ Předpokládám, že obě knihy jsou produktem jedné dílny a obě města si je koupila již svázané pro svou potřebu.

3.1.2 Foliace a paginace

Kniha má původní paginaci, která byla psána inkoustem - na rectu strany vždy v pravém horním rohu a na versu v levém horním rohu. Je vedena od listu, na kterém je zapsané první svědomí, tzn. f. 4^r. Paginace není vedena bezchybně. Již od folia 9^r se objevují chybně paginované strany. Chyby v paginaci byly ale opraveny písařem. Pro přílišný počet těchto oprav nebudou zde ale podrobně vypisovány.

Novodobá foliace je psána tužkou vždy v pravém horním rohu na rectu strany. Je vedena v souvislé řadě od prvního folia v knize. Není tedy shodná s paginací.

Mezi folii 121^v a 122^r je vložen původní papírový lístek obdélníkového tvaru s nápisem: „*Publikování průvodů Jana Kyhara o 25 β⁵⁹ proti Jiříkovi Dědkovi. I. Testes folio 239 a 240, 243 a dvoje pod pečeti Zák[o]s[telského] a Požovského. Též Dědkovi za psaní in {Tabut} Testimonios [?]*“.⁶⁰

⁵⁶ SOkA Praha-východ, AM Brandýs nad Labem, inv. č. 26, sg. IIA/6.

⁵⁷ Varianta Piccard č. 103353. Filigrán určen podle databáze vyhotovené v Hauptstaatsarchiv ve Štutgartu, podle díla Gerharda Piccarda. www.piccard-online.de

⁵⁸ Obrázek č. 4.

⁵⁹ „β“ = symbol pro kopu.

⁶⁰ Obrázek č. 5.

3.1.3 Filigrány

Filigrány se zabývá obor nazývajícím se „filigranologie“, který se vyčlenil jako samostatná pomocná věda historická z paleografie po 2. světové válce. Její náplní jsou dějiny papíru a filigránů. Filigrán, nebo také průsvítka, vodotisk či vodoznak, je výrobní značka papírní. Danou papírnou jsou užívány vždy jen omezenou dobu, proto je možné podle nich nepřesně datovat.⁶¹

Pro určení původu papíru lze využívat katalog Charlese BRIQUETA, *Les Filigranes: dictionaire historique des marques du papier*, 1991; nebo již výše zmíněný soupis, který vytvořil pro jednotlivé grafické typy filigránů v průběhu let Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen*. Základním skriptem pro České země je publikace: Miroslav FLODR, *Filigranologie: Úvod do studia filigránů*, Brno 1974; Františka ZUMAN, *České filigrány 16., 17 a 18. století*, Praha 1931.

V celém textu se vyskytuje pouze jeden filigrán,⁶² poprvé ho najdeme na foliu 3^r. Je umístěn spíše ke hřbetu knihy. Má podobu dvou věží s cimbuřím a okny, mezi nimi je špičatá brána s otevřenými dveřmi. V podstavci je obrácené „J“.⁶³

3.2 Vnitřní popis knihy

Svědomy jsou vedena v češtině, latina se vyskytuje pouze ve formě právnických obrátů nebo frází. Zápisy jsou řazeny chronologicky za sebou. Datováno je česky, podle církevního kalendáře. Rok 1584 je rokem, kdy se přechází z juliánského kalendáře na kalendář gregoriánský. 1. března 1582 byla vyhlášena bula „Inter gravissimas“, kterou papež Řehoř XIII. prováděl reformu kalendáře. Reforma nebyla přijata jednotně a prosazovala se postupně. Pražský arcibiskup Martin Medek oznámil její užívání ve své diecézi 22. října 1582. Většina obyvatel českých zemí byli nekatolíci, kteří nerespektovali nařízení představitele římskokatolické církve, které nemělo podporu panovníka. Silný odpor vůči reformě měla města kromě tradičně katolické Plzně. Reformu se nepodařilo prosadit. Až 3. prosince 1583 vydal Rudolf II. mandát, kterým nařídil přijetí nového kalendáře, bylo vypuštěno 10 dní po 6.

⁶¹ Milan BUBEN, *PVH – Filigranologie*, in: Historický obzor 1, 1990, s. 26 – 28.

⁶² Obrázek č. 6.

⁶³ Varianta Piccard č. 102899. www.piccard-online.de

lednu 1584. Aby nedocházelo ke zmatkům, soudy, které se měly konat v lednu, byly přeloženy na duben. Nový kalendář byl i přes protesty přijat.⁶⁴

Kniha obsahuje zaznamenaná svědectví, která měli vydávat svědci pouze v přítomnosti přísedního písaře. Ke každému sporu písař nejprve zapsal úvodní záhlaví, které mělo nejčastěji podobu: „*Svědění podle práva a zřízení zemského přijaté ku potřebě X v té rozepři o (uvedena příčina sporu), kterou má s Y, přijaté skrze mne Z písaře radního/přísedního (datace), v přítomnosti relátorů A a B z konšelů.*“ Záhlaví se také v prameni vyskytuje ve formě: „*Svědění podle práva a zřízení zemského přijaté ku potřebě X v té rozepři o (uvedena příčina sporu), kterou má s Y, přijaté skrze mne Z písaře radního/přísedního (datace), v přítomnosti A a B konšelů, kterýž na níže psané svědky otázky činili a oni po učiněném napomenutí svědčili toto.*“ Tyto dvě formy úvodní formule nahrávají domněnce, že relátoři mohli být přítomni u svědkovy výpovědi, což nebylo povoleno. Další indicií je výpověď Jana Dlouhého, který si roku 1599 stěžuje, že císařský rychtář Jiří Dědek z Vlkové má tchána relátorem a ten mu donáší.⁶⁵ Jan Dlouhý obvinil Jiřího Dědka takto: „... *vámť jest snadno se saudití, máte tchána relátora, on vám všecky věci vynáší ...*“.⁶⁶ Poslední varianta záhlaví měla podobu: „*Níže psaní svědkové přijati podle práva a zřízení zemského [...]*“.⁶⁷ Po záhlaví následují výpovědi různého počtu svědků k téže věci.

Záhlavní formule některé z výše popsaných částí nemusí obsahovat např. příčinu sporu, jméno písaře. Stereotypní formule „*přijaté podle práva a zřízení zemského*“ bývá v některých případech zkrácena na „*p. p. p. a z. z.*“. Aby mohl svědek vypovídat, musel složit přísahu. Pro přesporní svědky platila povinnost přísahat na kříž. Potom vypadá úvodní formule ke svědomí takto: „*X učiniv povinnost na kříži podle práva a zřízení zemského svědčil toto*“. Slovo „kříž“ bývá také označováno pouze symbolem „+“. V případě přesporních svědků bylo pod jejich svědomí poznamenáno, kolik dostali zapláceno „od chůze“. Pokud k svědomí přichází osoba zastávající nějakou úřední funkci, odvolává se na přísahu ke svému úřadu:⁶⁷ „... *Václav Vopozdil, rychtář městský, vzavši to na povinnost svou, kterou k ouřadu rychtářskému učinil, na dovolení obojí strany svědčil takto ...*“.⁶⁸

⁶⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 118 – 123.

⁶⁵ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 257.

⁶⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 309^r.

⁶⁷ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 257.

⁶⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 167^r.

Jednotlivá svědomí jsou uvozena jménem svědka, případně jsou doplněna o povolání, jméno vrchnosti, v případě manželek či vdov o jméno manžela. Výpověď je potom zakončována zpravidla heslem: „víc nevím“, „jiného nic nevím“.

Poznámky o publikování svědectví jsou připsány na levý okraj k tomu danému záhlaví sporu, nebo ke svědkovi. Protestovala-li jedna ze stran proti svědectví některých svědků, byla za poslední jméno k jednomu sporu zapsána formule: „*O těchto nadepsaných svědcích X sobě protestoval, aby mohl proti nim při i po publikování mluvit a psát, co by za potřeby bylo.*“

V knize je zapsáno celkem 196 sporů, z čehož 116 je majetkoprávního charakteru a pouze 81 se věnuje problémům oblasti trestněprávní. Nejčastějším jsou žaloby pro dlužné částky, dále pak o kšaft. V trestněprávní agendě se setkáváme se spory o čest (30 případů), deliktům proti životu a zdraví (42 případů), krádežemi (6 případů) a mravnostními delikty (3 případy).⁶⁹

3.2.1 Písaři

V knize svědomí I C 34 nacházíme pět písařských rukou. Pojmenovat jednotlivé písaře není obtížné, protože od 47^v se sami identifikují v záhlaví sporu. Postupně zapisoval svědomí Tomáš Brodský⁷⁰, Adam Cholossius Pelhřimovský,⁷¹ Petr Caselius Hradecký,⁷² Řehoř Zhorských Kladrubský⁷³ a Bartoloměj Písecký.⁷⁴ Jejich jednotlivý podíl na knize je ukázán v tabulce č. 1.

⁶⁹ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 261 – 262.

⁷⁰ Obrázek č. 7.

⁷¹ Obrázek č. 8.

⁷² Obrázek č. 9.

⁷³ Obrázek č. 10.

⁷⁴ Obrázek č. 11.

Tabulka č. 1.

	Tomáš Brodský	Adam Cholosius Pelhřimovský	Petr Caselius Hradecký	Řehoř Zhorských Kladrubský	Bartoloměj Písecký
f.	4r-20r	20r	170r-171r	296r-296	308r-342r
f.	20v-25v	25v-28r	171v-172v	342r-342v	343r-453r
f.	28r-29r	29r-29v	173r-179r	349v-351r	354r-359v
f.	29v-31v	31v-33r	181r-184r	352v-353v	360v-368r
f.	33r-48r	48v-49r	185r-188r	360r-362v	369v-375v
f.	49v-57r	57v-58r	189r-190v	363r	376v-387v
f.	58r-58v	59r	191v-213v	368v-369r	391r-391v
f.	59v-61r	61r-61v	214v-219v	373r	396r-397v
f.	62r-67r	67v	221r-223r	375r-376v	398v-405r
f.	68r-73r	73r-76r	224r-227v	379v	408r-418r
f.	76r-77r	77r-77v	229v-231v	387v-390v	419r-430r
f.	78r-79r	79v-82r	236v-239r	391v-396r	431r-431v
f.	82r-83v	84r-91v	241v	397v-398v	433v-440v
f.	91v-96r	96v-99r	243v	399v-400r	441v-446r
f.	99r-100v	101v-107r	244v	405r-407v	447r-448r
f.	107v-116v	117r-118r	245r-248v	418r-418v	456r-472v
f.	118v-127v	128r-133r	251v-260r	430v-433r	
f.	133v-140v	141r-143v	261r-279r	438r-438v	
f.	143v-147r	147v-148r	281r-284r	440v-441r	
f.	148r-170r			446r-447r	
f.	171r-172v			448r-456r	
f.	179v-181r				
f.	184v				
f.	188r-189r				
f.	190v-191v				
f.	195r-195v				
f.	209r				
f.	213r-214v				
f.	219v-221r				
f.	223r-223v				
f.	228r-229r				
f.	231v-236v				
f.	239-241r				
f.	242r-244r				
f.	247r-247v				
f.	248v-251r				
f.	260r-260v				
f.	267r				
f.	272r-272v				
f.	274r-274v				
f.	276v-277r				
f.	279v-280v				
f.	284v-308r				
f.	313v				
f.	322v				

4. Louny v 16. a na počátku 17. století

Královská města na přelomu 16. a 17. století lze charakterizovat jako tradiční geografická a společenská centra, který dotváří síť navzájem propojených městských trhů.⁷⁵ Život ve městě se vyvíjel ve vnitřním prostoru uzavřeném hradbami, řemeslná výroba se soustřeďovala v ulicích, které směřovaly k tržnicím jako centům obchodních aktivit. Venkovské osídlení za hradbami zásobovalo město potravinami.⁷⁶

Louny patřily k první vlně vzniklých královských měst v Českých zemích. Jako hospodářské a kulturní centrum se začaly prosazovat hned v 60. letech 13. století. Od svého počátku o své místo na slunci ale musely bojovat s blízko položeným a historicky významným Žatcem, nedalekým Mostem a také klášterem v Postoloprtech.⁷⁷ Město spadalo do oblasti magdeburského práva,⁷⁸ zpočátku bylo ovlivněno kolonizátory ze Saska, ale postupně byl německý prvek z města vytlačen a úplné vítězství českého elementu přišlo s husitským povstáním, během něhož se Louny aktivně angažovaly a významně se tak obohatily.⁷⁹

Na vrcholu svého rozmachu stály Louny v první polovině 16. století, což přímo souviselo s jejich politickým a hospodářským postavením v Českých zemích. Ve výčtu královských měst, která se společně s městy pražskými zúčastnila městského sněmu v Praze 25. 7. 1502, stojí Louny na sedmém místě hned za Hradcem Králové, sousedním Žatcem, Plzní, Litoměřicemi, Kuřimí a Českými Budějovicemi.⁸⁰

Počátek 16. století se nevyvíjel úplně poklidně. Louny jako královské město vedlo časté spory s okolní šlechtou, což není nic neobvyklého s ohledem na stavovský konflikt

⁷⁵ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské. Na příkladu Nového města pražského a Polabského pětiměstí*, Praha 2011, s. 34.

⁷⁶ Tamtéž, s. 38.

⁷⁷ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 42.

⁷⁸ Nověji se magdeburským právem v severních Čechách zabýval se své disertační práci Jan Mareš: Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce na FF UK, Praha 2008.

⁷⁹ Srov. Kolektiv autorů, *Louny*; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Louny*, in: *Opera historika* 1, 1991, s. 129.

⁸⁰ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český VI.*, s. 217– 218; Srov. Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Hradec Králové 2007, s. 55.

vznikající kolem Vladislavského zřízení zemského a Svatováclavské smlouvy.⁸¹ Roku 1514 z doposud nejasných důvodů nechali lounští z města vykázat místní šlechtu a zabavili její majetek,⁸² právě tento akt může být odrazem zemské situace.⁸³ Postižení šlechtici se obraceli ke králi a na situaci si stěžovali. Jako důvody uváděli, že bez vysvětlení byli nuceni opustit svoje domy a statky, že jim bráněno ve vstupu do města a tím jim vznikla škoda. Jan Šavel Seménkovský z Vlkové navíc uvádí, že již více než deset let je nucen zanedbávat své statky a nákladné cesty na sněmy musí platit z jiných zdrojů, a byl tak nucen zadlužit své zbývající statky. Podobným způsobem apeloval i Václav Sokol z Mor a na Vršovicích, Jan a Mikuláš bratři z Vlkové, či Jan a Mikuláš Kostomlatští z Vřesovic.⁸⁴ Teprve v roce 1519 nařizuje král Ludvík Jagellonský listinou lounským, že je-li pravda, že zabraňují šlechtě ve vstupu do města, aby tak nečinili a že spor vyslechne, jakmile přijede do Čech.⁸⁵ V roce 1522, tedy po osmi letech, se měli lounští dostavit v této záležitosti na Pražský hrad. Václav Sokol z Mor a další šlechtici sepsali všechny škody nejvyššímu královskému hejtmanu Karlu Minsterberskému, který ve věci vydal výpis až roku 1524 a stanovil výši odškodného.⁸⁶

V březnu roku 1517 postihl město požár, který jej velice silně poškodil. Vyhořely domy na obou lounských předměstích, byly poškozeny hradby a kostel sv. Mikuláše. Požár byl založen úmyslně a usvědčený viník byl počátkem května upálen.⁸⁷ Ludvík Jagellonský vydal 8. listopadu téhož roku hned tři listiny, které měly lounským pomoci škody zvládnout. Dal Lounům právo druhého výročního trhu,⁸⁸ dále povolil pomoc 500 kop grošů českých na opravy a výstavbu z platu, který je vybírán každoročně pro královskou komoru⁸⁹ a nakonec

⁸¹ Srov. Jiří PEŠEK, Bohdan ZILYNSKIJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, in: FHB 6, Praha 1984, s. 137 – 151; Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Hradec Králové 2007, s. 78 – 84.

⁸² Kolektiv autorů, *Louny*, s. 106.

⁸³ Srov. Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 51 – 84; Jiří PEŠEK, Bohdan ZILYNSKIJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, in: FHB 6, Praha 1984, s. 141.

⁸⁴ Srov. Kolektiv autorů, *Louny*, s. 106; AM Louny, sig. L, kart. L1 – 68, složka č. 2, č. 37a, b.

⁸⁵ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH, *Codex juris municipalis regni Bohemiae. Privilia královských měst venkovských z let 1420 – 1526*, díl 3., Praha 1948, s. 1193 – 1194. (dále jen CIM)

⁸⁶ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH, *CIM*, díl 3., s. 1195 – 1798.

⁸⁷ Kolektiv autorů, *Louny*, s. 105.

⁸⁸ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH, *CIM*, díl 3., s. 1182 – 1183.

⁸⁹ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH, *CIM*, díl 3., s. 1183 – 1184.

také Ludvík osvobodil obyvatele Loun na 15 let od placení ročního platu a ušetřené peníze se mají využít na stavbu a opravu městských hradeb a věží.⁹⁰

S nástupem Ferdinanda I. na trůn se změnilo politické ovzduší. Ferdinand si vytyčil za cíl přehlednou správu, aby se pro něj řízení vzniklého soustátí stalo jednodušší a snadněji mohl zasahovat do jeho chodu. Tento postup ale logicky nevyhovoval v té době silně ukotvené vůdčí roli českých stavů, což postupně přerostlo v otevřený konflikt.⁹¹ Vzhledem k okolnosti, že se Louny zúčastnily povstání proti panovníkovi roku 1547,⁹² byly také za tuto svou činnost potrestány. Město tak dočasně přišlo nejen o privilegia, ale i o čtrnáct obydlí a dvě pusté vsi a ztratilo vinice.⁹³ Tím také ztratilo značnou část svých příjmů. Ačkoli se ještě do konce roku 1547 vrátila městu většina privilegií, ze záduší se městu vrátily jen tři vesnice: Dobroměřice, Nečichy a Ranná. A v listopadu tohoto roku pak Ferdinand I. oficiálně Lounům vzpouru odpustil.⁹⁴

Rok 1547 byl pro Louny, stejně jako pro další města z oblasti magdeburského práva, rokem mezním. Až do této události byl hlavní odvolací stolicí pro Louny kmetský soud v Litoměřicích. Zřízení Rady nad apelacemi⁹⁵ na Pražském hradě a zákaz odvolávání do Magdeburku bylo konečné přerušení tradičních vazeb se Saským městem a podřízení městského práva královské moci.⁹⁶ V souvislosti se zrušením magdeburské právní oblasti se začalo více šířit modernější právo norimberské, nicméně některá města v severozápadních Čechách, mimo jiné Louny, se litoměřickým právem řídila až do počátku 17. století.⁹⁷

⁹⁰ Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH, *CIM*, díl 3., s. 1184 – 1185.

⁹¹ Srov. Josef PETRÁŇ, *Rok 1547 v českých dějinách*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize monarchie. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Pardubice-Praha 1999, s. 6 – 7.

⁹² Podrobně k Lounům GERSTENHÖFEROVÁ, *Královské město Louny*. Viz. Výše.

⁹³ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 109; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: Sborník Okresního archivu v Lounech VII, 1995, s. 37 – 42.

⁹⁴ Kolektiv autorů, *Louny*, s. 109; AM Louny, Listiny a listy panovníků, sig. 41, 42, 43.

⁹⁵ Apelační soud byl zřízen v Praze 20. 1. 1548. Původně měl být odvolacím soudem pro všechny soudy zemí Koruny české, to se ale neujalo a stal se odvolacím soudem pro soudy městské. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 99.

⁹⁶ Quido KASTNER, *Městská správa v Litoměřicích v 16. století*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize monarchie, s. 137.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 138; Viz. Kapitola Městské soudnictví a městské právo.

Součástí panovníkových kroků k omezování hospodářské a politické síly měst, bylo i zřízení instituce královského rychtáře.⁹⁸ Úřad městského rychtáře se objevuje od roku 1234, poprvé je doložen pro Uničov.⁹⁹ V Lounech je doložen již od 2. poloviny 13. století. Prvním rychtářem se často stával lokátor.¹⁰⁰ Rychtářský úřad se buď pronajímal, anebo přímo prodával do dědičné držby a to z toho důvodu, že pro město bylo více než důležité, aby osoba zastávající funkci rychtáře byla s městem v úzkém vztah, tím pádem město snadněji prosazovalo svoje požadavky.¹⁰¹ Rychtář měl na starosti převážně dohled nad bezpečností ve městě, byli mu podřízeni ponocní a biřic. Měl moc soudit drobnější přestupky. Funkce rychtáře byla předstupněm ke zvolení mezi obecní starší.¹⁰² Po událostech roku 1547 přibyl ve městě již zmíněný královský rychtář, jako prvek přímého dohledu panovníka. Vztah krále ke královským městům se tak začal více podobat vztahu šlechty k městům poddanským.¹⁰³

Existence kontrolního panovníckého prvku v podobě královského rychtáře, ale nic neměnila na samotné správě města. V čele Loun stála městská rada. Radu tvořily dva volené sbory po dvanácti členech: konšelé a obecní starší. Konšelé se ve funkci purkmistra střídali po měsíci, první zvolený purkmistr se nazýval primas. Sbor konšelů měl na starosti moc výkonnou a soudní, obecní starší plnili funkci kontrolní.¹⁰⁴ Funkční období trvalo zpravidla rok. Odstupující rada navrhovala radu novou.¹⁰⁵ Před novým obnovením rady se provádělo vyúčtování příjmů a výdajů města za celý rok, který se ale počítal od posledního obnovení, které záviselo na datu příjezdu podkomořího nebo hofrychtáře.¹⁰⁶ Proto se funkční rok rady města neshoduje s kalendářním. Pro Louny je období, ve kterém se obměňovala městská rada

⁹⁸ Srov. František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských a jiných českých městech v letech 1547 – 1738*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VI, 1930, s. 266 – 287; Vladimír BYSTRICKÝ, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize monarchie, s. 125 – 134. Viz. Kapitola Městské soudnictví a městské právo.

⁹⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 206.

¹⁰⁰ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 53; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 205.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 54; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 207; Jan MAREŠ, *Vzestup a pád lounského měšťana Jeronýma Vandova*, in: SOAL X, 2001.

¹⁰² Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 111.

¹⁰³ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 111; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: SOAL VII, 1995, s. 38.

¹⁰⁴ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 110.

¹⁰⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 208.

¹⁰⁶ Srov. Marek ĎURČANSKÝ, *Obnovování městských rad v Českých královských městech v letech 1624 – 1636*, in: DP 21, 2002, s. 93 – 101.

na přelomu 16. a 17. století, v intervalu mezi únorem a květnem.¹⁰⁷ Osoby konšelského sboru i sboru obecních starších se příliš neměnily, úřad zůstával často v dědičném rodinném držení, čímž správa města zůstávala v rukou nejvlivnějších rodin.¹⁰⁸

4.1 Hospodářství a řemesla

Výzkum hospodářství na Lounsku je umožněn opět díky bohatství archivních pramenů uložených v SOkA Louny. Jedná se zejména o knihy počtů, které se dochovaly v souvislé řadě.¹⁰⁹ Podrobnou studii o lounském hospodářství podal ve Sborníku archivních prací z roku 1966 Bořivoj Nechvátal.¹¹⁰ Cenný pramen, který dokládá hospodaření v Lounech, jsou zápisky lounského měšťana a urozeného pána Jana Zákostelského z Bílejova.¹¹¹ Oblast řemeslné výroby je možné sledovat v dílčích studiích publikovaných v různých periodikách.¹¹²

¹⁰⁷ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 110; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: SOAL VII, 1995, s. 37.

¹⁰⁸ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 110; tématem městských elit se pro srovnání zabývala například Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004, s. 193 – 210; Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku*, in: DP 22, 2004, s. 243 – 250.

¹⁰⁹ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 55 – 61; Jaroslav VANIŠ (ed.), *Kniha počtů královského města Loun z let 1450 – 1472 a 1490 – 1491*, Praha 1979.

¹¹⁰ Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století (Příspěvek k hospodářskému postavení měst v 16. století)*, in: SAP 16/2, 1966, s. 420 – 497.

¹¹¹ Jan Zákostelský z Bílejova pocházel z patricijské rodiny, byl lounským sladovníkem. Narodil se kolem roku 1525, dostalo se mu humanistického vzdělání, což mu později zajistilo místo městského písaře. Erb a titul z Bílejova získal spolu se svým bratrem od Petra Bílejovského v Bílejova. Během svého života se mu podařilo ztrojnásobit svůj majetek, zemřel roku 1582. Vedl si registra o dluzích a pohledávkách v letech 1553 – 1562, která se dochovala a jsou uložena SOkA Louny pod signaturou I G 24. V roce 1968 je vydal Jaroslav HONC (ed.), *Hospodářské záznamy Jana Zákostelského 1553 – 1574*, Praha 1968.

¹¹² Bohumír ROEDL, *Lounské vinařství v letech 1567 – 1631 pohledem kronikáře Pavla Mikšovce*, in: Dějiny vinařství na Moravě (Sborník příspěvků z konference, uspořádané ve dnech 16. – 17. září 2004 ve Slavkově u Brna), Brno 2005, s. 41 – 55; TENTÝŽ, *Stavební podnikání města Louny před Bílou horou*, in: SOAL V, 1992, s. 35 – 40; Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů v Žatce a Lounech před Bílou horou*, in: SOAL I., 1985, s. 49 – 52; Bořivoj LŮŽEK, *Kováři v Lounech v 16. století*, in: Český lid 49, 1962, s. 210 – 215; Martin NODL, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, in: DP 25, 2007, s. 53 – 67; Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví v předbělohorské době*, in: Města severozápadních Čech v raném novověku, 2000, s. 149 – 173; Michaela HRUBÁ, „...na sladovně velká hromada sladu formanského...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (Z pohledu pozůstalostních pramenů)*, in: DP 25, 2007, s. 171 – 181.

Louny jsou v období na přelomu 16. a 17. století městem zemědělsko-řemeslným.¹¹³ Město leží v úrodné nížině řeky Ohře s poměrně teplým klimatem, které přálo pěstování obilí, chmele a vína. Jedním z nejvýznamnějších lounských výrobních odvětví bylo sladovnictví spojené s pivovarnictvím. Právo vařit pivo měli všichni měšťané, kteří vlastnili dům ve vnitřním městě, ne každý měl ale doma vlastní pivovar, měšťané často využívali služeb soukromých anebo obecních pivovarů, které byly umístěny mimo hradby na Žateckém předměstí. V průběhu doby se dostávalo měšťanské pivovarnictví postupně do útlumu a sloužilo jen pro domácí spotřebu.¹¹⁴

Dnes už by asi málokterý obyvatel Loun na otázku, co bylo stěžejním zemědělským odvětvím pěstovaným na Lounsku, odpověděl, že to bylo vinařství. Jižní svahy Českého Středohoří, jemuž Louny leží v úpatí, poskytovaly dobré podmínky pro pěstování vinné révy. V první polovině 16. století se také v souvislosti s vinařstvím objevuje nová funkce *perkmistra viničných hor*.¹¹⁵ Úřad byl čtyřčlenný a skládal se z konšelů, obecních starších a příslušníků obce. Funkční období bylo jeden rok, ale často nebyl úřad perkmistra příliš obměňován. V jejich kompetenci se, kromě událostí na vinicích, ocitlo také sporné soudnictví o poloze a výměře pozemků.¹¹⁶ Tématu vinařství na Lounsku se věnoval ve svých pracích Bohumír Roedl.¹¹⁷ Vinohradnictví je ve městě doloženo už od roku 1380, nicméně právě 16. století je obdobím rozkvětu. Do tohoto vývoje neblaze zasáhla Třicetiletá válka. Po polovině 17. století se sice začaly vinice opět obnovovat, ale nikdy už vinohradnictví v Lounech nedosáhlo takových rozměrů.¹¹⁸

Řemeslnická výroba byla určena spíše pro místní trh a nepřesahovala příliš jeho okruh potřeby. Řemeslem v Lounech se zabýval Bořivoj Lůžek a to konkrétně kováři. Na počátku 16. století sice patří kováři mezi chudší řemeslníky, nicméně v druhé polovině již někteří z nich patří mezi zámožné měšťany, kteří si můžou dovolit vedle řemesla provozovat i

¹¹³ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

¹¹⁴ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 114.

¹¹⁵ Bohumír ROEDL, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16. – 18. století*, in: SAP 53/1, 2003, 3 – 59.

¹¹⁶ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 112; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 216.

¹¹⁷ Bohumír ROEDL, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16. – 18. století*, in: SAP 53/1, 2003, s. 3 – 59; TENTÝŽ, *Lounské vinařství v letech 1567 – 1631*, Viz. Výše.

¹¹⁸ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 115.

zemědělství.¹¹⁹ Řemeslům se ve své práci věnoval B. Roedl s Petrou Horáčkovou, anebo dlouhodobě se řemeslům a řemeslnickým cechům obsáhleji věnuje Ivana Ebelová.¹²⁰ Další články k tématu řemesel a cechů je možné nalézt v různorodých historických a regionálních časopisech.

4.2 Společnost a kultura

Podrobnější informace o sociální struktuře a kultuře v Lounech se můžeme dočíst v člancích z pera Jana Pařeza, Bohumíra Roedla, Michaely Neudertové-Hrubé nebo Olgy Fejtové.¹²¹

Městský organismus tvoří souhrn jednotlivců začleněných do různých sociálních skupin, které se ale vyvíjejí a v rámci času se mění. Základní skupinou obyvatel jsou *měšťané*. Měšťanem se člověk buď narodil, anebo si měšťanství mohl po příchodu do města zakoupit poté, co předložil zachovací nebo propouštěcí list z předchozího bydliště. Status měšťana se vztahoval k vlastnictví domu ve městě, skrze který platil královskou berni a městské dávky, což umožňovalo provozovat řemeslo a podíl na městské správě.¹²² Historik Václav Bůžek rozdělil na základě soupisů pozůstalostí měšťany do tří ekonomických kategorií, které se lišili kvalitou a množstvím předmětů, které po sobě zanechali. Nejchudší měšťané zanechali jen předměty základních životních potřeb, pro střední kategorii je typické, že se vedle toho začínají v malém měřítku objevovat luxusní předměty, které jsou naopak běžné pro pozůstalostní inventáře nejbohatších měšťanů.¹²³

¹¹⁹ Bořivoj LŮŽEK, *Kováři v Lounech v 16. století*, in: *Český lid* 49, 1962, s. 210 – 215.

¹²⁰ Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů v Žatci a Lounech před Bílou Horou*, in: SOAL I., 1985, s. 49 – 52; Ivana EBELOVÁ, *Cechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993; TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001; ze starších prací je to pak Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století*, Praha 1906.

¹²¹ Jan PAŘEZ, *Několik příspěvků k sociální struktuře Loun od poloviny 14. století do počátku 17. století*, in: SOAL VII, 1995, s. 3 – 30; Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: *Vlast a rodná kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*, Praha 2004, s. 305 – 318; Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí)*, in: *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 245 – 251; TATÁŽ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: *Acta Universitatis Purkynianae, Phil. et Hist. 1, Opera Historica 1*, 1992, s. 65 – 73; Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991, s. 3 – 23.

¹²² Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 117.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 119; pozůstalostní praxi se pro oblast severozápadních Čech věnuje Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských*

Mezi nejbohatší obyvatele Loun se řadili vlastníci velkých pozemků a bohatí řemeslníci, především pivovarníci a sladovníci. Jak už ale bylo poznamenáno výše, vstup mezi tuto nejváženější skupinu obyvatelstva nebyl pevně uzavřen. Otázku vymezení tzv. „vůdčí vrstvy“ ve městech řeší ve svém článku Jaroslav Čechura a nověji například Ludmila Sulitková na příkladu Brna.¹²⁴ Střední vrstvu tvořili řemeslníci všeho druhu.¹²⁵

Ve městech nežili pouze měšťané, co se práva a povinností týče.¹²⁶ Další kategorií byli podruzi, kteří byli osobně svobodní, ale často žili v podnájmu a tak buď sami vykonávali nějakou živnost, anebo působili jako námezdní síla. Personál, který se staral o chod domácností, mohl být taktéž svobodný, anebo to byli poddaní různé vrchnosti, která souhlasila s jejich pobytem ve městě.¹²⁷ Mezi nejnížší skupinu obyvatel města se počítají lidé na okraji společnosti, jako byli tuláci, žebráci či kejkliři. Vyznačovali se tím, že byli nemajetní a postrádali nad sebou vrchnost.¹²⁸ Šlechta neměla ve městě od počátku 16. století větší zastoupení.¹²⁹

Období 16. století, spojené s humanismem a renesancí, je obecně považováno za dobu mohutného rozvoje vzdělání.¹³⁰ Gramotnost byla pro muže základním předpokladem umožňujícím výkon správních a ekonomických funkcí.¹³¹ Rozhodující úlohu na vzdělání měšťanů měl vztah města ke škole a velký vliv na úroveň měly i osobnosti učitelů.¹³² Latinské

měst severozápadních Čech v předbělohorské době, in: Acta Universitatis Purkynianae 83, Phil. et Hist. 5, Studia historica – Monographia 5, Ústí nad Labem 2002.

¹²⁴ Jaroslav ČECHURA, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: ČNM – řada historická, r. 152, 1 – 2, 1988, s. 32 – 51; Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku*, in: DP 22, 2004, s. 243 – 250.

¹²⁵ Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí)*, in: Česká města v 16. – 18. století, Praha 1991, s. 248.

¹²⁶ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Vesnice a město*, 2. díl, Praha 2006, s. 74.

¹²⁷ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 117.

¹²⁸ Jaroslav PÁNEK, *Okrajové vrstvy obyvatelstva Českých měst a městeček v 16. – 18. století*, in: DP 16, 1998, s. 50; Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, Praha 2003.

¹²⁹ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 117; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Acta Universitatis Purkynianae, Phil. et Hist. 1, Opera Historica 1, 1992, s. 65 – 73.

¹³⁰ Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovna v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991, s. 5.

¹³¹ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 124; srov. Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku*, in: DP 22, 2004, s. 243 – 250.

¹³² Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovna v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991, s. 5.

partikulární školy byly financovány z peněz města a z peněz významných měšťanů. Jejich činnost byla spjata s farou. Školy mívaly pět tříd, od druhé třídy se vyučovala latina, která později převzala funkci vyučovacího jazyka.¹³³ Škola v Lounech byla v předbělohorské době řazena mezi ty, které si uchovávaly vysokou úroveň. Zdejším učitelem byl v letech 1570 – 1571 také mistr Adam Cholossius Pelhřimovský, pozdější písař radní. Existence školy do města vnášela hlavně vzdělanost a kulturu.¹³⁴

V Lounech byla v druhé polovině 16. století navíc ještě tzv. škola postranní, ve které se vzdělávaly především dívky. Což naznačuje, že i ony byly nuceny ovládat čtení, psaní a počty, protože velmi často převzít po zesnulém muži živnost. Zamožnější měšťané si pro svá dítky mohli dovolit najmout soukromého učitele, většina měšťanů ovšem získala vzdělání v městské škole.¹³⁵

Lounští posílali své potomky dokončit studia i do ciziny, zvláště do saského Freibergu, což je zmíněno i vámi zkoumané knize svědomí sg. I C 34, Nikodým Pelgrim ve své výpovědi zmiňuje: „...sedli sme, Eliáš Švec, po malý chvíli řekl, že půjde zas domu, že jest doma jeho ženy bratr, že jest byl v Ffreyberce na učení, že jest se naučil tam psáti ...“.¹³⁶

¹³³ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 123 – 124.

¹³⁴ Kolektiv autorů, *Louny*, Praha 2005, s. 125; Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovna v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991, s. 6.

¹³⁵ Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovna v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991, s. 6.

¹³⁶ SOkA Louny, sg. I C 34, f. 474^v.

5. Vybrané kapitoly z dějin každodennosti v raně novověkých Lounech

5.1 Vymezení každodennosti a zdůvodnění vybraného okruhu témat

Sedmdesátá léta 20. století jsou dobou, kdy v Německu dochází k vyčleňování zvláštních odvětví historie. Badatelský zájem se přesouvá z velkých politických dějin na tzv. dějiny všedního dne – dějiny každodennosti, historickou antropologii a dějiny lidové kultury. Charakteristické je zaměření výzkumu na každodenní život obyčejných lidí a jeho vnitřní analýzu.¹³⁷ Dějiny každodennosti se často pojí s tzv. mikrohistorií či regionálními dějinami.¹³⁸ Historicko-antropologický přístup je snahou o proniknutí do myšlenkového světa osob ve sledované dějinné etapě.¹³⁹ Mezi nejvýznamnější zahraniční zástupce těchto oborů německého prostředí se jistě řadí Richard van Dülmen, který se dějinám všedního dne po dlouhou dobu věnoval.¹⁴⁰ Zajímavou prací, která je ukázkou důsledného uplatnění historické antropologie a všech dalších jí příbuzných metod, je kniha Carla Ginzburga nesoucí název „*Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*“. Dalším zástupcem je Peter Burke, který se věnuje kulturní historii. V českém prostředí se můžeme setkat s velkým množstvím prací, které se také podobné tematice věnují, jak již bylo poznamenáno výše.

Pro potřeby této práce vymezíme každodennost jako soubor činností, situací, kultury a zvyků, které provází život obyvatelstva před i za branami města. V přístupu k pramenům, které byly podrobeny zkoumání, musíme přijmout limit, že se jedná o dvakrát reprodukováné informace. Poprvé jde o diktované vzpomínky osoby, která v lepším případě byla očitým svědkem situace, o které vypráví, v horším pouze líčí, co zaslechla. Následně jsou informace zapsány písařem a badatelům se tak do rukou dostane text zkreslený jak snahou svědka informace upravit podle momentální potřeby, tak i určitou písařskou stylizací. K ní bezpochyby docházelo přesto, že městská práva nařizovala zapisovat do knih svědomí přesně to, co vypovídající jedinec říkal. Každý z nás jistě v dětství hrál hry založené na předávání

¹³⁷ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 25 – 34.

¹³⁸ Srov. Jan HORSKÝ, *Tematika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, in: DP 13, 1996, s. 34 – 35; Jaroslav ČECHURA, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, in: Dějiny a současnost 16/1, 1994, s. 2 – 5.

¹³⁹ Jan HORSKÝ, *Tematika ženy*, s. 36.

¹⁴⁰ Viz. Výše.

jedné informace dalším osobám, a tak si každý vybaví, jakého zkreslení se dostalo, byť i jednoduché větě, která ale prošla několikerými ústy.¹⁴¹

Richard van Dülmen vyčleňuje ve své knize „*Historická antropologie*“ celkem devět okruhů témat, kterými se tato historická disciplína zabývá.¹⁴² Ačkoli jsou knihy svědomí společně s ostatními knihami soudní provenience, jsou hlubokou studnicí informací k dějinám všedního dne, pro potřeby této práce byly zvoleny tři hlavní okruhy zájmu: Žena, rodina a domácnost; Řemesla a řemeslníci; Nemoci a smrt. Tato práce se také věnuje městské kriminalitě, nicméně pro tu byla vyhrazena samostatná kapitola.

První okruh o ženách se věnuje jejich úloze v životě. To znamená ženě jako manželce, matce a hospodářce. Zajímá nás jejich postavení v opozici proti muži, postavení v rodině a s tím související problematika těhotenství, porodů a potratů, úloha v městské společnosti. Zajímavým tématem je jistě také žena jako hospodářka nebo správkyň živnosti po zemřelém manželci.¹⁴³ Postavení ženy v toku dějin, je zajímavým tématem. Proto i v této práci mu byla věnována pozornost.

Téma řemesel a řemeslníků bylo vybráno proto, aby demonstrovalo vliv řemeslné výroby na chod města. Již dříve zmíněná dominance sladovnictví, pivovarnictví a vinařství jistě stojí za pozornost. Knihy svědomí v tomto směru poskytují zajímavé informace o dění na vinohradech, o obchodu se sladem, o situaci lounských mlynářů nebo o zázemí majetkové úrovně řemeslníků.

Záležitost smrti a umírání byla zvolena pro ukázkou dobových zvyklostí, které doprovázely akt smrti. Je nemožné vyhnout se otázce kšaftů, nicméně tato práce si neklade za cíl sledovat pozůstalostní agendu umírajících.¹⁴⁴ Práce se spíše chce zaměřit na způsob za jakých podmínek je kšaft sepisován, kde a kým. Zároveň je zde zahrnuta otázka nemocí, a to

¹⁴¹ Srov. Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen*, s. 308 – 309.

¹⁴² Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 51 – 77.

¹⁴³ K tomuto tématu aktuálně vyšla nová publikace Michaely Hrubé, která se úlohou ženy - hospodářky ve své knize zabývá. Kniha vychází z pramenů archivů severních Čech: Michaela HRUBÁ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

¹⁴⁴ K tématu kšaftů a soupisů pozůstalostí bylo vydáno mnoho prací a stejně velký zájem o toto téma stále přetrvává i na akademickém poli, kde tak vzniká řada bakalářských nebo magisterských prací s touto tematikou; pro okruh měst v severních Čechách nejnověji: Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“.

jak fyzických, tak psychických. Hlavní zájem je obrácen k péči o nemocné, způsob léčení, či ošetřování pacienta.

5.2 Žena, rodina a domácnost

Dějiny ženy, jež česká historiografie začíná reflektovat od 19. století, se nejprve soustřeďují na životy tzv. velkých žen, které se autoři pokoušeli vtělit do politických dějin. Teprve v 90. letech 20. století se bádání nechává inspirovat přístupy historické antropologie, zároveň historiografie může navazovat na domácí tradici kulturně historického bádání¹⁴⁵, které směřovalo k dějinám každodennosti.¹⁴⁶ Významnou prací se staly „*Ženy české renesance*“ autora Josefa Janáčka, který se pokusil typizovat určité role ženy ve společnosti raného novověku, prozatím ale ženy vyššího společenského postavení. Historicko-antropologický přístup tak vnesl do výzkumu dějin raného novověku řadunových, dosud opomíjených témat, která dala za vznik řadě různorodých prací.¹⁴⁷

Ačkoli bylo postavení ženy v mužské společnosti rozdílné, není možné dějiny žen úplně vyčlenit z dějin společnosti jako celku. Jejich život a jejich konání bylo plně spjato se světem, který převážně ovládali muži. Je třeba si uvědomit, že prameny pocházející z městské kanceláře jsou tvořeny muži.¹⁴⁸ Měšťanka sice nebyla právně rovna svému muži, nicméně její účast se na chodu řemeslné výroby, živnosti nebo domácnosti naznačují jistou formu emancipace.¹⁴⁹ Magdeburské právo, pod které Louny spadají, bylo stále silně ovlivněno starým právem německým, a změny se tak prosazovaly jen velmi pozvolna.

5.2.1 Manželky a matky

Manželství bylo v raném novověku chápáno jako významný společenský předěl, kterým žena nabyla skutečné vážnosti a vstoupila tak do povědomí společnosti skrze svého

¹⁴⁵ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury*, Praha 1995, 2 díly.

¹⁴⁶ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 37 – 40.

¹⁴⁷ Podrobný rozbor stavu českého bádání nad otázkou dějin ženy je možné nalézt aktuálně v knize Michaely Hrubé „*Zvonění na svatou Alžbětu*“ na s. 37 – 46.

¹⁴⁸ Srov. Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, Praha 2002, s. 76; Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 28; Michaela NEUDERTOVÁ, *Inventář pozůstalosti jako pramen poznání všedního dne ženy v předbělohorské době*, in: DP 13, 1996, s. 153.

¹⁴⁹ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 58.

muže.¹⁵⁰ V městském prostředí pojmáno jako akt, kdy muž a žena spolu uzavírají smlouvu podle městského práva, jejímž úkolem je vyřešit majetkový vklad obou jedinců.¹⁵¹

Námluvy

Většina párů se znala ze svého nejbližšího okolí nebo blízkého sousedství. O ruku dané ženy se muž ucházel u jejích rodičů, či přátel. Vdovy byly zastupovány poručníky, či příbuznými a až po jejich schválení byla požádána přímo nastávající nevěsta.¹⁵² Ženich mohl ale také požádat někoho hodnověrného a úctyhodného, aby to vykonal za něj. Tak to třeba udělal Václav Stříbský, jak vypovídá Simeon Uždil: „... v tom se pamatuji, že jest mě, týž Václav Stříbský, a Jana Kyhara, Jakuba Žaluda a Jiříka Vody dožádal, abychom s ním o Kateřinu pastorkyni Jana Michlena k stavu manželskému došli a k matce její práci vážili, což sme tak k žádosti jeho učinili, jak v zásilku, tak potom ve dvou nedělích pro odpověď sme přišli. I jest jemu od matky a přátel za manželku dána ...”.¹⁵³ To stejné pak dokládá ve své výpovědi i Jakub Žalud a stvrzuje, že i sama Kateřina byla účastnicí jednání a souhlasí: „... Druhé jsem povědom, že jest se Václav Stříbskejch dožádal Simeona Uždila, Jana Kyhara, mě a Jiříka Vody, a tu jest oznámil, že sobě miní vzíti za manželku Kateřinu pastorkyni Jana Michlena, v tom sme šli do domu a bylo mluveno s ní Kateřinou, jestliže ho sobě miní za manžela vzíti, že jeho vůle v tom jest. Což jest ona tu hned připověděla, a slibem manželským byli svedeni. Potom ve dvou nedělích šli jsme tam pro odpověď, tu jest matka její a otčím, děd a přátelé za manželku jemu ji dali ...”.¹⁵⁴

Těhotenství a porod

Otázka těhotenství a porodu byla výsadou ženského prostředí. Účastnili se jich výhradně osoby ženského pohlaví, ať už to byly příbuzné, nebo porodní báby, které jediné mohly vyřešit problém např. se špatnou polohou plodu. Žena, která přivedla na svět dítě, tak naplnila manželství.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Dům a jeho lidé*, 1. díl, Praha 1999, s. 137; KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 96 – 97.

¹⁵¹ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 102 – 103.

¹⁵² Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku*, 1. díl, s. 140 – 142.

¹⁵³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 194^f.

¹⁵⁴ Tamtéž, f. 203^f.

¹⁵⁵ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v českých zemích*, s. 207 – 213.

Spor, který začíná na foliu 82^v – 83^v pokračuje od f. 91^v – 94^v mezi Matyášem Bakalářem a Annou, dcerou Matouše Kameníčka, roku 1584 informuje, že dcera Juliany Kameníčkové, Anna, služebná u Matyáše Trubače, se otráвила houbami. Martin Lahovský té Juliáně poradil, aby její dcera jedla ředkev, že se tak její nemoc rozplyne.¹⁵⁶ Anina matka tušila, že otrava houbami nebude asi příčinou toho, proč má její dcera tvrdé břicho, a vyhrožovala jí: „... šelmo břichatá, budeš-li míti syna nebo dceru, nenaříkej a neprav na žádného než na pana Matyáše Trubače a dones mu je ...“,¹⁵⁷ a ještě jí radí: „... dones mu je tam a bude-li syn, udělej mu to na zdoru, říkej mu tak jak jemu ...“.¹⁵⁸ Zároveň vinila Juliana Kameníčková manželku Matyáše Trubače za to, že to ona její dceru přiotrávila: „... máti její pravila, že jest ji paní její hubami strávila a že v ní rostou, a umře-li, že naň bude naříkati, co na vraha ...“,¹⁵⁹ pravděpodobně za účelem potratu. Anna Kameníčková byla ale asi známá svým „volným“ životem, protože ve výpovědi Markyty, manželky Pavla Vinaře, se dočteme, že trávila noci s muži a že se o ní říkalo, že je kurva. Dokonce za ní měl docházet kněz Ondřej z Opočna, který jí měl platit po tolaru, aby ho neprozradila: „... kněz Ondřej pověděl, jebáku, dával bych po tolaru jako já, měl by pokoj, když na mě praví, když sem já ji platil ...“.¹⁶⁰ A to, že byla Anna měšťanskou dcerou, z ní dělalo kurvu duplovanou.¹⁶¹ Dokonce pravděpodobně část toho, co dostávala od mužů, dávala Johaně Trubačové: „... mnoho-li tě z výdělku dala ta děvečka, co sobě v noci vydělala. Ona di, pane, dva krejcary, toliko. A on zas, bodejž ji kurvu hrom zabil, mále tě dala ...“.¹⁶²

Během tohoto sporu vyplouvají na povrch také nejrůznější návody, jak nechtěnému těhotenství zabránit a nebo násilně přerušit těhotenství. Nejprve tak vypovídá Anna, Lukáše truhláře manželka, v souvislosti se psem: „... Měli sme fenku, ona ji tam uhlídala, řekla, máte pěknýho psejčka[...]škoda by bylo, aby se měla přiběhnout[...] a ona pravila o nějakých jablíčkách na šípkách, v těch že sou červíčky, kolik bych jí jich dala, že za tolik let se nepřiběhne. Pak sem ji toho lékařství nehledala, ani sem toho jak živa neslyšela ...“.¹⁶³ V souvislosti s tím, co bylo řečeno výše, Juliana obviňuje Trubačovu manželku, že její

¹⁵⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 82^v.

¹⁵⁷ Tamtéž, f. 83^f.

¹⁵⁸ Tamtéž, f. 83^v.

¹⁵⁹ Tamtéž, f. 92^v.

¹⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 93^v.

¹⁶¹ Tamtéž, f. 83^v.

¹⁶² Tamtéž, f. 92^f.

¹⁶³ Tamtéž, f. 92^v.

dceři uvařila divné trnky, které prý ale Trubačová taky sedm měsíců sama užívala a potratila tak: „... že ji paní hubami strávila, kurva zelená, divný jí trnky vařila, že by mohla i hovada vyhnati.[...] Ona řekla, že sem prve taky sedm měsíců tak byla, užívala sem takových trnků a vyšel ze mě hrubý kaz a byla sem po nich zdravá ...“.¹⁶⁴ Další možností, jak se pokusit vyvolat potrat, bylo silné koření: „... prosila mi, abych ji koření, co bych se nejhoršího doptati mohla, koupila. Já kojedličku, řimbabu, jinejch česky neumím jmenovati, německy jim říkají obrbeizl, jakoby řekl pupenec, cop a corthoil, bylo toho do sedmého, jsou to prudká koření. A jásem od své matky to slýchala, že nenaleží žádné mladé ženě ani panně toho užívati[...]že by těmi věcmi mohla z krávy telátko vyhnati a z kobyly hříbátko ...“.¹⁶⁵ Tuto léčbu nesnášela asi Anna Kameníčková nejlépe, podle toho, jak její stav vylíčila Alžběta, manželka Matěje Listopada: „... byly v domě svém, stonávala, a odpusťte, měla své přirození zkažený sedm měsíců, stonala rok na psotnici, matka ji vařivala koření, bylo ji lépe ...“.¹⁶⁶

Na hrubost Vilíma Fučíka doplatila Kateřina, manželka Ambrože Tanclera, kterou buď svou neopatrností, anebo záměrně Vilím zranil ve vysokém stupni těhotenství, když ji strčil na žlab.¹⁶⁷ Když potom Kateřina porodila, dítě bylo mrtvé a mělo četná zranění: „... Toho děťátka bylo právě půl modrého a ručička, když ji vzal za loket mezi pěsti a loktem, že byla přelomena. To bylo při jejím porodu ...“.¹⁶⁸ Kateřina nesla smrt svého dítěte velice těžce a je vidět, že jí na něm záleželo: „... v přítomnosti pana děkana, když jí velebnou svátosti posluhoval, mluvila, jakouž kolivěk též kost mám a nesu, že skrze Vilíma Fučíka mám, toho dokládaje, kdyby mi byl zabil, že bych mu to mileji odpustila ...“.¹⁶⁹ Anna Lukšová, porodní bába, která byla u porodu, dosvědčila, že Kateřina vypověděla, že byla nemocná od té doby, co se jí stal výše zmíněný úraz. Kateřina pravděpodobně po porodu zemřela.

Vdovství

I přes vážnost, jakou svazek manželský pojímal, nebyl v této době bezpodmínečně nutný proto, aby žena dosáhla společenského vzestupu,¹⁷⁰ jak je možné sledovat např. na

¹⁶⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 93^r.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, f. 94^v.

¹⁶⁷ Tamtéž, f. 119^v – 120^r.

¹⁶⁸ Tamtéž, f. 120^r.

¹⁶⁹ Tamtéž, f. 120^r.

¹⁷⁰ Což lze demonstrovat na příkladu Anny Hubkové z Černčic: Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková z Černčic*, in: DP 13, 1996, s. 135 – 143; Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 201 – 204; Michaela NEUDERTOVÁ, *Inventář pozůstalosti jako pramen*, s. 158 – 159.

ženách, které se staraly o obchod či nějaké hospodářství,¹⁷¹ takřka každá se snažila do manželství vstoupit. Tato tendence je myslím dobře vidět i na množství sňatků vdov, které je možné najít pro Louny například v zápisech kroniky Pavla Mikšovce: „... v sobotu po též neděli Jan Vocelka Blovský, správa školní, pojal sobě za manželku Annu vdovu pozůstalou po Janovi starším Dlouhým ...“,¹⁷² „... v pondělí po sv. Martinu Valentin Koželuh pojímal za manželku Marijánu pozůstalou vdovu po nebožtíkovi Václavovi Ladaři“,¹⁷³ nebo „... Ondřej řemesla sladovnického pojal sobě za manželku Maruši po Janovi Tomáškově zůstalou vdovu ...“.¹⁷⁴

Stejná informace lze získat na základě údajů ze zkoumané knihy svědomí sg. I C 34, kde je tento jev možné doložit na způsobu, jakým jsou identifikovány ženy před písařem zapisujícím jejich svědomí, často je to jménem jejich manžela: „... Anna, kněze Jana Hoříckého pana děkana města Luna manželka ...“,¹⁷⁵ „... Anna po Janovi Šimkovic zůstala vdova ...“.¹⁷⁶ Tento způsob označování osob je jedním z úskalí, kterého by si měl být badatel vědom. Stejná žena může v prameni vystupovat pod různými jmény právě z toho důvodu, že může být podruhé i potřetí provdána. Nejlépe je to vidět na výpovědích, které se týkají sporu o majetek, často o pozůstalost, tehdy je obsahem svědectví popis rodinných vztahů: „... nesnáším v paměti, kterého léta pan Jan z Lysí z Požova s Mandalenou, pozůstalou vdovou po nebožtíkovi Petrovi Písařovic, v stavmanželský vstoupil ...“.¹⁷⁷ Dokladem provázanosti rodin a vztahů je výpověď Marty, manželky Adama Plachty: „... To vím, co se dotejče Jakuba Roháče, že jest byl syn Matěje Roháče s Markytou, starého Roháče dcerou, a měl s Annou, manželkou svou, syna Jakuba, kterýž posasvad živ zůstává. A měl nebožtík Matěj Roháč tři dítek Jana, Jakuba a Annu s Markytou manželkou svou [...] měl pak taky též Matěj Roháč s druhou manželkou svou, Reginou, Mikuláše, Kateřinu, kterou má Florián, Lidmilu a Dorotu, a ty oboje dítky jsou z jednoho otce, jedněch tři a druhých čtvero ...“.¹⁷⁸

¹⁷¹ Případ dobře známé pražské obchodnice Estery Hebenštrajnové: Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1977, s. 157 – 177.

¹⁷² SOkA Louny, Kronika Pavla Mikšovce (1324 - 1785), sg. CH 3, přepis z pozůstalosti F. Štědrého, s. 113 – 115.

¹⁷³ Tamtéž, s. 116.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 166.

¹⁷⁵ SOkA Louny, AM Louny, sg. I C 34, f. 214^r.

¹⁷⁶ Tamtéž, f. 300^r.

¹⁷⁷ Tamtéž, f. 195^v.

¹⁷⁸ Tamtéž, f. 5^v – 6^r.

Některé vdovy se znovu vdávají za muže, který zastává stejné řemeslo nebo funkci jako jejich zesnulí manželé. Jednáse o způsob, jakým udržet například fungující řemeslnickou dílnu, kterou vdova po svém zesnulém manželi získala. Zároveň pro mladé muže to mohla být cesta, jak se dostat k finančním prostředkům,¹⁷⁹ ačkoli ve zkoumané knize svědeckých výpovědí podobnou informaci nenacházíme. Příkladem opětovně uzavřeného sňatku, kdy se vdova vdává za muže stejného sociálního postavení, jakého byl její zesnulý manžel, můžebýt zápis z Mikšovcovi kroniky, kdy se vdova po městském písaři Adamu Cholossiovi Pelhřimovském znovu provdala za nového městského písaře.¹⁸⁰ Adam Cholossius Pelhřimovský zemřel náhle 31. října roku 1591 mezi 15. a 16. hodinou, jak píše Pavel Mikšovec ve své kronice.¹⁸¹ Dva roky na to, roku 1593, se jeho žena Markéta provdala za Petra Casselia Hradeckého, o čemž je opět zápis v Mikšovcově kronice: „... v úterý po sv. Diviši Mistr Petr Caselius písař městský se oženil. Pojal sobě za manželku Markytu, pozůstalou vdovu po Mistru Adamovi Cholosiovi Pelhřimovském ...“.¹⁸² Petr Hradecký ale brzy zemřel, už v prosinci roku 1598,¹⁸³ pravděpodobně se stal jednou z obětí moru.¹⁸⁴ Markéta se ale vdává potřetí, v listopadu roku 1599, za Řehoře Zhorského Kladrubského,¹⁸⁵ původně nastoupivšího městského písaře, který se ale měl v roce 1599 svého úřadu vzdát¹⁸⁶ a v době sňatku být školním správcem v Lounech.¹⁸⁷ Tato informace, kterou přináší ve své kronice Mikšovec nekoresponduje s realitou knihy svědomí, kde Řehoř Kladrubský ještě roku 1605 zapisuje svědomí.

Měšťanské prostředí je už středověkem počínaje chápáno jako prostor, kde se ženy mohou uplatnit a nezůstávat jen ve stínu svých mužských protějšků. Cechovní pravidla umožňovala vdově za pomoci staršího tovaryše vést řemeslnou dílnu. Byly to cechy, kdo ve městech ovládal řemeslo. Pokud byl muž obchodník, tak mu jeho žena pomáhala často již za jeho života. Pokud byl řemeslník, obvykle se vdova znovu vdávala, aby udržela řemeslnou

¹⁷⁹ Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 206, 228 – 230.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 229.

¹⁸¹ SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 88.

¹⁸² SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 97 – 98.

¹⁸³ SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 189 – 190.

¹⁸⁴ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 114; Bořivoj LŮŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, Historická demografie 3, 1969, s. 81 – 84.

¹⁸⁵ Michaela NEUDERTOVIÁ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského*, s. 137.

¹⁸⁶ SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 198.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 211.

dílnu v činnosti.¹⁸⁸ Raný novověk přináší i první ryze ženská povolání ve sféře potravinářských a textilních řemesel. Aby se žena mohla samostatně prosadit, její postavení bylo závislé na nemovitém majetku.¹⁸⁹ Tak se to podařilo již výše zmiňované Anně Hubkové z Černčic, která zdělila značný majetek po svém zemřelém otci.¹⁹⁰

Tyto obecné tendence, lze prokázat skrze knihu svědomí I C 34 i pro Louny. Účast žen na obchodě jejich manžela dokládá výpověď Strachoty Kocůrovského o splátce za chmel: „... přišel ke mně Adam Janských s švagři svými a s čeládkou svou, na staré pivo koupil jsem byl od něho chmel [...] žádal, abych mu takový chmel zaplatil podle přípovědi a já sem pověděl, nebudu míti všech peněz než čtyři kopy vám dám. On pověděl, že dobře, že na tom přestává. Manželka má mu je odečetla ...“.¹⁹¹

Nekvalitního sladu, který měl udělat sladovník Šimon Lamač, řešila sama Kateřina Džberová¹⁹², která se ohradila, že se jí kvůli tomu, zkazila celá várka piva: „... léta jminulého 1604, toho času, když pan Jan Džber ouřad purkmisterský držel, přišedši já [Řehoř Sládkovic ladař] podle povinnosti k auřadu, doslejšchal sem, že paní Kateřina Džberka žalovala, že se jí pivo nepodařilo v pivovaře. Posílala mě pro Šimona Lamače, sladovníka ...“.¹⁹³ Kateřina měla na starosti pravděpodobně i distribuci piva: „... přijel krčmář z Lištán pro sud starého piva a paní Kateřina Džberka nechtěla mu jej prodati ...“.¹⁹⁴ Obilí pro mlýn nakupovala Salomena, manželka Jiříka Žampacha, mlynáře z Dolních mlýnů, a kupovala je také od ženy, Anny, manželky Daniela Raka, jak on sám vypověděl: „... koupila jest Salomena, mlynářka, od manželky mé dvakráte po dvou stryších ječmene ozimého z jara sitého ...“.¹⁹⁵ Spor, který spolu vedli, nakonec vyhrál Šimon Lamač. Konšelský soud rozhodl v roce 1605, že Kateřina dostatečně neprokázala, že špatné pivo uvařila ze sladu, který udělal Lamač, a také si uškodila, když to špatné pivo si nechala nanosit do sklepa.¹⁹⁶

¹⁸⁸ Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 210 – 230; František HOFFMANN, *Středověké město*, s. 345.

¹⁸⁹ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 235.

¹⁹⁰ Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková*, s. 135 – 143; Michela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 201 – 204.

¹⁹¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^r.

¹⁹² Ortel je zapsán v knize ortelů: I C 19, f. 45v – 46v.

¹⁹³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 454^v.

¹⁹⁴ Tamtéž, f. 455^r.

¹⁹⁵ Tamtéž, f. 263^r.

¹⁹⁶ SOKA Louny, AM Louny, I C 19, f. 46^v.

5.3 Řemeslníci a cechy¹⁹⁷

Řemeslníci tvořili výrazný podíl na skladbě městské společnosti. Ačkoli vystupovali navenek jako jednotná skupina, sociální rozdíly mezi nimi byly značné.¹⁹⁸ V Lounech se mezi nejlépe postavené řemeslníky počítají zástupci potravinářských řemesel, a to hlavně sladovníci a pivovarníci. Převaha potravinářských řemesel odpovídá zaměření výroby převážně pro místní trh,¹⁹⁹ ačkoli 16. století je dobou, kdy převahu měst v řemeslné výrobě narušují aktivity šlechty,²⁰⁰ čímž byla města nucena upravovat sortiment k vývozu a zároveň rozšiřovat perimetr trhu.²⁰¹ Josef Janáček ve své publikaci *„Řemeslná výroba v českých městech v 16. století“* rozeznává čtyři ekonomické typy měst: město spotřební, město exportní, město řemeslnické a nakonec město zemědělsko-řemeslnické.²⁰² Janáček řadí Louny mezi města řemeslnická, která charakterizuje jako města, jejichž řemeslná výroba je samostatně schopna naplnit poptávku místního trhu a zároveň jsou schopna pracovat i pro vzdálenější trhy. Dalším prvkem je silné zastoupení řemeslníků, kteří měli městské právo, a tudíž byli právoplatnými měšťany.²⁰³ S touto charakteristikou je možné souhlasit, ale zároveň je nutné přihlédnout k významu zemědělské produkce, zejména k pěstování vinné révy a chmelu. V 1. polovině 16. století narůstá v Lounech význam a produkce potravinářských řemesel, což bylo podníceno novými možnostmi otevření trhu pro hornickou oblast Krušných hor.²⁰⁴

První počátky sdružování řemeslníků v organizované celky na našem území můžeme směřovat do 1. poloviny 13. století, obecně se pak za počátek vzniku cechů počítá udělení cechovních statut staroměstským krejčím roku 1318.²⁰⁵ Jejich vznik byl reakcí řemeslníků na

¹⁹⁷ Nejstarším dílem, které se podrobně věnuje tématu řemesel a cechovní organizaci, je další z prací Zikmunda WINTERA, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, Praha 1909; cechům se pak zvláště podrobně věnoval v publikaci, kterou z Winterovy pozůstalosti vydal J. V. ŠIMÁK (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913; dalším komplexnějším dílem je kniha: Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 215 – 240; nověji se tomuto tématu věnuje Ivana EBELOVÁ, *Cechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993; TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

¹⁹⁸ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku*, 2. díl, s. 93.

¹⁹⁹ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 181.

²⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 67 – 72.

²⁰¹ Srovnání poskytují závěry, které učinil ve své práci o lounském pivovarnictví Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví*, s. 166 – 172.

²⁰² Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 187.

²⁰³ Tamtéž, s. 197.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 202.

²⁰⁵ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 13.

vliv městské rady. Jejich cílem bylo získat vlastní vliv na výrobu a také ochránit místní řemeslnou produkci před cizími vlivy. Tento proces vedl k postupnému vytvoření řemeslnické samosprávy. V čele cechu stál volený cechmistr a cechovní starší, jejich počet se lišil podle potřeb toho kterého cechu. Cechmistr měl funkci správní, soudní a zastupoval cech v komunikaci s městskými orgány. Pokud nebyl v daném městě dostatečný počet řemeslníků jednoho typu, nutných k založení cechu, sdružovali se pak do jednoho cechu řemesla podobných výrobních odvětví.²⁰⁶ S rostoucím rozvojem cechů se u bohatších řemeslníků projevil tendence získat větší míru vlivu na správu měst. Šestnácté století bylo vrcholem ve vývoji cechů, které ovládaly řemeslnou výrobu ve městech. Zároveň ale začala cechovní organizace brzdit rozvoj řemesel samotných.²⁰⁷ Po revoltě královských měst Ferdinand I. roku 1547 cechy zakázal, nicméně cechy tímto nařízením nezanikly, pouze se dostaly pod přísnější dohled městských rad a zeměpanských úředníků. Ačkoli se cechům podařilo opět znovu nabýt některá ze svých privilegií, svůj původní politický význam již zpět nezískaly.²⁰⁸ Definitivní konec pro cechy potom znamenal až roku 1859 vydaný tzv. zatímní živnostenský řád.²⁰⁹

5.3.1 Sladovníci a pivovarníci

Právo vařit pivo se od počátku 14. století vztahuje pouze na měšťany pod městským právem, tato činnost se tak stává výlučným privilegiem usazeného měšťana. Často ale postačovalo vlastnictví nemovitosti, ze které se odváděla městská berně.²¹⁰ Původně se striktně rozlišovalo mezi sladovnictvím a pivovarnictvím. Ačkoli první je řemeslem, druhé bylo považováno za živnost.²¹¹ V 16. století najdeme v Lounech celkem 7 pivovarů. Šlechtické pivovary, které vznikly v průběhu 16. století v okolí Loun, byly silnou konkurencí. I z toho důvodu se lounští pivovarníci začali se zájmem obracet na vzdálenější místa a pokoušeli se rozšířit export.

Mezi movité sladovníky patřili na přelomu 16. a 17. století Pavel Koubek, Vít Velký, Ondřej Cholossius a Šťastný Ležák.²¹² Ti všichni se zároveň podíleli na městské správě.²¹³

²⁰⁶ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 14.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 16.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 18.

²¹⁰ Martin NODL, *Sociální aspekty*, s. 53 – 67.

²¹¹ Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví*, s. 161.

²¹² Michaela HRUBÁ, „...Na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“, s. 177.

Představení cechu, mimo jiné, dbali na dobrou pověst svých členů,²¹⁴ což si na vlastní kůži vyzkoušel v roce 1602 Ondřej Sládek. Ten byl Dorotou Žaludkou nařčen na poctivosti,²¹⁵ že měl být přistižen děvečkou Lidmily Křemínkové, Dorotou manželkou Jiříka Chlouby tesaře, ve sklepeních u sudů s pivem: „...*Bylo v sobotu, když sme večereli, tovaryš řekl, nechť natočí piva, a já kázala natočiti piva děvečce svý, a ona šla rychle točiti, přiběhla zase a pravila, že tam našla tovaryše s lucernou, svíčkou a konví, a oni potom tam šli, nic nenašli a ušel ...*“²¹⁶ kterou tak k smrti vyděsil: „... *Dura, děvky Křemínkovic přiběhla nahoru ze sklepu, lekla se tak hrubě a všecka mrtva byla. Paní pak vyběhla ven, ptala se, co je tam, abychom ji pověděli, a ona pravila, že sládka knížecího zastihla ve sklepě ...*“²¹⁷ Dorota sama vypověděla, že se Ondřeje velice lekla, protože stál hned za dveřmi a v ruce měl konev a lucernu.²¹⁸ Dokonce několik svědků vypovídá, že se Ondřej tímto svým činem netajil, a že se veřejně chlubí tím, jak chodí Dorotě Žaludce do sklepa točit pivo.²¹⁹ Vzhledem k tomuto probíhajícímu sporu se cech sladovníků rozhodl, že nechtějí Ondřeje mezi sebou trpět.²²⁰ Ondřej Sládek měl v loupežích pravděpodobně zálibu, protože zároveň byl nařčen z krádeže viničních tyčí, což mu také na cnosti nepřidalo. Ondřej Sládek zažaloval Dorotu Žaludku o nárek poctivosti. Žaludka proti tomu vypověděla, co se stalo na vinici: „... *dotčený Ondřej Sládek přišedši na vinici její, když jest ona v zahradě svý pod vinicí jablíčka drobný dobytku svinskýmu sbírala, tu že by týž Ondřej k boudě její, an stála otevřená, přišedši, do ní nahlídal a nespatrivši tam žádného, hleděl na vinici soused jejího příjmím Kaplana Kováře z Dobroměřic, a když tam ani žádného nespatril, teprve, že by šel do vinice její, k hromadě tyčí, a tu sobě z nich tyčí vybíral, a z vinice její s nima se k vinici svý obrátil a šel ...*“²²¹ Pavel Mikšovic ve své výpovědi potvrzuje, že cech Ondřejovu zlodějskou činnost jako přehlédnutelnou hodnotit nebude: „... *Ondřej Sládek Maruše Tomáškoví manžel, Dorotě Žaludce tyčí viničné na vinici její bral. Pověděl sem mu [Václavu Martínkovi], aby s tím mlčel a toho mezi lidmi o něm neroznášel, kdyby se sladovníci dozvěděli, že by nad těžký měl ...*“, ale

²¹³ Jejich účast na samosprávě města je možné dohledat v Roedlově příručce městské správy v Lounech: Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*.

²¹⁴ Zikmund WINTER, J. V. ŠIMÁK (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913, s. 281.

²¹⁵ Ortel je zapsán v knize SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 25^r – 26^r.

²¹⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 369^r.

²¹⁷ Tamtéž, f. 368^r.

²¹⁸ Tamtéž, I C 34, f. 371^r.

²¹⁹ Například tak vypovídá Pavel Mikšovic nebo Jan Rybička. SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 373^v – 374^r.

²²⁰ Tamtéž, f. 369^r.

²²¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 25^r.

Václav Martínek jako cechovní staršíviděl jako svoji povinnost celou věc oznámit cechu.²²²Tím Ondřejovi Sládkovi hrozilo, že nebude moci vykonávat sladovnické řemeslo,ačkoli se to snažila jeho manželka urovnat a celou věc nesla velmi těžce: „... oznámil[Vavřinec Smola], že manželka jeho tak hrubě pláče a sobě stejná, strach, aby sobě něco neučinila. Žádala ho za radu co má s tou věcí činiti. Já prej, věru nevím, než mohli, aby zapřel ...“.²²³Ondřej Sládek nakonec svou čest uhájil, využil toho, že pro krádeže nebyl nikdy trestně stíhán, tudíž to, že o něm Žaludka mluví jako o zloději, nemá na čem prokázat.²²⁴A během sporu se ve výpovědích objevuje také informace o tom, že mohl zeizit ručnici Jana Mauryčka. Vymlouval se ale na to, že ji našla jeho matka, když byla na dříví.Jeho výmluvu stvrdila matka svou výpovědí.²²⁵ Je otázkou, jestli všechny tyto činy byly pouhou náhodou, nebo zdali měl Ondřej opravdu potíže s kleptomanií.

Sladovníci, kteří vystupují v knize svědomí, jsou nejčastěji svědky v nějakém činu. Pokud se jich záležitost přímo dotýká, jedná se o žaloby pro nedobře udělaný slad. Takovým případem je spor rychtáře Jiříka Dědka z Vlkové proti sladovníku Jiříkovi Rypousovi²²⁶ z roku 1598. Jiřík Dědek přinesl ochutnat do rady staré pivo, které bylo uvařeno ze sladu, jenž koupila jeho manželka od Jiříka Rypousa. Radní i přizvaní sladovníci se shodli, že není dobré a že je na vině nekvalitně dosušený a doválený slad.²²⁷

Slad byl předmětem sporu i v dalším případě. Ve dvou sporech, o slad a o dluh 40 kop míšeňských, Kateřiny Srnovcové z Bílejova a na Vršovicích proti Anně vdově po Janovi Michlenovi, jinak Šestákovi.²²⁸ Jan Michlen sloužil u Jakuba Zákostelského z Bílejova, otce paní Kateřiny, který mu za věrné služby měl odpustit platbu za šest strychů ječmene. Poprvé se otázka sladu a dluhu po Janovi Michlenovi otevírá ve sporu mezi Václavem Stříbrským a Annou Michlenovou vdovou.²²⁹ Anna je žalována pro 26 strychů ječmene, které Václav Stříbrský koupil od Václava Uždila, ale přenechal ho Janovi Michlenovi a ten z něj nechal dělat slad. Jan Michlen se měl doznat, že to on z toho ječmene vařil slad a tak on se se

²²² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 373^v.

²²³ Tamtéž, f. 370^v.

²²⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 26^r.

²²⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 372^v.

²²⁶ Tamtéž, f. 268^v – 269^v.

²²⁷ K výrobě piva se vztahuje výše citovaný článek Jana Smolíka o lounském pivovarnictví.

²²⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 354^v – 357^v, 358^r – 358^v; I C 19, f. 22^v – 24^v.

²²⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^v, 357^v, 358^v.

Stříbrským vyrovná.²³⁰ Ve sporu o slad dal soud za pravdu Kateřině Srnovcové z Bílejova a přikazuje Anně Michlenové, jakožto držitelkyni statku po svém manželu, uhradit cenu toho ječmene.²³¹ V roce 1602 pak paní Kateřina požaduje od Anny Michlenové uhradit dluh 40 kop míšeňských. Anna apeluje na to, že její zesnulý manžel pro Kateřinu Srnovcovou z Bílejova věrně pracoval, a tak by mu mohla ten dluh odpustit.²³² I v tomto případě soud rozhodl, že je Anna Michlenová povinna Kateřině dluh 40 kop do dvou neděl od přečtení ortelu uhradit. Zároveň má možnost Kateřinu žalovat, pro peníze, které by jí mohla dlužit za manželovu službu.²³³

5.3.2 Řezníci

Řezníci byli obecně pokládáni za přední řemeslo, neboť zásobovali město důležitou potravinou, masem. Ve městě byl ale omezený počet masných krámů, ačkoli řezníků bývalo početně více.²³⁴ Masné krámy se v knize svědomí velice často zmiňují jako místa, kde se lidé setkávali. Ve sporu Mikuláše Vopozdila, Jana Spodníčka, Václava Tabity a Jiříka Kvíčalky proti Zikmundovi Rudmanovi²³⁵ v roce 1589 můžeme nalézt zajímavé informace o porážce, prodeji a nákupu dobytka. Výše zmiňovaní na rynečku poráželi roku 1588 dobytek, maso pak prodával tovaryš Zikmunda Rudmana. Zajímavé pro nás může být, že dobytek pravděpodobně, mimo jiné, přihnali z dobytčího trhu z Prahy.²³⁶ Stejně tak cenné mohou být informace o cenách, za které prodávali maso, nebo nakupovali dobytek. Obojí je možné ve výpovědích najít.

5.3.3 Vinaři a vinařství

O významu a rozvoji vinařství v námi sledované době se již hovořilo v předešlé kapitole o hospodaření v Lounech. Nicméně i v tomto odvětví lidské činnosti mohou být knihy svědomí cenným pramenem. O poloze vinic často zjistíme informace ve sporech o prodej či koupi pozemku nebo domu, dále ve sporech o pozůstalost. Ale také se vinice objevují jakomísta, kde se odehrál nějaký kriminální čin, např. krádež nebo dokonce vražda.

²³⁰ Tamtéž, f. 351^v.

²³¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 23^v.

²³² Tamtéž, f. 24^f.

²³³ Tamtéž, f. 24^v.

²³⁴ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 653 – 658.

²³⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 107^v – 109^f.

²³⁶ Tamtéž, f. 107^v, 108^f.

Na vinicích bylo pojišťováno věno, nebo byly dávány do zástavy za dluhy. Příkladem může být spor z roku 1587 Johany, manželky Matyáše Bakaláře, proti Václavovi Humlovi jinak Tábitovi,²³⁷ který spolu vedli o věno Anny, Václavovy zemřelé manželky, dcery Jana Trubače a výše zmíněné Johany. Matyáš Bakalář Anně věnem slíbil ročně 50 kop, ale protože neměl hotové peníze, koupil Tábitovi za 100 kop vinici pod Oblíkem, která nesla název Kučerka, a dal jí Tábitovi k užívání.²³⁸ Tento případ poskytuje informace o vinici, ale také nabízí postřehy z praxe obvěnění.

5.3.4 Mlynáři

Zikmund Winter rozděluje mlynáře do čtyř sociálních kategorií. První byli mlynáři, kteří byli najmutí městskou radou do mlýna, který byl v majetku města. Druzí jsou mlynáři, a kteří byli nájemci mlýna. Třetí kategorií byli ti, jenž koupili mlýn za cenu nižší, než kolik byl roční úrok. Tehdy byl mlynář právoplatným majitelem mlýna, pokud platil tento roční plat. Nejvyšší, čtvrtou skupinou, byli mistři mlynáři, kterým mlýn patřil.²³⁹ Richard van Dülmen řadí mlynáře mezi nepočetné řemeslo. To ale neplatilo ani pro německou oblast paušálně, spíše se situace mlynářů odlišovala město od města.²⁴⁰ Nejednotnost ohledně cti mlynářů mohla souviset s polohou mlýnů, které se často nacházely na vodních tocích vzdálených od ostatních obydlí.²⁴¹ Pro Louny²⁴² zkoumaná kniha svědomí v jednom případě mluví o mlynářích: „... *tvůj otec byl mlynář a Daniel řekl, co jest tobě neb komu ublížil. Nic, než že mlynáři rádi kradou* ...“,²⁴³ nicméně nelze podle této jedné ukázky říci, že by mlynáři platili za nečestné osoby. Tuto teorii potvrzuje i skutečnost, že navštěvovali domy, kde se čepovalo pivo, a tam se stýkali s ostatními obyvateli města, což by se v případě, že pokud by platili za nečestné, pravděpodobně bylo omezeno.

²³⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 71^v – 73^r, 74^v; I C 17, f. 374^r – 378^v.

²³⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 72^r.

²³⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 637 – 639.

²⁴⁰ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 36.

²⁴¹ Tamtéž, s. 38 – 39.

²⁴² Krátký příspěvek k mlynářům v Lounech publikovala autorka na konferenci Poohří 4. Viz. Petra PATEROVÁ, *Mlynáři a město. Společenské postavení a styky mlynářů v městské společnosti 16. století na příkladu královského města Louny*, in: Poohří 4. Peníze a život, Louny 2014. Sborník z konference konané v Lounech 4. října 2013, 2014, s. 69 – 77.

²⁴³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 456^v, 457^r.

Ze sporu Víta Teplického a Anny, manželky jeho, proti Jakubovi Heroltovi, který spolu vedli roku 1589,²⁴⁴ se dozvídáme, že Havel s krásným jménem Masojídek pustil Jakubovi Heroltovi mlýn.

V roce 1586 vstupují do sporu Anna Mamanová, vdova po Václavu Mlynáři a urozená paní Alžběta z Weitmile, rozená z Žerotína a na Postoloprtech.²⁴⁵ Václav byl dolním mlynářem s dovolením její milosti, za což musel zaplatit určitý obnos, a pokud by ze mlýna odstoupil, pak by mu byla stejná částka vrácena: „... *jeden každý mlynář jest povinen, když chce do mlýna přistoupiti, II^C kop ouředníkům na třetinu musí složiti a při odstoupení zase se mu navracejí ...*“.²⁴⁶ Po té, co Václav zemřel, snažila se pravděpodobně Anna udržet mlýn. Půjčovala si peníze od lidí, aby mohla za mlýn zaplatit. Soud se přiklonil na stranu Anny Mamanové a měla jí po smrti manžela být vrácena částka, kterou zaplatila zapronájem mlýna.²⁴⁷ Zástupci rady byli vyžádáni umírajícím Václavem kvůli jeho kšaftu do mlýna, kde se o nemocného starala právě Anna. Když se Václava zeptali, komu předástarost o čeládku, odpověděl: „... *komuž jinému než též Anně jako manželce. Opatrovala stravou čeládku před smrtí i po smrti ...*“.²⁴⁸ Anně potvrdila starost o čeládku městská rada.

Situaci, která vznikla roku 1605 na břehu Ohře, neměli na svědomí mlynáři, ale hlavními aktéry byli pekařští tovaryši. Nicméně vzhledem k příbuznosti obou řemesel jsem se rozhodla tento spor uvést. Na tomto příkladu je dobře vidět nejen každodennost pekařského tovaryše, způsob zpracování a přípravy obilí, ale také možný konkurenční boj. Daniel Cejnek, pekař, žaluje Magdalenu, vdovu po Janovi Labšovi pekaři.²⁴⁹ Incident se řešil před cechovními staršími, kde Daniel Cejnek žaloval na Jana Labše, že mu měl vzít připravenou vanu na praní pšenice: „... *že jest mu vanu, kterou sobě k vodě připravil, vzal, a v ní pšenici pral ...*“,²⁵⁰ a na druhou stranu Jan si stěžuje, že ho Daniel uhodil lopatou, až mu uplavala čepice: „... *že jest ho Daniel Cejnek uhodil do vody a čepice, že jest mu uplynula pryč ...*“.²⁵¹ Daniel chtěl Janovi vylít z vany připravenou pšenici do řeky, čemuž chtěl Daniel zabránit:

²⁴⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 112^v – 113^r.

²⁴⁵ Tamtéž, f. 47^r – 49^r. Další informace o tomto sporu jsou k nalezení v knize rozepří a ortelů: SOKA Louny, AM Louny, I C 17, f. 350^v – 358^v.

²⁴⁶ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 47^r.

²⁴⁷ SOKA Louny, AM Louny, I C 17, f. 358^r.

²⁴⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 47^v.

²⁴⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 446^r – 447^r.

²⁵⁰ Tamtéž, f. 446^r.

²⁵¹ Tamtéž.

„... můj učedník [Jana Labše] nanesl pšenice do vany, když sem počal prát, přišel Cejnek, chtěl mi pšenici vylíti z vany ven do řeky, já ho prosil pro pana boha, aby mi toho nečinil, když nemohl pšenice vylíti, uhodil ho tím, čím pšenici prali, až do vody upadl na kámen a čepice do vody upadla ...“.²⁵² Nicméně záležitost ohledně strkanice u řeky měla být vyřízena v cechu podáním ruky.²⁵³

Odpor, který podala mlynářka Salomena Žampachová proti útrpnému vyznání mlynářského tovaryše Michala Štíky v roce 1597,²⁵⁴ je cenným pramenem pro poznání procesu zaznamenávání vyznání pod torturou. Například se dozvídáme o tom, kdo zapisoval výpověď obžalovaného: „... Vašek, posel pana rychtáře, sedě ve sklepě, na tabuli vyznání jeho psal ...“.²⁵⁵ Na tuto možnost upozornil ve své práci k lounské kriminalitě Bohumír Roedl.²⁵⁶ Michal Štika byl odsouzen pro krádeže obilí, během útrpného výslechu se ale přiznal ke vztahu s mlynářkou. Salomena potom vedla spor, ve kterém skrze svědky prokazovala svoji bezúhonnost. Štika během dotazování před popravou potvrdil pravdivost toho, co vyznal při trápení a ještě dodal, že by měl rychtář najít jistého Strničtě, který: „... šetřice toho Srniště, ten nejvíce kazí tovaryše mlynářský a od nich mouky kupuje ...“.²⁵⁷ Během trápení měl přiznat vztah s mlynářkou, ta byla potom přizvána do vězení a on před ní své obvinění zopakoval: „... Než na druhý den ráno bylo mi praveno [Danielu Rakovi], že by Salomena mlynářka vzata byla do vězení a že by týž Michal Štika dobrovolně bez trápení témuž poprávci a poslu pana rychtáře na tuž mlynářku, že by s ní zle živ býti a s ní cizoložiti měl seznával. Když potom týž den týž Štika podruhý i potřetí tážán byl na tuž Salomynu mlynářku, kteráž přítomna jsouce i týž manžel její, vždy ji [...] mluvil, že s ní obcoval a na to že umřítí chce, oznamoval, čemuž jest ona velice odpírala ...“.²⁵⁸ Michal Štika tvrdil, že mu bránil ve vandru, že jinak by se byl u nich ve mlýně nezdržoval.²⁵⁹ Mlynářka byla vzata do šatlavy, odkud se snažila dostat na rukojemství. Městského rychtáře Ondřeje Litoměřického přesvědčovala v šatlavě o své nevině: „... Jednoho času také přišel sem do šatlavy, tu mě prosila, abych se přimluvil k pánům, aby mohla na rukojmě dána býti, že chce k božímu stolu

²⁵² SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 446^v.

²⁵³ Tamtéž, f. 446^f.

²⁵⁴ Tamtéž, f. 261^r – 267^v; I C 18, f. 132^r – 141^r, a dále tamtéž vedená postranní pře f. 142^r – 143^v.

²⁵⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 264^f.

²⁵⁶ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: VSOL VI., 1993, s. 5, 19, 20.

²⁵⁷ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 261^v.

²⁵⁸ Tamtéž, f. 263^f.

²⁵⁹ Tamtéž, f. 264^f.

*jíti, plakala, naříkala, že se vždycky dobře chovala a že ji rodičové její na dobře vedli, a že ten Štika na ní mnoho mluvil. Toho že není krom jednou, když nebyl mlynář doma, že děvče nechalo otevřený komory a on tam přišel pro [...]že jest s ní ten skutek vykonal ...“.*²⁶⁰ Salomena svoji obhajobu postavila na faktu, že se svědectví během útrpného výsledku zapisoval biřic a že se jeden z radních měl na mlynáře a jeho ženu ptát.²⁶¹

5.4 Nemoci a smrt

Ve sledovaném období lounští měšťané museli čelit několika morovým ranám. Zprávy o nich může poskytnout Mikšovcova kronika,²⁶² ačkoli je třeba pravděpodobně nadsazené počty zemřelých posuzovat kriticky.²⁶³ Kniha svědomí o těchto ranách příliš informací nepřináší. Naopak lze zápisy z ní využít jako zdroje informací pro studium nemocí jiného typu, pro náhled na umírání, obstarání zemřelého anebo úroveň hygieny. To jsou témata, která byla vybrána k podrobnější analýze.

O nemocné v 16. století pečovali často lazebníci, porodní báby nebo různí bylinkáři.²⁶⁴ Například manželka vinaře Víta Kroupného, který byl zbit, šla pro masti k Ondřeji Brázdovi: „... *přišla ke mně manželka toho vinaře a prosila mě, že má zprávu, že umím mastě dělati, abych mu udělal, že jest ztlučení ...“.*²⁶⁵

5.4.1 Nemoci

Jeden popis morem nemocné v knize svědomí najdeme. Jednalo se o Justýnu, dceru Kateřiny Vodové, která onemocněla v letních měsících roku 1599, s nemocí se potýkala dlouho. Anna, manželka Jiříka Ležáka, popisuje, jak nemoc Justýnu postihla: „... *vejvrhla se Justýně Ležákovíc hlýza a stonala velmi těžce. Pravili nejednou, že jest umřela. Měla hlýzu na krku a pryskyř zadu v týli ...“.*²⁶⁶

Dnes blíže neurčenou nemocí byl psotník. Setkáváme se s ním ve dvou výpovědích. Výše již byl popsán případ, kdy se Anna Kameníčková pokoušela zbavit nechtěného dítěte, a

²⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 266^r.

²⁶¹ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 5.

²⁶² SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého).

²⁶³ Srov. Bořivoj LŮŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, s. 81 – 84.

²⁶⁴ KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura a každodenního života od 16. do 18. století*, 1. díl, Praha 1995, s. 179 – 182.

²⁶⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 45^v.

²⁶⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 295^f.

proto onemocněla. Ve výpovědi Alžběty, manželky Matěje Listopada, se dozvídáme, že během té doby „... stonala na psotnici ...“.²⁶⁷ V tomto případě by se zdálo, že se může jednat o nějakou horečnatou chorobu. Podruhé ve výpovědi Anny, manželky Marka Hejduka, kováře: „... přiběhla Zuzana podruhně k oknu, křičela na mě a pravila, pro pana boha pod' k nám. Přišla sem k Dorotě zednici, on ji napadl psotník [...] ona okřála, nic nemluvila, lezla přece z lože dolů, [...] vodili sme ji po světnici, neměla žádné paměti [...] posadili sme ji u kamen, opět podruhé ji psotník napadl, všecka co dřevo byla ...“.²⁶⁸ Z popisu chování nemocné se spíše zdá, že se mohlo jednat o záchvaty, či mdloby, popřípadě padoucnic. Je zde použito stejné označení pro dva rozdílné projevy choroby.

V roce 1598 rozpoutal Václav Nosydlo spor proti své maceše Salomeně, vdově po Jiříkovi Makovičkovi, pro pozůstalý domek.²⁶⁹ Pokoušel se prokázat, že jeho macecha se o starého pana Makovičku špatně starala, a tak zpochybnit její nárok na domek. Jiřík Makovička se dožil vysokého věku a v posledních letech jeho života ho pravděpodobně postihla stařecká demence, či jiná podobná nemoc stáří: „... Nebožtík Jiřík Makovička byl člověk již v letech velmi sešlý a již téměř zdětinělý, chtěl rad choditi, vylezl někdy z domu k mému oknu, kde chleby prodávám, byl mnohdykráté uplíhaný od moče, když samy doma nebylo a nebyl ho kdo opatřiti ...“.²⁷⁰ Pro Václava Nosydlu jakožto rychtáře a radního mohlo být nepříjemné, že jeho otec chodí po městě v neupraveném stavu: „... Přišel za mnoupan primas, a ptal se, co tu tatíku děláš, nepamatují co jest mu dal za odpověď. U poctivíc odpusťte, viselo mu krytí a pan primas vytáhl od svých stouhu, dal mi ji a já ho ošetřil. Prosil mi pan primas, abych ho do příbytku jeho po lehoučku doprovodil, což sem velmi pracně a těžce vykonal [Jan Šoula, pekař] ...“.²⁷¹ Nicméně ze zápisů v knize svědomí, které ale, pravda, mají prokázat majetkové nároky, spíše vyplývá, že větší míru studu cítila Jiříkova žena Salomena: „... Když pak sama doma byla, tu jest ho prosila, aby domu šel, a na odív lidem tu nesesedl, že ho chce ochrániti, on někdy jíti nechtěl, prosívala mne, abych ho domu doprovoditi dopomohl[...] prosila, pro boha, aby ven nechodil a doma byl. Připravila mu i škopek, aby potřebu svou tu dělal ...“.²⁷² To, že by s Jiříkem mělo být špatně zacházeno, řekl Nosydlovi Jiřík Mona z Velkého předměstí, který viděl, jak do Jiříka Salomena porůznu strká.

²⁶⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 94^v.

²⁶⁸ Tamtéž, f. 300^r.

²⁶⁹ SOkA Louny, AM Louny I C 34, f. 279^v – 286^r, 392^r – 396^r, 397^v – 398^v; I C 18, f. 148^r – 185^v.

²⁷⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 279^v.

²⁷¹ Tamtéž, f. 280^r.

²⁷² Tamtéž, f. 279^v – 280^r.

Jiné výpovědi naopak líčí péči, kterou s Jiříkem jeho žena musela mít: „... *Při stole jsem s ním sedávala, musela mu nakrájet jako jinému dítěti. Vosupila se naň někdy, ale neprala ho nikdy, zmyla[jako] jeho matka male dítě, podložila pod něj pleny peřinky, to jsem svýma očima viděla. A já říkala kolikrát: Posilníc tě pan bůh, já[Maryana, manželka Jana Šouly] bych toho vykonávati nemohla ...*“.²⁷³ Salomena pravděpodobně svého muže nijak netrápila, jen sama, více či méně dobře, snášela starost o duševně nemocného člověka.

5.4.2 Hygiena

Ve městech od 13. století sloužily pro veškeré nečistoty z domácnosti odpadní jímky. Často byly zakryté pouze dřevěným prknem, což mohlo mít neblahé následky, jak líčí Jan Spodníček: „*Strožil sem sobě žlab v maštali, zakopavši sobě, byl nějaký sud v zemi zakopaný a pěkný přikrytý, já do něho se provalil do pasu, potom, když cihly z masných krámů, s nimi drobnými cihlami ten sud sem zasypal*“,²⁷⁴ a mohly být společné i pro několik domů najednou. Na venkově byl záchod součástí hnojiště, do obydlí se záchod přesunul až v 15. století. Býval umístěn na pavlači nebo schodišti. Odpad potom padal do jímky, anebo se hromadil u zdi.²⁷⁵

Záchod je předmětem sporu, který spolu roku 1603 vedli Zikmund Zub z Kamsenpergku a Jan Smutný.²⁷⁶ Zikmund Zub žaluje Jana Smutného pro zápach, který se line z Janova prévetu: „... *u Smutného metan velice smrdí* ...“.²⁷⁷ Dům Jana Smutného dříve vlastnili Jakub Křečkovice, Jan Kapital a Jan Spodníček. Během této doby se v něm záchod nenacházel, o čemž svědčí několik výpovědí: „... *že jest v domě Jana Smutného, když sme se učili u N. Jakuba Křečkovice řemesla krejčířskému, žádného záchodu nebylo, chodivávali sme na potřebu za fortnu, oni sami v komoře proti kuchyni škopek mívali, to se vynášelo do hnoje, neb ven* ...“,²⁷⁸ „*že v tom domě žádné služebnosti záchodu nebylo, toliko do škopku, který jest se stavěl v maštalce, do toho se chodívalo a manželka Salomena Jakuba Kočičky to jest nočně ven vynášela, do hnojův vylívala, anebo když dešťové večer a bud' ráno byli, na strouhu nosila*

²⁷³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 282^v.

²⁷⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 397^v.

²⁷⁵ Šárka JIROUŠKOVÁ, *Památky zdravotní techniky v různých typech domácích budov – historický vývoj hygienického mobiliáře*, in: DP 24, 2005, s. 280 – 281.

²⁷⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 396^v – 397^v, 398^v – 400^v; I C 19, f. 35^r – 35^v.

²⁷⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 397^r.

²⁷⁸ Tamtéž, f. 396^v.

a vylívala ...“.²⁷⁹ Jan Smutný si zřídil záchod uvnitř domu: „... že jest sobě Smutný udělal, z té komory, v který podruzi bývali, záchod ...“,²⁸⁰ a z toho pak pramenily problémy. Smutný si na dovolení rady udělal totiž v domě jímku, „tůňku do země“,²⁸¹ místo běžné jámy. Z oken, kde byl prěvet, šel zápach do oken Zikmunda Zuba: „... stál sem [Jan Tábor] u toho vokna Jana Smutnýho, že tak neobyčejně z toho okna lejna smrděly na jeho dvůr. Slyšel sem od Jana Syručka, nejednau než několikrát, i manželky jeho, když jest v komoře byl s manželkou svou, že sou tam cihly smejevally v tom záchodě Jana Smutnýho domě, že sou v komoře zůstati nemohli ...“.²⁸² Zikmund Zub si nechal přeměřit vzdálenost, která dělila jeho pokoje od oken prěvetu. Václav Velkých Vítovic ji změřil na sedm nebo osm loktů, což je v případě, že budeme předpokládat vzdálenější variantu, asi 4, 7 metru.²⁸³ Nejenže Zikmunda Zuba obtěžoval zápach, ale také se mu nečistoty prosakovaly do sklepa: „... vykazoval nám, v svém lechu to sem spatřil[Václav Nosydlo], že těch slujích, kteří mezi vopukou sou, jakoby nějaká hnojová voda byla ...“.²⁸⁴ Nakonec je Smutnému doporučeno, aby se řídil příkladem předešlých hospodářů a záchod zařídil tak jak býval.²⁸⁵

Výše uvedený příklad je ukázkou, jak mohlo vypadat městské prostředí a jaké podmínky k bydlení panovaly v domech.

5.4.3 Umírání

Lidé měli k smrti blízký vztah, charakteristická byla její veřejná povaha. Člověk má umírat obklopen lidmi, právě představa, že umírající zůstane ve své poslední hodině sám, byla pro člověka až do 19. století nežádoucí.²⁸⁶ Tento jev dokládá výpověď Václava Chrudimského, který byl od purkmistra spolu s Václavem Vopozdilem a Václavem Rybičkou poslán, aby šel do domu Kateřiny Kubíkové pro kšaft: „... do domu Kateřiny Kubíkové s panem Václavem Vopozdilem a Václavem Rybičkou, toho času rychtářem městským, přišel, ukázáno nám, že v sklípku leží, do něho sme nešli, kdež to množství ženského pohlaví bylo,

²⁷⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 396^v – 397^r.

²⁸⁰ Tamtéž, f. 400^r.

²⁸¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 35^r.

²⁸² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 400^v.

²⁸³ Délka pražského lokte je 0, 5914 m podle tabulky č. II: Česká metrologická soustava, in: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2004, s. 171.

²⁸⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 398^v.

²⁸⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 35^v.

²⁸⁶ Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti*, 1. díl, Praha 2000, s. 32 – 33.

*přistoupili sme k posteli, ona Katerzina Kubikova k poslední hodině pracující ani slova k nám nepromluvila ...“.*²⁸⁷

Ve výpovědi Verony, manželky Jiříka Mouryčky, získáváme popis toho, jak bylo nakládáno s nebožtíkem a jak bylo jeho tělo připravováno k pohřbu. Zemřelý Lukeš Zadní byl zabit, takže text obsahuje i popis jeho zranění: „... *když toho Lukše Zadního nebožtíka myli, byl po jednom líci modřej, v hlavě měl šrám, po plecích až do pasu byl všecken modřej. Hlava se mu klátila, ale já nevím, byla-li jest sražena, neb sem se ho nedotýkala. Ránu bodenou v boku levým pod žebrem sem spatřila, když jej myli, velmi velice z něho krev šla, tak že ji museli šatem zacpati ...“.*²⁸⁸ Tuto situaci popisují nejméně tři lidé jako očití, ale ani jeden z nich nebyl tím, kdo mrtvého omýval. Je tedy možné, že během umývání mrtvého muselo být víc osob. Tento příklad ale není možné příliš zobecňovat, protože se jednalo o oběť násilného činu, a tak mohla lákat zvědavce.

²⁸⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 350^r.

²⁸⁸ Tamtéž, f. 194^v – 195^r.

6. Městské soudnictví a městské právo

Měšťan má právo být souzen měšťanem, tedy soudem městským. Tak zní pravidlo, které se ustálilo na našem území zhruba v polovině 14. století. Již od počátku byla tato možnost projevem určité městské suverenity.²⁸⁹

6.1 Rychtář

Ústřední postavení v raném městském soudnictví měl rychtář. Prvními byli nejčastěji lokátoři jmenovaní panovníkem či zakladatelem města. Rychtář měl na starost pořádek ve městě a vězení. Měšťané měli v průběhu let zájem na ovlivnění této funkce. Prvním krokem tedy byl požadavek, aby byl alespoň trvale přebýval v konkrétním místě a byl měšťanem.²⁹⁰ Panovník rychtu často pronajímal dědičně a nezřídka se stávalo, že rychtáři měli větší zájem o vlastní prospěch, než o obecní blaho.²⁹¹ Z počátku byl rychtář, jak členem městské rady, kde zastupoval město, tak měl na starosti městské soudnictví. Na přední pozici ve správě města ho ale brzy vystřídal purkmistr, kterého si volili sami radní ze svého středu.²⁹² V polovině 14. století se lounští radní dokonce postavili proti rychtáři a rozhodli se vzít do úschovy městskou pečeť, situace se dostala až k císaři Karlu IV., který nařídil, aby spor odložili do příjezdu podkomořího.²⁹³ Rychtářova výsadní úloha na správě města ovšem postupně v průběhu 15. století upadala, se stal spíše radě podřízeným úředníkem a víceméně jen jejím výkonným orgánem. Tak soudnictví se přesunulo do rukou městské rady.²⁹⁴ Během husitských válek měla většina měst snahu získat plně pod svou kontrolu i rychtáře a vykupovala rychtu. Louny koupily rychtářský úřad roku 1451.²⁹⁵

²⁸⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 206.

²⁹⁰ Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 241. Václav Vojtíšek dále uvádí, že pouze nejvýše postavená královská města jako Praha, Kutná Hora, Jihlava, Brno a Litoměřice, získala rychtáře voleného panovníkem z řad místních měšťanů. Do ostatních měst panovník často dosazoval měšťany z jiných měst.

²⁹¹ Srov. Jan MAREŠ, *Vzestup a pád lounského měšťana Jeronýma Vandova*, in: SOAL X, 2001, s. 48 – 71.

²⁹² Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 244 – 245.

²⁹³ Tamtéž, s. 246.

²⁹⁴ Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 214; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 24; Karel KŘESADLO, *Správa a soudnictví ve Slaném v polovině 16. století*, in: Středočeský sborník historický 10, 1975, s. 173; Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 259.

²⁹⁵ Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 263.

Po potlačení povstání roku 1547 se znovuzrodil rychtářský úřad, ten jako přímo podřízený králi navázal rozsahem svých pravomocí na svého předchůdce ze 13. století. Funkce královského rychtáře byla jedním z persekucních prvků, které panovník uplatnil proti proviněným královským městům. Znovu tak získal pod vlastní kontrolu městskou správu. Královský rychtář zasedal v radě, povoloval mimořádná zasedání rady, svolávání obce, podléhalo mu soudnictví, výběr pokut a byl mu podřízen také městský rychtář,²⁹⁶ který měl opět spíše policejní funkci a společně s biřici dohlížel na pořádek ve městě, jak například dokládá svědectví Jana Tučky z roku 1586, toho času městského rychtáře: „... *ve čtvrtek v trh vlněný podzimní před pátou hodinou na noc na pátek z pravého sou slyšel sem křik ustavičný křičící auweauwe a tak sem manželce své řekl, peklo se z toho užralce tak dře, bude-li to nadlouze musím vstáti a než sem to řekl, dokonal. V tom ponocní přišli, slyšel sem, ale nerozuměl sem, co jsou s ním [Kroupný, vinař] mluvili ...*“²⁹⁷

6.2 Typy městských soudů

Městskému soudnictví podléhali měšťané, dále obyvatelé města, předměstí a městských vsí a dvorů. Taktéž šlechta, která vlastnila ve městě nemovitosti.²⁹⁸

V polovině 16. století se můžeme setkat ve městech severního právního okruhu se třemi typy soudu. Pod přímou správou rychtáře byli menší spory, většinou o dluhy do 10 kop a policejní přestupky např. v době konání trhu. Rychtář měl u sebe ale vždy alespoň dva konšely, jako přísedící. Soud se konal víceméně každodenně v rychtě, byl veřejně přístupný. Rychtář měl k ruce vlastního písaře, který jej původně doprovázel i na zahájené soudy a byl jeho vlastním služebníkem. S oslabením rychtáře vymizela postupně i potřeba rychtářského písaře, kterého plně nahradil písař městský, jehož funkce byla veřejná.²⁹⁹

Vyšší instancí byl soud konšelský, který zasedal prakticky stále, protože byl vykonáván při zasedáních městské rady, řešil běžné spory o vyšší dlužné částky a méně závažné případy zhanění cti. Vyvstal z potřeby zahájeného soudu řešit nadprodukcí soudní

²⁹⁶ Quido KASTNER, *Kmetický soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století*, in: SAP 19/2, 1969, s. 499, 501.

²⁹⁷ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 46^r.

²⁹⁸ Právní otázky ve vztahu měst a šlechty před soudy a vydávání svědectví upravuje blíže Svatováclavská smlouva přijatá roku 1517. Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 81 – 82; srov. Karel MALÝ, *Svatováclavská smlouva. Třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, AUC, Philosophica 1/2, 1955, s. 195 – 222.

²⁹⁹ Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 247nn.

agendy, kterou částečně převedl na městskou radu. Ta později rovnou přijímala a vyřizovala spory, které končily smlouvou, popř. řešila narovnání. Na radu přešla agenda sirotčí a následně agenda soudnictví nesporného, aby se urychlilo jejich vyřízení.³⁰⁰

Nejstarší historii má tradiční zahájený soud, který se konal v oblasti pražského práva většinou čtyřikrát do roka o suchých dnech. Velký počet zahájených soudů se konal ve městech magdeburského práva, v Lounech na přelomu 14. a 15. století dokonce i víc než dvacet. V jeho pověření je soudit spory o majetkové záležitosti (nejčastěji koupě a převody majetku), těžké újmy na cti apod. Měl na starosti největší podíl právních pořízení. Zahájenému soudu původně předsedal rychtář nebo jeho zástupce, s postupem času a omezováním jeho vlivu na městskou správu se ale začal silněji prosazovat purkmistr.³⁰¹ V první polovině 15. století je snaha o omezování jeho činnosti a přenos jeho agendy na radu města, také už nebylo pravidlem, že by měly nějaké pevné termíny, kdy zasedají a i místo. Původní rychtu nahradily měšťanské domy.³⁰² Od konce 15. století tak naprosto zanikají a v případě měst, která se řídila magdeburským právem, zůstaly v některých případech pouze jako tradiční orgán bez reálné moci. Se schválením Koldínových práv roku 1610 byly s konečnou platností zrušeny i zahájené soudy.³⁰³

6.3 Městské právo³⁰⁴

České země byly v námi sledovaném období 2. poloviny 16. století stále ještě pod vlivem dvou různých právních oblastí: severoněmecké - magdeburské a jihoněmecké - norimberské. Obecně je přijímán názor, že právo severoněmecké, které má užší vztah k magdeburské právní stolici, je konzervativnější a méně pružné.³⁰⁵ Louny spadaly svou polohou logicky do oblasti práva magdeburského, společně s oblastní na sever od Chomutova, Slaného, Roudnice nad Labem a pak dále až k Litomyšli a Poličce. Je zajímavé, že kupříkladu

³⁰⁰ Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 251.

³⁰¹ Srov. Karel KŘESADLO, *Správa a soudnictví ve Slaném*, s. 179; Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 248 nn.

³⁰² Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 259.

³⁰³ Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií, s. 265, 267.

³⁰⁴ Vývoj městského práva v Čechách nejnověji z pera K. Malého v rámci úvodu k edici městských práv Pavla z Koldína. Viz. Karel MALÝ, *Vývoj městského práva v Čechách*, in: Karel MALÝ a kolektiv (ed.), *Práva městská Království českého*, s. 11–29.

³⁰⁵ Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“, s. 50.

nedaleko ležící Žatec náleží podle Haase³⁰⁶ i Kastnera³⁰⁷ i dalších do oblasti práva jihoněmeckého, pouze Lůžek³⁰⁸ ho milně řadí k Magdeburku. Právo magdeburské přišlo do této oblasti pravděpodobně s německými osadníky v druhé polovině 13. století.³⁰⁹ Oba právní okruhy nebyly neměnné a podléhaly vzájemnému vlivu.³¹⁰

Obě oblasti měly svá centra. Na severu to byly Litoměřice, na jihu Staré Město pražské.³¹¹ V druhé polovině 14. století se v Litoměřicích ustanovila tzv. *kmetská stolice* – vrcholný soudní orgán litoměřického práva,³¹² jehož vznik je doložitelný v Litoměřicích.³¹³ Šestičlenný sbor kmetů byl volen z členů rady města, předsedal mu rychtář a úřadoval na rychtě. Specifikem magdeburského práva oproti norimberskému byl i zvláštní sbor přísedících, jako představitelů městské správy.³¹⁴

Po událostech roku 1547 rozsah pravomocí Litoměřic silně omezen, jsou zakázána odvolání do Magdeburku a podstatně většího vlivu se dostává konšelskému soudu.³¹⁵ S polovinou 16. století přichází i obecná tendence sjednotit obě městská práva a vydat jednotný zákoník pro města tiskem. Na síle nabíral vliv jihoněmeckého – pražského práva, které bylo oproti starému severoněmeckému – litoměřickému mnohem lépe přizpůsobeno poměrům v zemi. V roce 1570 došlo na sněmu českém k jednání, kdy zástupci měst pod magdeburským právem nesouhlasili s uzákoněním novým městských práv, tímto postupem spíše docílili jen toho, že magdeburské právo nebylo bráno na zřetel při sestavování návrhu nového

³⁰⁶ Viz. Antonín HAAS, *Právní oblasti českých měst*, in: ČSPS, 60, 1952, s. 15 – 24.

³⁰⁷ Quido KASTNER, *Litoměřická právní oblast do počátku 17. století*, in: Vlastivědný sborník Litoměřicko, 14, 1978, s. 74.

³⁰⁸ Q. Kastner odkazuje na Lůžkovo tvrzení v úvodu inventáře k fondu Archiv města Žatce z roku 1970. Bohumír Roedl, který vydal edičně knihu svědomí města Žatce z let 1580 – 1587, taktéž potvrzuje příslušnost Žatce k právu pražskému. Viz. Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času*, Praha 2003, s. 21.

³⁰⁹ Vývoj magdeburského práva u nás viz. Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce ÚČD FF UK v Praze, Praha 2008, s. 38 – 76.

³¹⁰ Srov. Václav VOJTÍŠEK, *Soud a rada v královských městech pražských*, in: Výbor rozprav a studií, s. 243.

³¹¹ Quido KASTNER, *Litoměřická právní oblast*, s. 67.

³¹² Viz. Quido KASTNER, *Kmetský soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století*, in: SAP 19/2, 1969, s. 503 – 517.

³¹³ Q. Kastner se domnívá, že kmetský soud mohl úřadovat i v Lounech. Viz. CIM II – 183, 189.

³¹⁴ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, Praha 1967, s. 217 – 218. Pro období pozdního středověku se sboru přísedících a konšelů věnuje ve své studii k dějinám Olomouce B. Kaňák. Viz. Bohdan KAŇÁK, *Proměny rolí přísedících a konšelů v prostředí magdeburského práva na příkladu správy města Olomouce*, in: *Paginae Historiae* 22/2, 2014, s. 144 – 152.

³¹⁵ Quido KASTNER, *Litoměřická právní oblast*, s. 71.

zákoníku.³¹⁶ Roku 1571 vydala některá města magdebursko-litoměřického okruhu *"Extrakt hlavnějších a přednějších artikuluov z práv Saských aneb Magdeburských"*, který ale po uvážení nebyl do nového zákoníku zapracován.³¹⁷ Po průtazích byla tedy Koldínova městská práva³¹⁸ vytištěna až roku 1579 a neplatila bezvýhradně.³¹⁹ Některá města (mimo jiná i Louny)³²⁰ se dlouho odmítala svého historického práva vzdát a užívání magdebursko-litoměřického práva bylo definitivně uzavřeno až roku 1610.

Pramenem pro rozhodnutí městského soudu byly soupisy v podobě právních knih dále potom tzv. nálezy městských soudů. Rozhodování před městským soudem se ujednotila až s činností apelačního soudu v Praze.³²¹

Proces je zahájen tzv. obesláním, tedy žalující strana požádá purkmistra o obeslání druhé strany, aby se dostavila do rady. Teprve tam vyslechne z čeho je obviňován, např.: „...

³¹⁶ Nový zákoník, byl kompilací městských práv, která byla na našem území běžně užívaná již dříve. Pavel Kristián z Koldína čerpal při své práci z práv brněnských, jihlavských a jihoněmeckých. Celý integrační proces shrnul J. Štěpán, viz. Jaromír ŠTĚPÁN, *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*, in: Karel Malý (ed.), *Městské právo v 16.– 18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.– 26. září 1979 v Praze, Praha 1982, s. 267 – 277. Vlivům magdeburského práva na městské právo se nověji věnoval J. Mareš ve své dizertační práci z r. 2008. Autor se sice zabývá spíše starším obdobím a pramenům magdeburského práva, ale je přínosná i pro raný novověk. Viz. Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce ÚČD FF UK v Praze, Praha 2008. Srov. Karel MALÝ, *Vývoj městského práva v Čechách*, in: *Práva městská království českého*, s. 13 – 18.

³¹⁷ J. Štěpán přináší ve své studii podrobný rozbor nejdůležitějších rozdílů mezi právem litoměřickým a navrhovaným novým zákoníkem. Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571. Příspěvek k dějinám magdeburského práva v Čechách*, in: Václav Vaněček (ed.), *Miscellanea Historico-Iuridica*. Sborník prací o dějinách práva napsaných k oslavě šedesátin J. Kaprasa, Praha 1940, s. 256 – 277.

³¹⁸ Zákoník je zpřístupněn aktuálně novou edicí s komentářem: Karel MALÝ a kolektiv autorů (ed.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013, 783 s. Starší edici vydal Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská Království českého a markrabství moravského od M. Pavla Krystyána z Koldína*, Praha 1876.

³¹⁹ Srov. Jaromír ŠTĚPÁN, *Studie o kompilační povaze Koldínových práv městských*, Praha 1940, s. 7 – 13; Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571. Příspěvek k dějinám magdeburského práva v Čechách*, in: Václav Vaněček (ed.), *Miscellanea Historico-Iurica*. Sborník prací o dějinách práva napsaných k oslavě šedesátin J. Kaprasa, Praha 1940, s. 256 – 277; Quido KASTNER, *Litoměřická právní oblast*, s. 72; Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce ÚČD FF UK v Praze, Praha 2008, s. 25 – 26; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 67 – 73.

³²⁰ Výtisk Koldínových práv lounští pořídili již roku 1579 navzdory tomu, že setrvali při právu litoměřickém. V testamentární praxi je možné pozorovat odkazy na Koldínův zákoník od počátku 16. století. Viz. Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 77.

³²¹ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 21.

jeho obeslání žádající po pánův za dopomocení ...“;³²² „... když sem ouřad purkmisterský držel [Jan Šerý], přišel ke mně Václav Voda s Kateřinou manželkou svou a s Václavem Ležákem, žádali za obeslání Jana Vopozdila, chtějíce co příčiny složití proti nepořádnému kšaftu Anny manželky jeho ...“.³²³ Magdebursko-litoměřické právo upřednostňovalo písemnou formu žaloby, která byla zapsána do městských knih.³²⁴ Purkmistr potom obeslal žalovaného řezanou cedulí, kterou obžalovanému doručí městský sluha, proběhne tzv. pohnání k soudu.³²⁵ Takto obeslaný člověk byl povinen se dostavit, pokud tak neučinil, hrozilo mu vězení.³²⁶ Pokud se jednalo o člověka, který nebyl usedlý ve městě, mohla žalující strana žádat jeho zadržení vězení nebo se musel zavázat nějakou finanční částkou. Svatováclavská smlouva upravuje podmínky, za kterých měli před městským soudem svědčit šlechtici, kteří mají ve městě nemovitost.³²⁷ Když obžalovaný vyslechl žalobu, byl povinen na ni odpovědět, nebo si vyžádal odklad na vypracování obrany. „... Kryštof [podomek Jana Zákostelského z Bilejova] skrze služebníka dal za odpověď, že se té žaloby nenadál, že sobě na rozmyšlení do dvou neděl bere ...“.³²⁸ Sporné strany mohly být před soudem zastupovány řečníkem, který vůbec nemusel mít juristické vzdělání, ale mohl mít pouze již v soudním jednání praxi.³²⁹ „...ke mě [Janu Džberovi] přišla Katerzyna přijmým Petrovic, žádajíc mi, abych jí zástupce aneb prokurátora zjednal, aby s ní o vstoupení k panu purkmistru došel a kšaft do rady vstoupil ...“;³³⁰ „... že bych toho povědom byl [Daniel Rak], že by pan mistr Ondřej Lucin z města Litoměřic přítelem aneb zástupcem v té při kterouž má [Jiřík Ležák] s Kateřinou Ležákovou jinak Vodovou byl ...“;³³¹ „... když Jan Brož seděl ve vězení, šel sem tam [Jiřík Žíla] s Václavem Vodou, Jan Brož pověděl, že chci tvému bratru dáti dvě i tři sta, toliko abych se s ním nesoudil a prokurátorům neplatil ...“.³³² Odměny pro řečníka byly pevně stanoveny, ale nárok na jejich vyplacení měl pouze pokud při vyhrál. Když se tak nestalo, bylo vyplacení platu na uvážení zastupovaného. Zde se dostáváme ke svědectví jako

³²² SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 203^v.

³²³ Tamtéž, f. 293^v.

³²⁴ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 36.

³²⁵ Půhon jako starší forma zahájení soudního procesu se postupně přestala během druhé poloviny 16. století užívat. Plně jej nahradilo obeslání. Užívání půhonu úplně zrušilo Obnovené zřízení zemské. Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 168.

³²⁶ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 635 nn.

³²⁷ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 635.

³²⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 4^v.

³²⁹ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 640.

³³⁰ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 99^r.

³³¹ Tamtéž, f. 150^r.

³³² Tamtéž, f. 145^v.

důkaznímu prostředku, které předčil jen zápis v městských knihách.³³³ Svědek by měl být vždy zachovalý, tedy dobré pověsti, nemohou svědčit děti, manželé proti sobě, osoby nemocné atd.³³⁴ Klíčová je přísaha, kterou musí svědek před vydáním svědomí dát, svědkovo svědomí zapisuje městský písař, který je vázán mlčenlivostí. Pokud byl svědek přespolní, musel pronést přísahu na kříž³³⁵ a také mu byla vyplacena peněžní částka za svědectví. Než mohli svědci předstoupit před městského písaře a vydat svoje svědomí, museli být navzájem představeni oběma sporným stranám, v opačném případě by pak jejich svědectví nebylo platné.³³⁶ Svědci mohli být protistranou tzv. naříkání, čímž byla zpochybněna jejich schopnosti svědčit. „... tento svědek [Kateřina manželka Víta Černého, podruhyň od pana Hrušky] pro odpor čten není. Neb ho Samuel Voříšek čísti bránil, že se zkurvila a od svého pána, že jest vypovědína a pravila, že natoliko jednu přísahu chce učiniti, ale i deset. Druhá strana oznámila, že to chce svědku v známosti uvést ...“³³⁷ Svědek se pak musel bránit a proces byl přerušen.³³⁸ Docházelo tak často k průtahům celého jednání a k rozměňování pře. Městský soud po prozkoumání pře vydal tzv. nález a to v případě, že nenašel oporu pro své rozhodnutí v žádném dříve vydaném nálezu nebo rozhodnutí.³³⁹ Proti rozhodnutí bylo možné se v určené lhůtě podat odvolání – apelaci, které pak přezkoumával Apelační soud. „... Jan Duchek vzal sobě ten ortel na rozmyšlenou a v dvou nedělích jest důkladní peníze složil...“³⁴⁰ Ne všechny výpovědi svědků byly posléze u soudu čteny, i z toho důvodu, že během zapisování výpovědí svědků se obě strany mohly dohodnout na jiné formě urovnání pře. Nebylo ojedinělé, že se sporné strany během pře domluvily na mimosoudním vyrovnaní a proces končil smlouvou.

³³³ Srov. *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 643; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 45.

³³⁴ Plný výčet osob vyjmutých z možnosti dávat svědectví je vyjmenován v Koldínových právech městských na příslušném místě.

³³⁵ Viz., s. 19.

³³⁶ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 46 – 47.

³³⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 97^r.

³³⁸ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 645.

³³⁹ *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, s. 646.

³⁴⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 152^v.

6.4 Vězení v Lounech

Vězení raného novověku sloužila k zadržení zatčených do vykonání rozsudku.³⁴¹

V Lounech ve zkoumané době můžeme nalézt 4 místa označovaná jako vězení. Největší z nich bylo vězení *šatlavní*. Šatlava sloužila jako vazební vězení a nacházela se v blízkosti radnice. Její bližší uspořádání není podrobně známo. Díky zápisům v kronice Pavla Mikšovce máme představu o tom, že přízemí šatlavy byly vyhrazeny vězňům, stejně jako sklepy, kam byli umísťováni těžší provinilci. Šatlava měla pravděpodobně ještě patro, kdo se nacházel byt biřice a hostinská místnost, pro kata.³⁴² Aby dočasně věznění měšťané nemuseli sdílet šatlavu společně se "zločinci", byla pro ně vybudována roku 1594 oddělená světnice.³⁴³

Městská šatlava byla několikrát do roka opravována, byly vynakládány peníze na drobné opravy zdiva a oken. Ačkoli to nebylo nejtěžší vězení, ani zde nepanovaly zrovna nejlepší poměry. Někteří měšťané si na pobyt v šatlavě roku 1590 stěžovali hofrychtěři. Václav Ladař uvádí, že byla do šatlavy nebo do Brožky, zavřena jeho žena a že tam potratila.³⁴⁴ Káča Červená líčí, jak když tam byla navštívit Annu Pilatku, která tam měla být uvězněna pro cizoložství. Bez dovolení rychtáře tam spolu měly hodovat, z čeho plynulo pro Annu zostření trestu: "... Z šatlavy dána byla do Brožky a potom do Čertového sklepa vypuštěna ..." ³⁴⁵ Anna si pak stěžuje, že jest ji tam něco "zdávilo", k čemuž vydal hofrychtěř napomenutí, že by se mělo s ženami zacházet umírněněji. Nečistota byla obecný problém těchto zadržovacích prostor. Je doporučováno, aby ras nejméně dvakrát nebo třikrát ročně vězení vyklízel: "... tak aby lidé hůř jak hovada tam nebyvali..." ³⁴⁶ Při této frekvenci vyvážení nečistot si každý snadno udělá představu o hygienických poměrech.

³⁴¹ Srov. Richard van DÜLMEN, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001, s. 18 – 21.

³⁴² Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 15; stejné umístění šatlavy spojené s obydlím biřice pro 16. století dokládá i Eva Procházková pro Beroun: Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76, srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 54 – 59.

³⁴³ Bohumír ROEDL, *Náklady na činnost lounského hrdelního soudu v letech 1571 – 1631*, in: FHB 16, Praha 1993, s. 104.

³⁴⁴ SOkA Louny, AM Louny, sg. L 1, č. 72c, 72d.

³⁴⁵ SOkA Louny, AM Louny, sg. L 1, č. 72c.

³⁴⁶ SOkA Louny, AM Louny, sg. L 1, č. 72c.

Uvězněný mohl být ještě v šatlavě uzamknut do pout, či do klády, tak jako se to stalo v Černčicích roku 1590 Kryštofu Maštaliři, služebníku urozeného pana Volfa z Vřesovic a na Kystře.

O případu Kryštofa Maštaliře se dočítáme ze svědectví, která si nechala vydat Kateřina Augustka,³⁴⁷ v zastoupení urozených pánů Zikmunda a Alberta bratří Sokolů z Mor, pro vraždu svého manžela. Spor vedla s Tomášem, rychtářem z Černčic, v záhlaví sporu sice nestojí, pro co Tomáše žaluje, ale z pozdějších výpovědí se zdá, že ho žaluje proto, že nechal svým jednáním utéct podezřelého Kryštofa z šatlavy.

Vše začalo v krčmě u Skalečků, kde se strhla rvačka kvůli podezření z falešné hry v karty: „... a Kryštof Maštaliř nepomeškal, popad konvici, nalil mu pivo mezi oči ...“³⁴⁸ Rozpoutala se rvačka Kryštofa s Chramostou, kterou se snažil roztrhnout krčmář Jan Skalecký, na to ale doplatil dost vážným poraněním ruky: „... on mi ten vrah rapírem ruku prohnal a žíly mi podřezal. Vzali mi odtud do stodoly hned a já mezi nimi omdlával ...“³⁴⁹ Když přišel Kryštofa zatknout městský rychtář, on se mu bránil, za to si vysloužil upoutání do klády.³⁵⁰ Kryštof spolu s Pavlem Doušou, jinak Duchkem, šafářem urozeného pana Volfa Kozelky z Hřivic a na Černčicích, byl odveden do šatlavy. Za Kryštofa se později přimluvil urozený pan Volf a žádal pro něho, aby byl umístěn do jiného vězení. Na to mu rychtář oznámil, že nemá jiné vězení a tak nakonec Kryštofa upoutali do řetězů ve světnici.³⁵¹ Douša zůstal bez pout, protože na svou čest slíbil, že ze šatlavy neodejde: „... kdyby ty mi chtěl na nitku uvázati, nechtěl bych odjít a rychtář mu pověděl, slíbíš-li mi svou čest a víru, že neodejdeš. Na to mu dal ruku a slíbil mu čest a víru ...“, „... Milej Daušo, řekl mu rychtář starý, jest čest lepší než stříbro, zlato ...“³⁵² Douša na svou čest příliš nemyslel, protože nedlouho poté využil situace a z šatlavy odešel, dokonce nebyl sám. V době, kdy nebyl rychtář doma, požádal Kryštof rychtářku, aby mu ulehčila. Na dala Doušovi klíče od pout, aby je Kryštofovi odemkl a ještě mu dala radu a odešla na pole: „... že jest žena rychtářova jeho klíče dala, aby on tomu Kryštofovi odemkl pouta z noh, když ty pouta odemkl, kázala mu je pod lavicí sundati, jestli tam kdo přijde do světnice, aby ten jistý Kryštof těmi poutami

³⁴⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 135^r – 135^v, 136^v – 137^v, 138^v – 139^r, 140^r a 145^v – 146^r.

³⁴⁸ Tamtéž, f. 138^v.

³⁴⁹ Tamtéž, f. 135^r.

³⁵⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 138^v.

³⁵¹ Tamtéž, f. 137^r.

³⁵² Tamtéž, f. 145^v – 146^r.

*zachřestěl, jako by je na nohách měl ...*³⁵³ Prostá žádost, která stačila k tomu, aby podezřelému z vraždy sundali pouta, není ničím ojedinělým. O stejném jevu píše Eva Procházková pro Benešov.³⁵⁴ Oba muže podle výpovědi měla hlídat pouze jakási stará žena, která seděla u dveří, toho Douša využil a z šatlavy prostě a jednoduše odešel: „... *rychtářka šla na pole, tehda když Douša svou chvíli uhlídal, šel taky, stará žena seděla mezi dveřmi, optala se, kde půjdeš. On řekl, půjdu ven, a tak odešel ...*“³⁵⁵ Douša potom vypovídá, protože jeho nikdo neviní, tak může odejít. Od pout osvobozený Kryštof se pak v šatlavě už také dlouho nezdržel a Doušu dohonil ještě na cestě, aby měli namířeno na Kystru, ale Kryštof potom sám odešel jinam.³⁵⁶ K této při se v knihách svědomí ani v knihách ortelů nenacházejí další informace. Odchod šafáře Douši z šatlavy se pravděpodobně obešel bez nějakých závažnějších postihů, protože nedlouho po zápisech k výše zmíněnému případu, se v knize svědomí objevuje žaloba rychtáře Tomáše z Černčic právě proti šafáři Doušovi z Kystry. Obě svědectví pod toto záhlaví zapsaná líčí akt, kdy Douša na svou čest slibuje, že setrvá v šatlavě. Nicméně za útěk vězně nesl odpovědnost městský rychtář, který za něj formálně ručil.³⁵⁷

Jakýmsi vzdáleným oddělením šatlavy bylo tzv. *rathauzní vězení*. To sloužilo pro zadržení měšťanů, kteří byli obviněni z nějakého kriminálního deliktu, ale nemohli být vězněni spolu se zástupci neprivilegované vrstvy obyvatelstva. Po roce 1594 rathauzní vězení nedosahovalo požadované velikosti, proto byla takováto separátní místnost pro příslušníky měšťanského stavu zřízena přímo v šatlavě.³⁵⁸

Mezi nejtvrdší vězení se řadil komplex sklepení pod radnicí, který měl různé využití. Jedním bylo právě zadržení obviněných z trestného činu. Bylo známo pod pojmenováním „*Brožka*“. Od poloviny 17. století sem ale začala prosakovat spodní voda, která musela být pravidelně odčerpávána, ale dál fungovala jako vězení.³⁵⁹

Poslední dvě vězení jsou „*Beran*“ a „*Kapsa*“. Beran byl zřízen v roce 1587 v jedné z bašt, ale už v roce 1602 byl přebudován na sklad mouky a chmele. V 70. letech 16. století se

³⁵³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 137^{r-v}.

³⁵⁴ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 75.

³⁵⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 137^v.

³⁵⁶ Tamtéž, f. 139^f.

³⁵⁷ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76.

³⁵⁸ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 16.

³⁵⁹ Tamtéž.

poprvé objevuje vězení Kapsa, je možné, že bylo součástí šatlavy, možná část sklepů pod šatlavou, ale nelze ji s jistotou lokalizovat.³⁶⁰

Do šatlavy měli přístup příbuzní vězňů, kteří sem přinášeli jídlo.³⁶¹ Hůře na tom byli ti, kteří neměli někoho, kdo by je v šatlavě zaopatřil, jak se například přimlouvá Duchek z Milího za Kabelku: „... *k tomu se trefil Duchek z Milího, prosil ho[Václava Nosydlu]: Pane Václave, pane rychtáři, prosím neberte ho do vězení, neb nemá manželky, nemá mu kdo opatřiti ...*“³⁶²

Ve městě se také nacházely dva pranýře, jeden stál před radnicí a jako alternativa působil železný kruh, připevněný při vchodu do děkanského kostela svatého Mikuláše.³⁶³ Kruhem byl potrestán Jan Michlen³⁶⁴ za to, že když byl povolán ke svědomí u sporu mezi Jiříkem Užidilem a Jakubem Sokolem z Meziklas od starších z Litoměřic, dostavil se k výpovědi opilý: „... *Jan Michlen přišel na rathauz opilej velmi hrubě, že ledva na nohách stál ...*“³⁶⁵ Když byl vyzván, aby položil dva prsty na kříž a měl vynést přísahu, řekl: „*Já to udělám, položím, špalek dřevem zůstane*“³⁶⁶ Tímto svým výkonem si vysloužil okamžité uvěznění v Michelské věži a pokutu 7 kop a 15 grošů.³⁶⁷ Když se pak Jan Michlen dostavil v Lounech před radu, byl rovnou vzat do šatlavy a radní nechali u kostela zřídit železný kruh. Za trest byl pak Jan Michlen po čtyři neděle v železném kruhu za krk upoutaný, vždy během doby, kdy probíhala mše a pak ho rychtář doprovázel zpět do šatlavy: „... *po čtyři neděle, v tom kruhu železném, za krk zamčený, pokud se mše i kázání nevykonalo s hlavou odkrytou napřed [...] až k tomu místu chodil a tu ho posel do toho kruhu zamykal a po vykonání slova božího zase do vězení šatlavního doprovázel, až pořád, do vyjití čtyř nedělí a po čtyřech nedělích byl prozen vězení ...*“³⁶⁸

Na této ukázce jsou vysoce zajímavé dvě věci: hodnota přísahy na kříž a otázka cti Jana Michlena. První, nehodně provedená přísaha na kříži a s tím související nevzdání úcty svátosti, by v Pánkově členění spadalo do deliktů proti oficiální ideologii. Vzhledem

³⁶⁰ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 16 – 17.

³⁶¹ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76.

³⁶² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 26^f.

³⁶³ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 15.

³⁶⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 180^f – 183^f; sg. CH 3, s. 93.

³⁶⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 181^v.

³⁶⁶ Tamtéž, f. 183^f.

³⁶⁷ Tamtéž, f. 181^v.

³⁶⁸ Tamtéž, f. 182^f.

k silnému propojení náboženství a života, kdy křivá přísaha znamenala pro raně novověkého člověka, že jeho duše nedojde spasení, byla celá situace chápána vážně. O čemž svědčí i zápis v Mikšovcově kronice, který říká: „ ... 21. dne měsíce února. Příčina toho byla, že maje na kříži přísahu takovou: Přisahám tobě špalku, nebudeš než špalek. Měl sice na hrdle trestán býti ... “³⁶⁹ V tuto chvíli vstupuje ale do hry sociální postavení obviněného. Jan Michlen měl bakalářské vzdělání a byl zběhlý v právech, často zastupoval členy městské elity při jejich sporech.³⁷⁰ To byl také zřejmě důvod, proč byl nakonec potrestán pouze pranýřem a vězením. Byl pro městskou společnost, která využívala jeho služby, příliš cenný.

Druhým prvkem je otázka osobní cti Jana Michlena. Je známo, že raně novověký člověk měl silně vyvinutý smysl pro zachování cti. Pokud byl jedinec vystaven veřejné potupě na pranýři, zákonitě to muselo zanechat újmu na cti, a tudíž by měl být omezený v dalším sociálním kontaktu v rámci obce.³⁷¹ To se ale v případě Jana Michlena nekonalo. V pozdějších záznamech ve zkoumané knize svědomí i nadále vystupuje nejen jako svědek, ale také jako plnomocník. Dovolím si to opět připsat na vrub jeho pravděpodobné ceně, jako člověka znalého práva.

³⁶⁹ SOKA Louny, AM Louny, sg. CH 3, s. 93.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tématu osobní cti bude níže věnována pozornost samostatně.

7. Kriminalita v každodenním životě raně novověkých Loun

7.1 Vymezení kriminality v kontextu knih svědomí

Při pohledu na kriminalitu a repertoár trestných činů raného novověku je nutné neuvažovat nad ní mentalitou člověka dnešní doby. Souhlasím s názorem, který formuloval ve svém článku Bohumír Roedl, a totiž, zdali by se dnešní člověk nechoval tvář v tvář veřejným popravám, podobně, jako měšťan v 16. století.³⁷² Stejně tak obraz města, jako místa plného násilí, jak by se z některých dobových pramenů mohlo zdát, by nebyl správný. Myslím si, že ke stejnému názoru by došel badatel, za další tři stovky let, i ve vztahu k naší „civilizované“ době.

Knihy svědomí jsou cenným, ačkoli prozatím opomíjeným,³⁷³ pramenem pro dějiny kriminality. Přinášejí ale pouze jednu část z mozaiky, kterou by bylo potřeba složit, abychom dostali celkový obraz kriminality v Lounech. Charakterizovat a zobecnit prvky raně novověké kriminality pro celé území českých zemí, by pak vyžadovalo mnohonásobně větší heuristické úsilí.³⁷⁴

Knihy svědomí patří v původním členění Václava Vojtíška³⁷⁵ mezi knihy k pojištění soukromých práv měšťanů a jsou knihami soudnictví sporného. Podle posledního členění městských knih, které provedla Ludmila Sulitková,³⁷⁶ jsou knihami městského soudnictví, které jsou samostatně vyčleněnou kategorií, a samozřejmě náleží k soudnictví spornému.

Knihy svědomí přinášejí výpovědi k soukromoprávním deliktům,³⁷⁷ což je třeba mít na paměti, při obecném zamýšlení se nad kriminalitou ve městě. Skrze výpovědi svědků k nám promlouvá široká vrstva městského obyvatelstva, vyjma marginálních vrstev městské

³⁷² Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: VSOL 6, 1993, s. 11 – 12.

³⁷³ Výpovědní hodnotu knih svědomí poprvé vyzdvihl Bohumír Roedl, v dalších pracích se jim věnovala Zlata Brátková, Hana Hrachová, Hana Vobrátilková a nověji Ondřej Hladík či Romana Kmochová. Viz. Předěšlé citace.

³⁷⁴ V edici „Velké dějiny zemí Koruny české“, které vydává nakladatelství Paseka, nově vyšla kniha z pera Jindřicha Francka, která se zabývá kriminalitou od středověku až po současnost. Je nutné ale přihlídnout k tomu, že zmíněná publikace je zacílena na širší veřejnost a proto má charakter populárně-naučný. Je na ní znát autorovo dlouholeté zaměření na dějiny hrdelního soudnictví. Jindřich FRANCEK, *Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.

³⁷⁵ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 52 – 85.

³⁷⁶ Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna*, viz. výše.

³⁷⁷ Podrobné členění deliktů bude uvedeno níže.

společnosti.³⁷⁸ Mezi žalujícími se setkáváme převážně se zástupci městské elity,³⁷⁹ která je v našich podmínkách tvořena měšťany požívajícími městské právo, bohatými řemeslníky a obchodníky. Vůbec tak nereflektujeme neprivilegované vrstvy obyvatelstva, které jsou povětšinou zachyceny v knihách práva útrpného, v tzv. knihách smolných.³⁸⁰ Průvody osob, které se týkaly hrdelních přečinů (krádeží a vražd), ze kterých byli obviněni měšťané nebo vrchnostenští poddaní, nebyly často natolik průkazné, aby se přistoupilo k aplikaci útrpného práva.³⁸¹ Příkladem může být případ Anny Skálové, která byla obviněna, že nabádala děvečku ke krádeži mouky, byla vzata do šatlavy a uvažovalo se o aplikaci útrpného práva, ale delegace měšťanek se za ní přimluvila a Skálová byla propuštěna na rukojemství. Přičemž děvečka byla podrobena tortuře.³⁸² Archivní materiál ani zdaleka nezachycuje veškerou kriminalitu, která se ve městě děla, konkrétně drobná majetková kriminalita byla daleko vyšší, než jak udávají prameny.³⁸³

Knihy svědomí mají funkci pomocných soudních knih. Zápisy v knihách svědomí sloužili jako důkazní materiál v civilně i trestněprávních sporech, až po přečtení svědectví během zasedání soudu, nabývají právní průkaznosti.³⁸⁴ Knihy svědomí tak zaznamenávají širší spektrum sporů, než knihy právních rozepří a ortelů, které zaznamenávají sice celý průběh sporu a vynesení rozsudek, ale pouze těch případů, u kterých se přistoupilo k soudnímu projednávání. Tedy, ne všechny svědecké výpovědi vedené v knihách svědomí, byly následně využity v soudním sporu. Existuje nepochybná procesní návaznost knih svědomí na knihy nálezů (knihy rozepří a ortelů).³⁸⁵ Klasifikace předmětu sporu je u knih svědomí v některých případech obtížná, vzhledem k tomu, že se svědectví mohla týkat jen

³⁷⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 26; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 69 – 78.

³⁷⁹ Tématu elit byla věnována jedna z konferencí, které pořádá Archiv hlavního města Prahy. Sborník příspěvků, „Documenta Pragensia 22“, z této konference vyšel v roce 2004; Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004, s. 193 – 210; Olga FEJTOVÁ, *Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské*, in: SOAL 2, 1988, s. 36 – 58.

³⁸⁰ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23; TENTÝŽ, *Náklady na činnost lounského hrdelního soudu v letech 1571 – 1631*, in: Folia Historica Bohemica 16, 1993, s. 97 – 112.

³⁸¹ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23.

³⁸² Tamtéž, s. 18.

³⁸³ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23.

³⁸⁴ Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví*, s. 32 – 33.

³⁸⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 17; Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví*, s. 33.

jedné části sporu. Situaci také může komplikovat často vkládaná přímá řeč, která ale nebývá nijak graficky označena.

S ohledem na všechna výše zmíněná úskalí, jsou ale svědomí vydaná před přísedícím písařem, ojedinělým prostředkem, jak nahlédnout do životů obyvatel Loun předbělohorské doby.

7.2 Klasifikace kriminálních deliktů

Kriminalita v pojetí západoevropského bádání zkoumá širší souvislosti trestní činnosti a jejich trvalý vliv na ohrožení společnosti zevnitř.³⁸⁶ Vymezení pojmu „dějiny kriminality“ přichází v 70. letech 20. století z Nizozemí, kde se vytvořila pracovní skupina pro studium historie kriminality a trestního práva. Bylo zde také založeno mezinárodní sdružení IAHCCJ (International Association for History of Crime and Criminal Justice) a to vytyčilo základní okruh problémů, které jsou s dějinami kriminality spjaté. Sdružení vymezuje dějiny kriminality jako dějiny vztahů, které se odehrávají mezi mocenskými orgány, společností a jednotlivci.³⁸⁷

Dnešní historiografie rozeznává dva typy procesů, které byly projednávány před předbělohorskými soudy, a to procesy *soukromoprávní-akuzační* a *trestní-inkviziční*.³⁸⁸ **Soukromoprávní-akuzační proces** se vyznačuje formálně rovným postavením stran před soudem. Řeší jak spory *civilněprávní (majetkové)*, tak *trestněprávní*.³⁸⁹ Petr Kreuz pokládá jejich rozlišování, při zpracovávání kriminality, za základní badatelský krok.³⁹⁰ Podnět pro zahájení procesu vycházel zpravidla u soukromoprávního procesu z podnětu soukromé osoby. Naproti tomu, v **trestním-inkvizičním procesu** obžalovaný vystupoval v nerovném postavení vůči žalobci. Osoba žalobce je taktéž často shodná s osobou soudce. Jednalo se o proces neveřejný a písemný.³⁹¹

³⁸⁶ Jaroslav PÁNEK, *Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice*, in: Hrdelní soudnictví Českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 17.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 19.

³⁸⁸ K tomuto tématu podrobně Petr KREUZ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality*, s. 123 – 161; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem*, s. 101 – 134.

³⁸⁹ Petr KREUZ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality*, s. 129 – 130.

³⁹⁰ Taktéž, s. 138.

³⁹¹ Tamtéž, s. 124 – 125.

První, kdo se pokusil klasifikovat kriminální delikty, byl Jaroslav Pánek³⁹², který ke svým pracím o hrdelním soudnictví prostudoval velké množství materiálu vztahujícího se k regionu středních a jižních Čech a stanovil tak 8 skupin deliktů. Tento systém členění se dobře hodí pro města střední velikosti agrárního typu:

1. delikty proti oficiální ideologii
2. delikty proti panovníkovi a státu
3. delikty proti pozemkové vrchnosti
4. delikty proti místní administrativě
5. delikty proti životu a zdraví
6. delikty proti majetku
7. delikty proti cti
8. delikty proti mravnosti

Druhá možnost dělení sporů je po stránce právní, což nabízí ve své práci Karel Malý.³⁹³ Jeho schéma pak ještě dále rozvinul Petr Kreuz.³⁹⁴ Systém Pánkův i Malého ve své diplomové práci kriticky porovnává Petr Šmíd.³⁹⁵

1. delikty proti osobním právům
2. delikty proti zdraví a životu
3. delikty proti vlastnictví
4. delikty proti bezpečnosti a veřejnému pořádku
5. delikty proti oficiální ideologii

³⁹² Jaroslav PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, in: ČČH 32, 1984, s. 714.

³⁹³ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*, Praha 1989.

³⁹⁴ Petr KREUZ, *Hrdelní soudnictví města Nymburka*, s. 55.

³⁹⁵ Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodennost*, s. 19 – 23.

S návrhem nového rozdělení deliktů do pěti kategorií Lenka Kreuzová ve své diplomové práci, kterou obhájila na filozofické fakultě v Praze.³⁹⁶ Její členění obsahuje taktéž 5 skupin:

1. Delikty proti osobním právům (osobní svobodě, cti, manželství a sexuální delikty)
2. Delikty proti životu a zdraví
3. Delikty proti vlastnictví
4. Delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku
5. Delikty proti státu, státnímu zřízení a jeho představitelům

Nejnovější členění přináší pro Vodňany Pavla Slavičková, která s přihlédnutím k členění Pánka a Malého vyčleňuje také 5 kategorií sporů, nicméně poněkud jinak:

1. Vlastnické spory³⁹⁷
2. Činy proti životu a zdraví
3. Urážky na cti a hanění
4. Porušení pravidel obecného soužití
5. Proceduální spory³⁹⁸

Vzhledem k tomu, že B. Roedl se ve své studii³⁹⁹ zabýval konkrétně námi zkoumanou knihou svědomí, rozhodla jsem se navázat na jeho schéma. S ohledem na skutečnost, že Roedl dobře znal obsah zmíněných knih a rozčlenění sporů vychází z konkrétní praxe, jsem toho názoru, že takto upravené členění nejlépe postihuje spory obsažené v knize I C 34. Roedl rozděluje agendu sporů na dvě základní skupiny:

³⁹⁶ Lenka KREUZOVÁ, *Agenda městské soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548 - 1618)*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.

³⁹⁷ Autorka zahrnuje majetkoprávní agendu pod vlastnické spory. Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití. Městská společnost ve světle soudních sporů. Sonda do života měšťanů ve Vodňanech v druhé polovině 16. století*, Olomouc 2012, s. 20.

³⁹⁸ Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití. Městská společnost ve světle soudních sporů*, s. 18.

³⁹⁹ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 260.

1. Majetkoprávní

1.1. Dluhy

1.2. Pozůstalosti

1.3. Pozemkové pře

2. Trestněprávní

2.1. Proti zdraví a životu

- Domácí násilí, mordy, vraždy, ublížení na zdraví.

2.2. Urážky na cti

2.3. Proti vlastnictví

- Krádeže

2.4. Proti mravnosti

- Cizoložství, smilstvo.

Tato práce si neklade za cíl důsledně rozdělit všechny spory a následně potom rozebrat uvedené kauzy. Jejím záměrem je spíše skrze, často se velmi úzce prolínající, kategorie deliktů, nastínit některé aspekty kriminálního charakteru, které bylo možné zachytit v raně novověkém městě, jako byly Louny. Z tohoto důvodu bude ke zvolenému členění deliktů přistupováno pouze jako k určitému vodítku, ale nikoli předpisu.

7.3 Majetkoprávní agenda

7.3.1 Dluhy

Peněžní záležitosti se promítají do výpovědi svědků nejčastěji. I v případech, že spor není přímo veden pro dluh, je možné, že se stejně o různé dlužné částky jedná. Poměrně častý je výčet dluhů při kšaftování, nebo spory o dlužné peníze po pozůstalém. Dál se objevuje vymáhání částek za rukojemství,⁴⁰⁰ které mělo za úkol pojistit, aby za dlužnou částku byla zodpovědná ještě jedna osoba.⁴⁰¹ V případě, že má dlužník dostatečný majetek, není ani třeba, aby uváděl na dlužnou částku rukojmí. Pro institut rukojemství je charakteristická zásada, že věřitel se nejprve o splacení dluhu obrací na rukojmího a až poté žaluje dlužníka. Pokud nemá peníze ani rukojmí, může je věřiteli připsat na svém majetku.⁴⁰² Samostatnou sférou jsou dluhy z hazardu, v tomto případě totiž litoměřické právo stanovuje jejich splatnost ve 2 týdnech, v případě že dojde k úmrtí dlužníka, nejsou dědici povinni takové dluhy uhradit.⁴⁰³ Nesplacené dluhy, které nepokryl ze svého majetku ani rukojmí, mohly přivést dlužníka až do šatlavy.⁴⁰⁴

Prvním příkladem sporu o dlužnou částku je situace, kdy těžce nemocný člověk kšaftuje, přičemž přichází na řadu i různé dlužné částky. Věřitelé měli snahu si ohlídat, aby dotyčný dluh uvedl v kšaftu, a uvedl i osobu, která ho převezme. V roce 1592 se soudil Daniel Rak s vdovou Uršilou Černohorskou a jejími dětmi o 100 kop dluhu, který měl u Raka jeho zesnulý bratr. Pro věřitele byl důležitý svědek, který by potvrdil, že zesnulý o dluhu věděl. „... přišel ke mně [Matouš Vokurka] do krámu nebožtík Tomáš Rak a řekl mi tak Vokurka, pojd' se mnou k Jiříkovi Černohorskému bratru mýmu, roznemohl se a těžce leží a pozůstává mi tam ještě sto kop, aby se před tebou přiznal ...“⁴⁰⁵ Když pak Vokurka s Rakem přišli k Černohorskému, Rak se ho zeptal: „... Bratře znáš-li se k tomu, že mi ještě pozůstáváš sto

⁴⁰⁰ „Rukojmě slove ten, kterýž za jiného aneb jiné se zavazuje, přijímaje a vztahuje na sebe to, čímž jiný aneb jiní někomu povinni jsou, že se tomu od jistce v čas jistý zadosti stane.“ Viz. KOLDÍN, čl. J. IV.

⁴⁰¹ Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 708.

⁴⁰² Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571. Příspěvek k dějinám magdeburského práva v Čechách*, in: Václav Vaněček (ed.), *Miscellanea Historico-Iurica*. Sborník prací o dějinách práva napsaných k oslavě šedesátin J. Kaprasa, Praha 1940, s. 268. (dále jen *Litoměřický extrakt z r. 1571.*)

⁴⁰³ Tamtéž, s. 265, 268.

⁴⁰⁴ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 187.

⁴⁰⁵ SOKA Louny, AM Louny, f. 160^r.

kop míšeňských? A on oznámil, že se znám a že ti je chci rád dáti, byť mě pak pán bůh neuchoval, však mají z čeho zaplatiti ...“⁴⁰⁶

Předmětem sporů byly částky zapůjčené na rukojemství. Tak se soudil v roce 1592 Šťastný Šmohar s Urbanem Rezlerem z Lišic, který po Šmohařovi žádal 50 kop za provedené rukojemství, protože páni řezníci po něm žádají tuto částku za prodej volů. „... *pan Urban Rezler z Lišic od auřadu napomenut byl na místě auředníkův obce, aby 50 kop i s auroky podle rukojemství za Šťastného Šmohaře, kterýž mu obec zapůjčila, zaplatil ...*“;⁴⁰⁷ Urban tedy žádá o tzv. zvod,⁴⁰⁸ aby mohla být částka založena na Šmohařově statku „... *žádal [Urban Rezler], aby mohl právo založiti na všecek statek téhož Šmohaře ... jest pan Urban Rezler v radě se ohlásil, že jest pány auředníky nad důchody obecními o 50 kop míšeňských, za kteréž se v rukojemství za Šťastného Šmohaře postavil, spokojil, žádaje pana purkmistra a pánův, aby mu bylo právo založení na statek Šťastného Šmohaře dovoleno ...*“⁴⁰⁹

V roce 1598 se Václav Nosydlo domáhá zvodu nad domem svého zesnulého otce Jiříka Makovičky, protože mu měl půjčit 200 kop, které mu měl otec pojistit na domě. „... *přišel Václav Nosydlo, nynější pan primas, s nebožtíkem Jiříkem Makovičkou otcem svým a [...] žádal, aby jim zápisu společně dobyto bylo, že jest dotčenému otci svému k jeho potřebě a pro lepší spatření v tom sešlém věku půjčil dvou set kop míšeňských, kteroužto sumu, že mu místo rukojemství registruje otec jeho v dome svém ležícím na Velikém předměstí tak, a na ten způsob, kdož by koliv po smrti jeho držitelem téhož domu byl, aby mu předně takovou sumu z něho vydati byl povinen ...*“⁴¹⁰ Dědicem byla vdova po Makovičkovi Salomena, která nechtěla takovou sumu vyplatit a soudila se s Nosydlm o kšaft, viz. níže.

Půjčoval-li si někdo nějaké peníze, nechával si věřitel sepsat tzv. šuldbryf,⁴¹¹ dnes bychom řekli směnku nebo dlužní úpis. Byla to vlastně smlouva, která obsahovala konkrétní sumu, splátkový kalendář a případné sankce za nedodržení termínů. Mohla mít podobu řezané cedule, kdy každá strana měla její část. „... *skládám [Salomena Kohoutka z Libochovic] ku právu tuto ceduli řezanou aneb šuldpřyf panu Jakobovi Lhotovi z Šebenu svědčící 23 kop 17*

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 162^r.

⁴⁰⁸ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 188; Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití*, s. 21.

⁴⁰⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 162^v.

⁴¹⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 285^r.

⁴¹¹ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 187.

gr 3 ½ ...⁴¹² Ale nebylo to pravidlem. Např. Regina Hroudová často půjčovala proti takovému úpisu a po zaplacení jej dlužníku vydala ke zničení. Celý proces popisuje ve své výpovědi Jan Džber: „... *paní Regina Hroudová propučila některé sumy před dvanácti nebo třinácti lety, na kteroužto sumu sem jí suldpryff učinil pod svým sekrytem, kdybych ji byl povinen takovou sumu navrátiti. Jakož sem pak tak učinil, že v určitý čas sem ji takovou sumu odvedl. I chtějíc míti od ní zase suldpryff, oznámila, že Bartoloměje syna jejího doma není a že ho neví, kde na ten čas hledati, ale když syn domu přijde, že jej káže roztrhati, jakož sem se jí potom nejednou ptal, jestli roztrhaný. Ona oznámila, že jest. I trefilo se potom dříve roku, přišla ke mně s krabicí, v který bylo cedulí a suldpryffu mnoho, žádala mě, abych ji některý cedule mezi jinýma pohledal, a tak sem já mezi nima suldpryff svůj celý a neporušený našel* ...⁴¹³

Poměrně běžné byly dluhy, které vznikaly z obchodní činnosti měšťanů. Nejednou šlo o nezaplacené částky z obchodu s dobytkem. Např. spor Zachariáše Trubičky ze Slaného o prodej volů s Honzou Černatou řezníkem. „... *přišel sem [Jan Němeček] letos do Slaného o masopust, koupil sem tam od jedny mlynářky sedm vepřů, potkal mě Trubička tento na rynku, oznámil, že jest prodal Hansovi vůl a že mu zaň platiti nechce ...*“.⁴¹⁴ Při trhu s dobytkem měl problém s dluhem z prodeje Zikmund Rudman, když společně s Joskem Kyselem dobytek bourali: „...*Jozek Kyselo s Zikmundem Rudmanem roku minulého řemeslo spolu dělali a dobytek jakýkoliv, že jest Jakub Srb čeledín Rudmanu s Jozkem prodával mu jednom i druhém krámě a spolu sdělávali. Při počtu sem já jich žádném nikdá nebyl. Než co mi Zikmund pravil, že jest mu týž Jozek zůstal na počtu přes 20 kop míšeňských ...*“⁴¹⁵

Dlouhé pobyty nad vínem a kartami často také vedly k dluhu, kdy neměli návštěvníci na zaplacení. Stávalo se tak, že za konzumenta zaplatil někdo jiný, popř. dluh vymáhal přímo ten, kdo víno točil. „...*pil tam Štěpán Hnilice a nebožtík Martin zapomněl, neměl peněz, žádal, aby Štěpán za něho dal, což se i stalo, spolu sme pěkně seděli, až sme po třech groších propili ...*“⁴¹⁶

⁴¹² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 226^v.

⁴¹³ Tamtéž, f. 316^f.

⁴¹⁴ Tamtéž, f. 50^f.

⁴¹⁵ Tamtéž, f. 107^v.

⁴¹⁶ Tamtéž, f. 317^v.

7.3.2 Pozůstalosti

Právo odkázat svůj majetek bylo dáno městům jako privilegium od vrchnosti, v našem případě krále.⁴¹⁷ Právo svobodného řízení statků movitých i nemovitých dostávají Louny od Karla IV. roku 1372 a mají se v něm řídit právem Většího Města pražského.⁴¹⁸ I když nejstarší měšťanský kšaft pochází v Lounech už z roku 1342, tedy snaha učinit právní pořízení ve věcech majetkových byla i v době před vydáním Karlova privilegia.⁴¹⁹ První impuls, v podobě zmíněného privilegia, o prosazení pražského právního okruhu v dědických řízeních i ve městech, která se řídila právem magdeburským je pokládáno za snahu o průnik do zvyklostí severoněmecké právní oblasti.⁴²⁰ Ve svých pracích ale Jan Mareš i Michaela Hrubá prokázali, že i po vydání Karlova privilegia se města severoněmeckého právního okruhu držela pravidel magdeburských práv až do 16. století, což mimo jiné potvrzuje i autorčin následující výzkum.⁴²¹ Během 14. a 15. století se ustálilo pojišťování kšaftů uvedením v soudních knihách.⁴²² Ačkoli obě městská práva přistupovala k otázce pozůstalostí velmi rozdílně. Koldínův zákoník se dědictví věnuje poměrně intenzivně v několika odstavcích.⁴²³ Dědictví pojímá jednotně a jako celistvý prvek přechází na dědice, ti ho přijímají včetně dluhů, ale pouze do výše zděděného majetku. Po úmrtí je možné řešit dědické náležitosti buď skrze kšaft, tedy poslední pořízení zemřelého, nebo pokud takový kšaft neuzavřel, pak přichází na řadu závěť ze zákona.⁴²⁴ Osoba, která kšaftuje, musí být psychicky v pořádku. Tato část vydávání poslední vůle je často ověřována: „... *když sem byl vyslán [Jan Mikšů]s jinými osobami na kšaft k nebožce Kateřině manželce Václava Vody, jsouc ona paměti dobré, podala nám kšaftů se sepsaného s tím doložením, cokolivěk v něm psáno a poznamenáno jest, že jest její celá a dokonalá vůle ...*“⁴²⁵ „... *toho sem povědom [Jan Šerý], že jest při zdravím rozumu byla a [?] kšaftu sepsaného podala ...*“⁴²⁶ Kšaftování mají být přítomni svědci.

⁴¹⁷ Srov. Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 47 – 77; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 177 – 185.

⁴¹⁸ SOKA Louny, AM Louny, inv. č. 16, sg. 16; CIM II, č. 478.

⁴¹⁹ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 60.

⁴²⁰ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 50.

⁴²¹ Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*, Praha 2012, s. 119.

⁴²² Tamtéž, s. 60.

⁴²³ Viz. Karel MALÝ, *Práva městská království českého*, s. 717.

⁴²⁴ Tamtéž.

⁴²⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 80^r.

⁴²⁶ Tamtéž, f. 81^r.

V roce 1601 – 1604 najdeme v lounských soudních knihách při o pořízení kšaftu Doroty Válkové. Spor vede Alžběta manželka Jiříka Lhotského nejprve s rychtářem Jiřím Dědkem z Vlkové, potom proti městským úředníkům Simeonovi Užidilovi, Šimonu Peřinovi a Václavu Kusovi. Později spor přebírá v zastoupení její manžel Jiřík Lhotský a ještě k tomu se přerůstá ve při postraní o promlčení apelací.⁴²⁷ Celý tento poměrně složitý průběh není pro naši potřebu až tak důležitý. Podstatný je obsah vydávaných svědectví. Vše začíná tím, že Alžběta prosí purkmistra, aby poslal pány, že je u ní nemocná Dorota Válková a že chce kšaftovat. „... aby do domu jejího pani vysláni byli, že u ní leží Dorota Válková, že chce kšaft učiniti. Já ji pod šprýmem řekl [Václav Červenka], co ste paní Alžběto vdovou, že váš manžel sám k auřadu nepřišel? Dala mi za odpověď: nevím, kde bych ho hledala. Řekl sem ji, až se na večerí služebník, půjde pro pány. Ona řekla, aby jen brzy přišli, nebo ona Válková těžce stůně. Díím jí zase, nevím má-li písař prázdnotu neb jestli doma, služebník ho nejde. Ona mi pravila, že má kšaft sepsaný, že chce psaného podati ...“⁴²⁸ Páni, kteří se dostavili ke kšaftu Doroty Válkové dostali již napsaný testament, u kterého si od Doroty ověřili, že je to opravdu její vůle a když jim to odsouhlasila, tak jej nechali zapsat, ačkoli několikrát zdůrazňovali, že neměl obvyklé náležitosti. „... však žádného smyslu v tom poznamenáno nebylo, jak jiný kšaftyně obyčejně bývají ...“⁴²⁹ „... podala nám jakési škarty pod jménem kšaftu, v kteréžto žádného patrného smyslu, jakž při kšaftích náleží, nebylo ani se nenacházelo ...“⁴³⁰ Vyšlo najevo, že kšaft sepisoval nezletilý Jan Pachole, který to později dosvědčil v radě. Vypověděl, že sepisoval, co mu Alžběta Lhotská a Jakub Viktorinovic diktovali.⁴³¹ Dorota tak měla odkázat 150 kop grošů Alžbětě v případě, že se do města nevrátí její syn. 9. srpna 1602 vydala k této věci městská rada ortel, podle kterého Alžběta neprokázala, že Dorota Válková kšaftovala podle práva, protože Anna poručila psát kšaft, nikoli sama Dorota. Tím pádem případná suma propadá jako odúmrtí městu.⁴³²

⁴²⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 326^r – 331^r; I C 19, f. 15^r – 17^v, 33^r – 34^v.

⁴²⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 326^r.

⁴²⁹ Tamtéž, f. 327^v.

⁴³⁰ Tamtéž, f. 328^r. Strukturu obvyklého kšaftu popsala M. Hrubá. Viz. Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“, s. 118nn, 185 – 189.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 15^r – 17^v.

Pokud po sobě zemřelý kšaft nezanechal, podle Koldína potom přichází na řadu tzv. intestátní posloupnost, kdy v první řadě dědí manžel/ka a děti.⁴³³ Pro neřízený kšaft vede spor Vavřinec Kalina se svou ženou Kristinou nejprve proti císařskému rychtáři Jiříku Dědkovi z Vlkové v letech 1590 – 1599 a poté i proti důchodním úředníkům.⁴³⁴ Jedná se o statek po Dorotě Kalihrachové která, když měla vydávat poslední pořízení, nebyla již v plné psychické síle. Podle výpovědí několika svědků vídala Dorota ohnivě psi, apod. Jan Hrouda vypověděl: „... že jest se Dura hrubě rozstonala a že jest k ní [Kristýně Kalinové] po deváté hodině přišla prostovlasá v kožiše, že jest ji něco z lože shodilo, že sou se psi rvali tam, a že sou ohniví psi byli a jeden v larvě. Pověděla mi[Kristýna Kalinová], že nechce dělati kšaftu mohu-li ji nějak napravit, aby kšaft dělala, šel sem tam hned mluvil sem s ní, ona na lůžku ležela, o těch psích pravila, že sou se v světnici rvali, že tam ji křesadlo z stolu shodili a svíčku zhasili ...“⁴³⁵ Navzdory tomuto stavu se Dorotu snažili přimět k vydání kšaftu, téměř se jim to povedlo, když znění Dorotiny pozůstalosti psali prozatímně na desku stolu křídou, nakonec ale stejně Dora přikázala text smazat a v brzké době zemřela bez vydání posledního pořízení. Spor je ukončen mimosoudně přátelskou smlouvou.

Právo magdebursko-litoměřické se v otázce dědictví stále silně odkazuje na středověké do Saska. „*Celý majetek netvoří jednotnou sféru, jež by smrtí hlavy rodiny přešla na další subjekty, určité soubory jmění zůstavitelova jsou vzhledem k svému účelu spjatý s jistými osobami, jimž pak při dělení pozůstalosti připadnou.*“⁴³⁶ Tento nejednotný systém je zvlášť vidět u věna, které bývá zapsané na statku a jeho vyplacení předchází všem dalším dluhům a má být vyplaceno z pozůstalosti přednostně.⁴³⁷ Velké množství sporů se týká právě zapsaného věna a jeho vyplacení po úmrtí jednoho z manželů. Václav Tábita se kupříkladu v roce 1586 soudil se svou tchýní Johanou o věno, které mu přinesla do manželství zemřelá Anna.⁴³⁸ Některé své věci Anna půjčila před smrtí své sestře Justýně, jednalo se o nějaké oblečení a stříbrný pás. Když Anna onemocněla, odešla ke své matce a tam i zemřela. Václav se dožaduje na své tchýni věci, které měla nebožka u sebe, když k ní přišla a toho co zapůjčila

⁴³³ Srov. Karel MALÝ, *Práva městská království českého*, s. 719 – 720; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 75 – 76; Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí*, s. 125 nn.

⁴³⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 296^v – 301^v; I C 18, f. 195r – 204^v.

⁴³⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 298^r.

⁴³⁶ Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 259.

⁴³⁷ Srov. Tamtéž, s. 260; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 73, 75.

⁴³⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 71^v – 73^r; 74^v – 75^r. Tamtéž, I C 17, f. 374^r – 378^v.

Justýně.⁴³⁹ Prokurátor z Litoměřic mu ale radil, že protože jejich děti zemřely ještě dříve než Anna a věno mu bylo řádně vyplaceno, aby se nesoudil. Že nárok má pouze na věci, která Anna půjčila své sestře. Městský soud vydal ortel, který dal za pravdu Johaně nyní manželce Matyáše Bakaláře, která při vyhrála na tom, že Václav Tábita ji v jednom obeslání žaloval ze dvou věcí,⁴⁴⁰ což není právně přípustné.⁴⁴¹

Z kšaftu jsou pevně vyňaty položky⁴⁴² jako tzv. *musteil*, což je nárok pozůstalé ženy na polovinu zásob ve spíži až po dobu třiceti dní, po které také může zůstat na statku zemřelého a tzv. *leibzucht* doživotní poživací právo k nemovitosti pro ženu.⁴⁴³ Pro nás jsou důležité dvě další položky pozůstalosti a to dědičný ženský majetek tzv. *gruod*⁴⁴⁴ a *hergwet*⁴⁴⁵ typicky mužská součást dědické výbavy.⁴⁴⁶ Právo hergwetu je z pohledu městského zákoníku přežitkem německého zemského práva a Štěpán uvádí, že je tento jev odsouzen k zániku.⁴⁴⁷ Už výše bylo zmíněno, že některá města se ještě v 16. století stále řídila právem magdebursko-litoměřickým. Dokladem se pro nás stává pře, kterou spolu vedli Václav Nosydlo a Salomena vdova po Jiříku Makovičkovi v roce 1598–1599, protože se mimo jiné ve výpovědích často opakuje, že jednají o hergwet.⁴⁴⁸ Salomenu vdovu opatřil ještě za života její manžel Jiřík Makovička ortelem přes zahájený soud domkem na velkém předměstí. Po smrti Jiříka Makovičky ale přišel jeho syn Václav Nosydlo s tím, že na tom domě má pojištěných 200 kop grošů, které otci půjčil. Salomena uvádí, že o žádném zápisu na domě nevěděla a že se tak dělo bez jejího vědomí.⁴⁴⁹ Ondřej Lauflek jinak Litoměřický vypověděl, že Václav Nosydlo žádal na Salomeně vydání hergwetu: „... *když bylo po zvodu, do téhož domu pan primas k Salomeně Makovičkovy promluvil, že jemu tu herweth náleží, a že jest mu*

⁴³⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 374^r.

⁴⁴⁰ První věc je zapůjčení věcí zemřelé Anny své sestře Justýně a druhá je navrácení šatů, které měla nebožka na sobě, když přišla nemocná k Johaně Bakaláře.

⁴⁴¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 378^{r.v}.

⁴⁴² Srov. Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí*, s. 120.

⁴⁴³ Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 260 – 261.

⁴⁴⁴ Je to část majetku, která přechází automaticky na nejbližší ženské příbuzné a je složen z věcí určených k osobní potřebě ženy. Srov. Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 260; Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech*, s. 101 – 142.

⁴⁴⁵ Jedná se o válečnou výstroj zemřelého, jenž přechází na nejbližšího dospělého mužského dědice, který může nosit zbraň. Srov. Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 261.

⁴⁴⁶ Srov. Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 73.

⁴⁴⁷ Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 262.

⁴⁴⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 283^v – 286^r; tamtéž, I C 18, f. 148^r – 185^v.

⁴⁴⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 148^r.

*jej povinna odnésti ...*⁴⁵⁰ Salomena se nebránila, jen chtěla vědět, co hergwet obnáší, že by si nechtěla udělat škodu. Václav Nosydlo jí tedy vyjmenoval na co má nárok: „... *oznámil jí, že čuba neb kožich nejlepši, kord, ručnice, ručník a jiné některé věci ...*”⁴⁵¹ Ortel, který nakonec 14. května 1599 vydala městská rada, říká, že jelikož Jiřík Makovička svůj dům a movitý i nemovitý majetek na zahájeném soudu zaopatřil své ženě Salomeně a až následně na něj zapsal dluh svému synovi, aniž by kde vyčlenil třetinu jak podle práva náleží⁴⁵² pro svou ženu, jednal neoprávněně a Václav Nosydlo neměl Salomenu z domu vystěhovat. Rada dává za pravdu Salomeně a navrácí jí domek do držení. Václav Nosydlo se sice odvolal k apelačnímu soudu, ale ten 23. července 1599 lounský rozsudek potvrdil.⁴⁵³

Výpovědi v knize svědomí, které se vztahují k pozůstalostní problematice, se velmi často zabírají prokazováním rodinné příslušnosti. Např. „... *jiného nevím*[Simon Mikšovic], *než že jest nebožtík Havel byl syn nebožtíka Petra Šišky soukeníka a měl za manželku Dorotu, kterou nyní Jan Kpr má. A matka Havlova byla sestra Plachtový, po níž Lidmila dcera zůstala ...*“⁴⁵⁴ „... *Václav Calta jest syn nebožtíka Jiříka Pulečka. Nebožka Kateřina Kubiková byla vlastní dcera nebožtíka Jana Pulečka. Nebožtík Jan Puleček s Jiříkem Pulečkem byli vlastní bratři ...*“⁴⁵⁵ „... *to vím*[Marta manželka Adama Plachty], *co se dotejče Jakuba Roháče, že jest byl syn Matěje Roháče s Markytou starého Roháče dcerou a měl s Annou manželkou svou syna Jakuba, kterýž posavad živ zůstává. A měl nebožtík Matěj Roháč tři dítek Jana, Jakuba a Annu s Markytou manželkou svou, [...] s druhou manželkou svou Reginou Mikuláše, Kateřinu, kterou má zplozenu Lidmilu a Dorotu a ty oboje dítky jsou z jednoho otce jedněch tři a druhých čtvero ...*”⁴⁵⁶ Tímto svědci potvrzovali či naopak vyvraceli nárok pozůstalých k dědictví. Jedná se o velmi spletitou problematiku. Na jednu stranu lze zápisy z knih svědomí využít při bližším studiu městské společnosti, popř. při zájmu o historii konkrétní měšťanské rodiny. Na stranu druhou ale porozumět takové výpovědi a správně si seřadit rodinné vztahy je často komplikované nejen proto, že ovdovělí jedinci velice často uzavírali nové sňatky a neustálými změnami jmen, jsou tak špatně identifikovatelní. Autorka si je

⁴⁵⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 283^v.

⁴⁵¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 383^v.

⁴⁵² Práva dědická jsou podle Koldína definována třetinovým podílem. Kdy jedna třetina majetku náleží manželce, a o zbylé dvě se dělí děti. Viz. Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 75 – 76.

⁴⁵³ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 185^{r,v}.

⁴⁵⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 136^v.

⁴⁵⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 346^v.

⁴⁵⁶ Tamtéž, f. 5^v – 6^r.

vědoma, že tento typ pramene nebude pravděpodobně využit jako stěžejní materiál pro studium struktury konkrétní městské společnosti, k tomu slouží městské knihy jiného charakteru, ale má význam brát knihy svědomí v úvahu jako zajímavý doplňující materiál, popř. jako možnost, pokud se nedochovaly primární evidence obyvatel.

Jednání o pozůstalosti bývalo nemálo často spojené i s jednáním o pozůstalých sirotcích a jejich majetku. „*Poručenství jest ochrana, moc a vrchnost nad osobou svobodnou k opatrování a k obhajování té osoby, kteráž by pro mladost a věk svůj dětinský a nedospělý ani sama sebe, ani věci svých opatřiti a ochrániti nemohla, od práva stvrzená a daná.*“⁴⁵⁷

Magdebursko-litoměřické právo je v mnoha ohledech shodné, v otázce stanovování poručenství nad svěřenou osobou, s Koldínovými právy.⁴⁵⁸ Výjimkou v litoměřickém právním okruhu je možnost poručnictví i nad jinými osobami, krom nezletilých dětí žijících ve stejné domácnosti, nejčastěji manželkami. „... *byl sem volen [Adam Jiskra z Litoměřic] s Mikulášem Bardou od pana purkmistra a panův za poručníka pozůstalých sirotekův po Janovi Mečíři, a Anně téhož Jana Mečíře manželce.*“⁴⁵⁹ Poručníkem mohl být buď rodinný příbuzný, potom osoba stanovená kšaftem a pak osoba určená soudně.⁴⁶⁰ Rozeznáváme tři základní typy poručenství.⁴⁶¹ Prvním, tzv. *tutores legitimi*, je poručenství osob, které jsou v pokrevní příbuznosti. Tento typ byl preferován, protože se dalo předpokládat, že takoví poručníci budou mít osobní zájem na péči a správě majetku.⁴⁶² Druhým typem je tzv. *tutores testamentarii*, takové určil zemřelý ve svém posledním pořízení. Poslední je tzv. *tutores dativi per inquisitionem judicis* poručníci jmenovaní soudem, či městskou radou.⁴⁶³

Zákonným poručníkem se mohla stát pouze osoba, která požívala v daném městě domovské právo. Volený poručník měl povinnost sepsat inventář sirotčího majetku a pravidelně vykazovat hospodaření se svěřenými statky.⁴⁶⁴ „... *všecken statek zinventovali, při*

⁴⁵⁷ KOLDÍN, čl. D. V.

⁴⁵⁸ Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 263.

⁴⁵⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 18, f. 336^v.

⁴⁶⁰ Srov. Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 730 nn; Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí*, kap. V. Moc poručenská, s. 140 – 197.

⁴⁶¹ Shodné rozdělení tří forem poručenství přináší i Extrakt. Viz. Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 263.

⁴⁶² Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 732.

⁴⁶³ Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 731 nn.

⁴⁶⁴ Srov. Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 733; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 223 – 224.

*... kterémžto inventování byly přítomny osoby auřední ...*⁴⁶⁵ Ostatně povinnost evidovat si účty, které pocházely ze správy svěřené pozůstalosti, měli i poručníci rodinní a daní kšaftem s výjimkou instituce tzv. mocných otcovských poručníků, kteří mají stejná práva jako pokrevní rodič (nejčastěji to byl žijící partner)⁴⁶⁶ a tudíž skládání sirotčích účtů je pouze na jejich vůli.⁴⁶⁷ Po dovršení dospělosti sirotka, uzavření sňatku nebo úmrtím, kdy zanikala poručnická správa, předložil poručník vyúčtování,⁴⁶⁸ které musel pozůstalý sirotek (byl-li živ) odsouhlasit před městskou radou. Občas se vyskytuje snaha o prodloužení možnosti spravovat sirotčí majetek skrze zákaz sňatku. „... *Proč se tak dlouho neožení? Dal mi za odpověď [Jan Oslička]: však mám pořádný poručníky, nechtějí mi žádných peněz dáti, jak přijedu domu, musím asi dva stohy uraziti a peněz nadělati ...*“⁴⁶⁹

Poručníci měli právo nakládat s majetkem svěřených sirotků a provádět za ně právní úkony, např. prodeje. V letech 1593 – 1594 žaloval Václav Písařovic Stříbrský Jana Lysého z Požova a jeho manželku Magdalenu, že neprávem vlastní dům po jeho dědovi Jakubu starším Písařovi.⁴⁷⁰ Prvním mužem Magdaleny byl Petr Písařovic poručník Václava. Ten, když zemřel, kšaftem stanovil nové poručníky, kteří ale tuto povinnost odmítli. „... *týž Petr zařídil jest poručníky kšaftem dobré paměti pana Mistra Adama Cholossia a Jana Šifle z Vosrštejna, ale oni jsou příčiny předložili, proč toho učiniti nemohou a nechtějí, jakož pak téhož poručenství jsou se nikdy neujali ...*“⁴⁷¹ Po ovdovění se Magdalena provdala ze Jana Lysého a sirotka si měli vzít k sobě. „... *Jan Lysý z Požova s Mandalenou, pozůstalou po nebožtíkovi Petrovi Písařovic vdovou, v stav manželský vstoupil, [...] Václav Stříbrský tehdež malé pachole bylo pod lety a on Jan Lysej z Požova s Mandalenou manželkou svou jeho sou k sobě přijali ...*“⁴⁷² Magdalena nebyla jeho matkou, Václav se měl narodit ve Stříbře, kde po úmrtí jeho otce se ho mocně ujal strýc Petr Písař a přistěhoval se s ním do Loun, kde koupil dům. „... *to vím [Jiřík Dědek z Vlkové], že ten Václav Stříbrský jest se v Stříbře rodil. Nepamatuji, aby auřad zdejší jemu Václavovi jaké poručníky měl vystavovati, než nebožtík Petr vlastní*

⁴⁶⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 336^v.

⁴⁶⁶ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“, s. 223.

⁴⁶⁷ KOLDÍN, čl. D. IX.

⁴⁶⁸ Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 733.

⁴⁶⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 71^r.

⁴⁷⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 195^v – 207^r; I C 17a, p. 33 – 110, 111 – 137.

⁴⁷¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 201^v.

⁴⁷² Tamtéž, f. 195^v.

*strejc jeho, podle kšaftu otce jeho ujal se toho poručenství ...*⁴⁷³ Výpovědi, které jsou zaznamenány v knize svědomí⁴⁷⁴ podávají zprávu o hospodaření se sirotčími statky. „... *to také pamatuji [Jan Šifl], že jsou předešlý pan purkmistr a páni, sirotčí statky podstřešní prodávali ...*“⁴⁷⁵ Jan Lysý z Požova a Magdalena měli dům, který byl ve špatném stavu a neobydlený odkoupit a opravit. Spor, který uzavírá ortel vydaný městskou radou 25. 10. 1594 dokládá, že oba manželé dům koupili a mají ho řádně zapsaný v městských knihách.⁴⁷⁶ Ačkoli se Václav Stříbrský odvolal k apelačnímu soudu, ničeho nedocílil. Apelační soud potvrdil 13. 4. 1595 původní rozsudek s tím, že Václav nemá právo dožadovat se ani domu⁴⁷⁷ ani prodejní částky za zmíněný dům.⁴⁷⁸

O tom, jestli zůstane výchova sirotka matce, v severoněmeckém právu rozhodoval poručník, kterému ale zůstalo právo nakládat a spravovat jeho majetek, což je rozdílný přístup oproti právu pražskému.⁴⁷⁹

7.3.3 Pozemkové pře

Spory spadající do této kategorie se nejčastěji týkají převodů nemovitostí a jejich zápisu do městských knih. Jedná se o různé zpochybněné koupě domů, pozemků atd., které se ale často prolínají s pozůstalostní a sirotčí agendou, a není snadné je plně odlišit.

Výpověď Jana st. Adamovic z Litoměřic, ve sporu o sirotčí majetek mezi Dorotou Řehořovou z Litoměřic a Balcarem Picmanem taktéž z Litoměřic,⁴⁸⁰ přináší popis obvyklého zápisu majetku do městských knih v Litoměřicích. „... *a ten obyčej jest v městě Litoměřicích, kdo co koupí nebo prodá, dům, vinici, zahradu neb co kolem jiného, teda dává se vedřítí do kanceláře a tam zašosují a vyšosují. A pak-li se tak nezachází a do kanceláře nejdu, teda při auřadě žádného zápisu v knihách městských mejti nebudou, [...] všech dluhmi obecních nezaplatí. A cokoliv mnohý sousedé dlužni kanceláře bývají, tedy cedule řezané mezi sebou mívají, a podle nich sobě peníze skladu mají, a mnozí do několika let nemaje se do kanceláře*

⁴⁷³ SOkA Louny, AM Louny, s. 197^v.

⁴⁷⁴ Tamtéž, f. 195^v – 207^r.

⁴⁷⁵ Tamtéž, f. 199^r.

⁴⁷⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 17a, p 105 – 109.

⁴⁷⁷ Tamtéž, p. 109 – 110.

⁴⁷⁸ Tamtéž, p. 111 – 137.

⁴⁷⁹ Karel MALÝ a kol, *Práva městská království českého*, s. 734.

⁴⁸⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 335^v – 341^r; I C 18, f. 267^r – 325^r.

*nadíti a dluhův neplatí. A pak některý léta, když dluhy zaplatí, teda se jim teprva zápisové v knihách městských činívají ...*⁴⁸¹

Převod nemovitosti musel být proveden před radou, či zahájeným soudem, kdy byl požadován ortel, nikoli ale ve smyslu rozsudku, ale spíše soudního výroku, a byl zapsán do městských knih. Daruje-li někdo nemovitost, pak nejpozději do roka ji musí obdarovanému převést i v městských knihách, pak je teprve nabytí trvalé povahy.⁴⁸² Na tuto podmínku narazil Adam Cholossius Pelhřimovský, když přijal darem movitý a nemovitý majetek Jana staršího Brože. Jan st. Brož zapisoval roku 1573 s Cholossií kupi žoků vlny, když se ho Cholossius zeptal, co bude dělat se svým majetkem, když je svobodný a bezdětný. „... Mistr Adam Cholossius Pelřimovský k Janovi staršímu Brožovi toto promluvil. Pane Jene kupujete mnoho vlny a prve máte statku dosti, manželky pak ani dítěte nemáte, komu honíte nevíte komu ten váš statek po vás přijde? ...”⁴⁸³ Na což mu měl Jan Brož odpovědět: „... na to jest mu týž Jan St. Brož dal za odpověď, žádnému jiného než vám Mistře Adame ...”; „... on pak „Jan st. Brož, hned jest Mistru Adamovi na to ruku dal a toto oznámil. Mistře Adame, já vám svůj všecek statek po mé smrti dávám, budete míti čistý dům v rynku a peněz hotových dosti ...”⁴⁸⁴ Ačkoli se Cholossius chvíli ujišťoval, nakonec si nechal do knížky, kterou měl po ruce potvrdit Brožův dar, požádal městského sluhu Daniela Albína, aby to dvakrát před svědky přečetl a nechal zápis znovu Brožem schválit.⁴⁸⁵ Na utvrzení daru si vzájemně připili na zdraví.⁴⁸⁶ Ačkoli se mezi lidmi povídalo, že Jan st. Brož daroval celý svůj statek Cholossiovi, když došlo k tomu, že Cholossius žádal o zapsání do městských knih, Jan st. Brož to ihned odmítl. „... Mistr Adam s Janem Brožem vstoupili do rady a Mistr Adam toho žádal, aby mu Jan Brož připověděl statku svého knihami městskými zápisem potvrdil, tomu jest Jan Brož tu hned odepřel a toho učiniti nechtěl ...”⁴⁸⁷ V několika výpovědích se potom opakuje narážka na zapíjení smlouvy, když svědci ve prospěch Cholossia zdůrazňují, že se pilo až potom, co svůj majetek Jan Brož pravděpodobně téměř neuváženě daroval.

⁴⁸¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 339^f.

⁴⁸² Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 266.

⁴⁸³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 65^{r,v}.

⁴⁸⁴ Tamtéž, f. 65^v.

⁴⁸⁵ Tamtéž.

⁴⁸⁶ Zvyklost stvrzování obchodu společným zapitím vínem nebo pivem. Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 194.

⁴⁸⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 70^f.

7.4 Trestněprávní agenda

7.4.1 Delikty proti životu a zdraví

Ublížení za zdraví

Výskyt sporů, které se týkají nějakého napadení s různě velikými následky, není v soudních knihách ojedinělý, naopak zdá se, že pokud se sešly v životě obyvatele města vhodné konstanty jako místo, čas, alkohol, karetní hry anebo peníze, pak jste měli vše potřebné k tomu, aby se rozhořel nějaký konflikt.

Otázkou, kde nejčastěji docházelo ke přím, se zabývala ve své práci Zlata Brátková.⁴⁸⁸ Došla ke zjištění, že mnoho sporů bylo započato uvnitř budov, ať to byly krčmy anebo domy, a poté vykryštovali na ulici. Krčmy sehrávaly důležitou roli v sociálním životě mužských obyvatel měst.⁴⁸⁹ Častými hosty na těchto místech byli řemeslníci nejrůznějšího druhu, což je dobře patrné na jménech a povoláních svědků, kteří byli k uskutečnění se svědectví povolání. Rozbuškou se pak mohla stát i, z dnešního pohledu, nevýznamná poznámka z oblasti řemesel, rodinného života, nebo nesplacených dluhů, to vše notně umocněno množstvím požitého alkoholu. Nejčastěji se na veřejnosti odehrály různé rvačky a výtržnosti, které často končily ublížením na zdraví nebo přímo smrtí.⁴⁹⁰

Důležité také bylo, zda se daná trestná činnost odehrála v noci, či ve dne.⁴⁹¹ K tomuto můžeme využít situaci, která se odehrála roku 1599 v domě u Doroty Králové, kam na víno přišel Matyáš Chlumecký, jinak Bartovic, ze vsi Nečich.⁴⁹² Víno tam roznášela Dorotina dcera, když přinesla víno ke stolu Matyáše Chlumeckého, on byl již opilý a řekl jí: „... *bodej tě švec neoholil, ona tomu nerozuměla, šla k matce žalovala ...*“⁴⁹³, „... *má dcerka vína na stůl přinesla, šla od stola, přišla ke mně nahoru s pláčem, žalovala mi a pravila, že by raději pohlavek od něho vzala, než těch slov doslechala ...*“.⁴⁹⁴ Dorota a někteří z hostů se jali Matyáše umravňovat, nejvíce Matouš Svačina, krčmář ze vsi Zidovic. Hádka se skrze různé

⁴⁸⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 22 – 23.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 22.

⁴⁹⁰ Srov. Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití. Měšťanská společnost ve světle soudních sporů*, s. 64 – 68.

⁴⁹¹ Otázku vlivu času na spáchání trestného činu, ošetřuje Koldínův zákoník: *Práva městská království Českého Pavla Kristiána z Koldína*, Josef JIREČEK (ed.), Praha 1876, čl. M. X.

⁴⁹² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 305^v – 308r.

⁴⁹³ Tamtéž, f. 306^f.

⁴⁹⁴ Tamtéž, f. 306^v.

nadávky vyostřila až k tomu, že Matouš Svačina uhodil Matyáše šavlí v pochvě: „... *Matouš Svačina, krčmář, uhodil obouručí šavlí i s pošvou po dvakrát Matyáše, až mu se pošva do půl kordu smekla a Matyáš se sehnul, zdvihl motyčku, chtěl ho zas uhoditi a Dorota hospodyně přiskočila, žádala, aby sobě dali pokoj, sedli zas a pili spolu* ...“⁴⁹⁵ Potyčka ale ještě měla dohru. Matyáš měl nocleh u té Doroty Králky nahoře ve světnici, Matouš Svačina tam šel za ním a došlo k pranici, během které utržil Matyáš Chlumecký šrám.⁴⁹⁶ Anna, dcera Doroty Králky, ve své výpovědi zdůrazňuje, že když večer šle Matouš s nějakými dalšími muži nahoru do světnice, neměli světlo.⁴⁹⁷ Matyáš potom vyprávěl, že ho Svačina poranil aniž by mu dal příčinu, když spal.⁴⁹⁸ Poslední ze svědků se potom vrací k roztržce, kterou spolu oba hlavní aktéři měli v krčmě: „... *Matouš Svačina uhodil Matyáše kordem, až klesl, ale bylo to ve dne, bez viny, nezranil ho tehdaž* ...“.⁴⁹⁹ Více informací k této věci ve zkoumaných pramenech bohužel nenacházíme.

Kniha svědomí na jednom místě přináší barvitý popis toho, co se dělo v místnosti, kde došlo k zabití, a byl ohlášen příchod rychtáře: „... *Poručil sou, aby žádnýmu z světnice nedali, až by právo přišlo a někteří v tom voka v světnici otvírali, nevím, co sou tím obmýšleli, jiní se za kamna schovávali a jiní ze dveří utíkati chtěli* ...“⁵⁰⁰ Přítomní měli pravděpodobně dobrý důvod proto, utíkat. V této rvačce, která se strhla u Strachoty Kocurovského, byl zabit Lukeš Zadní z Budyňského panství a vzhledem k tomu, že se bitky účastnilo více lidí, hrozilo nebezpečí, že některý z nich bude obviněn z jeho smrti. Nehledě na to, že silně potlučený byl řezník Jan Hrozný, který zůstal ležet v bezvědomí po zásahu stoličkou do hlavy.⁵⁰¹ V knize svědomí se ale nenachází výpovědi, které by naznačovaly, že by Jan Hrozný někoho žaloval z ublížení na zdraví.

V roce 1601 žaluje Václav Ručníkář Václava Vejkejh Vítovic a to pro „vejtržné“ zranění.⁵⁰² V noci poslal Václav Vítovic pro ponocné, že se u něj došlo k pranici. Když Václav Kloud se svými tovaryši dorazil, žádal ho Václav Vítovic, aby Ručníkáře vzal do vězení. To ale Kloud odmítl, protože Ručníkář byl potlučený: „... *oznámil, co ho mám bráti a*

⁴⁹⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 305^v.

⁴⁹⁶ Tamtéž, f. 307^r.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ Tamtéž, f. 307^v.

⁴⁹⁹ Tamtéž, f. 308^r.

⁵⁰⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^v.

⁵⁰¹ O tomto případě bude pojednáno podrobně níže.

⁵⁰² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 350^v – 352^r; I C 18, f. 330^r – 332^v.

*tu prve stlučený. Ptal sem se Václava hospodáře, kde jest mu to udělal? Václav pověděl, že jest mu to sám udělal. Ptal sem se, proč ste mu to udělali, čím ste mu to udělali, žejdlíkem odpověděl. Já sem potom vzal ten žejdlík a řekl sem, ukažte mi jej ...*⁵⁰³ Václav Vítovic tak sám sebe vystavil obvinění z ublížení na zdraví. Je možné, že si byl natolik jist, že nebude potrestán? Další svědectví líčí, co Václava Vítovic ke svému jednání přimělo: „... *Václav Ručníkář přišel k němu za stůl, vzal mu žejdlík z hrsti, po tý nim hodil o zem, běžel ven, hromoval, aby takového hospodáře sto hromu zabilo, že by to pivo zesral, aby psi na ně chodili, ne dobří lidé ...*“⁵⁰⁴ Václavu Vítovic se nelíbilo, že mu Ručníkář bezdůvodně rozbíjí mobiliář, začali se hádat a Václav Vítovic poslal pro rychtáře. Mezitím se měl Ručníkář k odchodu, ale Vítovic ho chtěl zadržet do doby, než přijde rychtář. V ten moment pravděpodobně došlo k potyčce. Zajímavá je výpověď tovaryše Jiříka Kořínka, který u Václava Vítovic pracoval. Ten totiž na konci svého svědectví vypovídá, že jeho bratr měl vidět, že první, kdo zaútočil, byl Ručníkář: „... *pravil bratr, když sem stál v dvoře, že by měl Václava Vítovic hospodáře uhoditi kladívkem tak, že se můj hospodář brániti musel ...*“⁵⁰⁵ Může se jednat o prvek loajality vůči svému hospodáři. Dalším motivem mohlo být zmírnění celé situace. Pokud je totiž před soudem prokázáno, že se jednalo o čin v sebeobraně, pak mohl obžalovaný vyváznout s lehčím trestem.⁵⁰⁶ Žádný z dalších svědků o „útoku kladívkem“ nevypovídá. Václav Kloud doprovodil zraněného Ručníkáře k bradýři, ten ho ošetřil a Ručníkář odešel domů. Je s podivem, že po ošetření „šesti neb sedmi ran“, které mu na hlavě ošetřili⁵⁰⁷, byl zraněný schopný odejít sám domů. V této při zvítězil roku 1601 Václav Ručníkář a Václav Vítovic mu byl povinen zaplatit 15 kop grošů českých jako škodné.⁵⁰⁸

Alkohol figuruje i v dalším případě.⁵⁰⁹ Jan Jeník, mlynář a Jiřík Dlouhý spolu hráli v karty a popíjeli víno. Jeníkův hausknecht nařkl Dlouhého, že s Jeníkem nespravedlivě hraje.⁵¹⁰ Začali se přetahovat o peníze, padaly nadávky: „... *Jeník udeřil Dlouhého pohlavkem a Jiřík Dlouhý chytil se ho zase a utrl mu vobojek, tu se tak tahali spolu ...*“⁵¹¹ Vše vygradovalo v to, že Jeník vytáhl na Dlouhého sekeru a kdyby nezasáhl Jiřík Voda, tak by

⁵⁰³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^f.

⁵⁰⁴ Tamtéž, f. 351^v.

⁵⁰⁵ Tamtéž, f. 352^f.

⁵⁰⁶ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 124.

⁵⁰⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^f.

⁵⁰⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 11^f.

⁵⁰⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 375^f – 377^f.

⁵¹⁰ Tamtéž, f. 376^f.

⁵¹¹ Tamtéž, f. 375^v.

Dlouhý pravděpodobně přišel o život: „... *Jan Jeník dal našemu pánu pohlavek a vzal sekyru, udeřil ho přes ruku, obrátil sekyru nahoru, kdyby mu ji byl Jiřík Voda nechtyl, byl by ní pana pojednou zabil* ...“⁵¹² Zajímavé je, že Václava Vodu nakonec Jeník ještě zažaloval,⁵¹³ že ho schválně chtěl zbít. Další informace k tomuto případu ale nemáme, do knih ortelů se nedostal.

V letech 1590 až 1592 vedou spolu spor o ublížení na zdraví Jan Brož a Jiřík Voda jinak Oslička.⁵¹⁴ Během rvačky Jan Brož vytáhl nůž a bodl Jiříka Vodu. O povaze Jana Brože může svědčit výpověď Jana Sirůčka, který vzpomíná na událost, která se stala roku 1587, tehdy jej Brož uhodil svícem, podle jeho slov k tomu neměl příčinu. Brož, který patřil k městské elitě,⁵¹⁵ se hájil slovy: „... *Bych jich deset zabil, mám je čím zaplatiti* ...“⁵¹⁶ Prakticky z každého trestu bylo možné se vykoupit, což podle *Extraktu* ještě v 16. století magdebursko-litoměřické právo umožňuje.⁵¹⁷ Důvodem k vykoupení byly polehčující okolnosti, nicméně tento prostředek byl cestou pro movité vrstvy obyvatel, jak se vyhnout potrestání.⁵¹⁸

Jana Vodu, který byl po útoku Brože zraněn, žádal o odvedení k barvíři pro ošetření ran. Nakonec našel Vodu rychtář na cestě, vypadal, že je zmrzlý, nařídil ponocnému, aby ho dopravili k barvíři.⁵¹⁹ Jenže toho nemohli nalézt a tak Vodu nesli na ošetření nejprve k jeho otci Tomášovi Vodovi, ten ho ale nemohl přijmout, protože sám byl potlučený z pádu z pavlače⁵²⁰ a ta nakonec k jeho bratrovi: „... *my sme ho vedli a on nám se převrhl před Dědkovic a omdlíval. Nemohli sme se dotlouci, a když byl zase ne den, opět se převrhl [...]*a vyvalil oči jako umrlej a umrlej. Pak sme ho donesli k bratru jeho. Byl by on tu zkřehl, takový znamenitý mráz byl. Kázal sem tam doma[Vavřinec, ponocný – pozn. autora], aby jej obrátili, aby do něho krev nešla ...“⁵²¹ Měl hlubokou ránu na levém prsu a mráz, o kterém se ve výpovědi mluví, Vodovi pravděpodobně zachránil život, protože se mu zpomalil krevní oběh. Stát se to v létě, pak by vykřvácel.

⁵¹² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 377^r.

⁵¹³ Tamtéž, f. 375^v – 377^r.

⁵¹⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 140^v, 142^r – 148^r; I C 17, f. 637^v – 664^v.

⁵¹⁵ Jan Brož byl roku 1594 členem sboru obecních starších. Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*, s. 60.

⁵¹⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 142^r.

⁵¹⁷ Jaroslav ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571*, s. 270.

⁵¹⁸ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 253 – 254.

⁵¹⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 144^v.

⁵²⁰ Tamtéž.

⁵²¹ Tamtéž, f. 143^r.

Brož si byl vědom svého činu a tak se rozhodl, že na nějakou dobu raději zmizí z Loun: „... když Jan Brož Jiříka Vodu ubodl, přišel ke mně na ráno [k Matouši Kalousovi, pekaři – pozn. autora], jak brány otevřeli, a já ještě ležel, řekl Matouši vstaň, jest zle, upíchl sem Jiříka Vodu nožem, nevím hrubě-li a já mu řekl, varuj běž tehdy někam chvíli, až já to přezvím. To já pak nevím, kam jest se Jan Brož poděl, anebo kde jest byl ...“⁵²² Zajímavé je, že se Matouš Kalous neobával vypovědět, že vlastně Brožovi poradil, aby na nějakou dobu zmizel. Tvrdí sice, že neví, kde Brož byl, ale poté, co zjistil, že Voda útok pravděpodobně přežije, věděl, kde Brože hledat: „... když byl Jan Brož v Brloze u sedláka na statku Hulišovém, přišel sem k němu. On mi se ptal, hrubě-li stůně, aneb bude-li mu co a já řekl, však mu bohda nic nebude ...“⁵²³ Po této informaci je Brož vrátil domů.

Voda zažaloval Brože pro „zbodení“, Jan Brož k němu vyslal Jana Mikšovce a Jana Džbera, aby Vodu požádali o stažení té žaloby, že se s ním chce Brož dohodnout na smlouvě o finanční odškodnění: „... že jest toho žádostiv, aby se s ním raději o to zbodení, o kterémž soud mají, raději smluvili ...“⁵²⁴ Když se potom potkali u Markovů na starém pivě, chtěl Voda jako odškodné dva tisíce kop grošů, na což Brož nechtěl přistoupit.⁵²⁵ Voda se pokoušel argumentovat tím, že je díky tomu chromý.⁵²⁶ Konšelé ke sporu vydali 22. června 1592 ortel, kde uznali Vodovu žalobu za oprávněnou: „... Jan Brož toho jest aby mu k takovému ubodení Jiřík Voda jakou hodnou příčinu dát měl, na schválení práva neprovedl a neukázal. Protož to v té při Jiříkovi Vodovi za právo dává, tak že Jan Brož jemu má [...] 300 kop míšeňských ve dvou nedělích pořád zběhlých dáti a mimo to s lékařem se spokojiti i také zaplatiti jest povinen vedle práva ...“⁵²⁷ Brož se po uvážení proti rozsudku odvolal k apelačnímu soudu, který 12. listopadu roku 1592 potvrdil Brožovu vinu, ale snížil mu částku, kterou měl uhradit jako bolestné Vodovi, na 150 kop míšeňských.⁵²⁸

V dalším sporu se podnětem pro roztržku stala událost, kdy Václav Dlouhý se svými pomocníky Václavem a Tomášem Černými přišel do domu Matouše Číželského, kde se konalo svatební veselí. Přítomno bylo více lidí včetně žen. Ve světnici se tančilo. Když

⁵²² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 145^f.

⁵²³ Tamtéž.

⁵²⁴ Tamtéž, f. 144^v.

⁵²⁵ Tamtéž, f. 145^f.

⁵²⁶ Tamtéž, f. 147^f.

⁵²⁷ SOkA Louny, I C 17, f. 664^f.

⁵²⁸ Tamtéž, f. 664^v.

Dlouhý viděl, že na parketu tančí Jan Čížek se Zuzanou, která u Dlouhých bývala, začal vykřikovat, že „lotr s kurvou tancuje“. Když toto obvinění nepřestal opakovat, tak se mezi nimi strhla rvačka, do které se zapojili i Dlouhého pomocníci. Bartoloměj, tovaryš řemesla kolářského, se vydal Čízka bránit.⁵²⁹ Protože, ale zhasla svíčka, Václav Dlouhý se spletl a pustil se do Mikuláše, tovaryše řemesla kožišnického.⁵³⁰ V první chvíli se jim podařilo Dlouhého vystrčit ven za světnice, ale on se dostal zpět a vyhrožoval Mikulášovi nožem, nakonec ho tím nožem zranil na ruce.⁵³¹ Mikuláš Načeradský, tovaryš kožišnický a Bartoloměj Pšovský, tovaryš kolářský, zažalovali Dlouhého pro „zbodení“.⁵³² Štefan Lazebník přináší popis zranění, která Mikuláš s Bartolomějem utřžili: „... *Mikuláš, řemesla kožišnického tovaryš, v kloubě má přerezaný žíly na levý ruce až do kosti, kdyby nebyl častně a pilně opatřen, zůstal by na tu ruku chromý. Bartoloměj, kolářského řemesla tovaryš, má v hlavu bodenou ruku a druhou tys v hlavě rozhrzenou* ...“⁵³³

Prvních pět svědectví k této události vydávají ženy. Jedna popisuje, jak přemlouvala manžela, aby se do toho nemíchal: „... *když sem já [Maryana, manželka Bartoloměje Březiny – pozn. autora] s Bartolomějem, manželem svým dcerkou svou a Tomášem Heroltem domu jíti počeli [...] prosila manžela svého, aby nebránil, ale šel domu, což sme učinili a domů otančevše [...] odešli* ...“⁵³⁴ Druhá zase v momentě, kdy se začali prát, odešla ze světnice: „... *já vzala kožich, když se dali do té pranice a vyšla sem ven z světnice* ...“⁵³⁵ Kdo ale svědomí nevydává, to je Jan Čížek se svou manželkou, kteří vlastně byli hlavními aktéry celé události. Ve středu po památce sv. Filipa a Jakuba 1601 vydala městská rada k té při ortel, kde uvedli: „... *Václav Dlouhý, když do domu Matouše Číželského, kdež veselí svatební bylo, nejša pozván, přišel. Nejprve k svadě příčinu dal, potom i pranici ztropil, Bartoloměje Pšanského v hlavu[...] zranil. Potom Mikuláše druhého jak v dole v domě zavřevši dveře, též beze vší příčiny bil, a potomně nahoře ve světnici se ho chytil, pohlavek mu dal a k tomu i nožem vejtrzně a škodlivě v ruku ubodl [...] z světnice jakož i předešle utekl [...] Mikulášovi a Bartolomějovi [...] se za pravdu dává*...“⁵³⁶ Václav Dlouhý musel každému zaplatit po 25

⁵²⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 331^f.

⁵³⁰ Tamtéž, f. 331^v.

⁵³¹ Tamtéž, f. 332^f.

⁵³² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 331^f – 333^f; I C 18, f. 215^f – 222^v.

⁵³³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 332^v.

⁵³⁴ Tamtéž, f. 331^v.

⁵³⁵ Tamtéž.

⁵³⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 218^v-219^f.

kopách grošů českých, vyrovnat se s lékařem a uhradit soudní náklady. Ačkoli využil práva na odvolání k apelačnímu soudu, ten rozsudek lounských jen 17. srpna 1601 potvrdil a dokonce zvedl částku za odškodné na 50 kop grošů.⁵³⁷

V krčmách mají všechny šarvátky velmi podobný scénář. Konflikty často vznikají během karetních nebo jiných her a téměř pravidelně s podporou alkoholu. Nejprve padají slovní urážky, poté první pohlavky a nakonec dojde na zbraně. Velmi často vypovídají krčmáři nebo jejich rodinní příslušníci, že se pokoušeli šarvátky uklidnit. Krčmáři neváhají zasáhnout vlastní silou, ženy pak povětšinou domluvou, nebo rovnou volají na pomoc ponocné či rychtáře.

Pouze jednou se zde objevuje případ, kdy ke rvačce došlo na ulici a to ještě mezi ženou a mužem. Jedná se o spor Anny Skálové a Víta Klače.⁵³⁸ Anna Skálová obeslala do rady Víta Klače: „... žalobu na něj učinila, že jest ji zbil a šaty na ni pokálel ...“⁵³⁹ Vít Klač si za to vysloužil uvěznění v „Kapse“,⁵⁴⁰ odkud byl pak přemístěn do šatlavního vězení a nakonec propuštěn na rukojemství.⁵⁴¹ Anna ty špinavé šaty donesla na radu, kde se sešlo kolokvium krejčích a kožišníků, včetně několika měšťanek a ti měli šaty ocenit. Částku, kterou stanovili, Vít Klač složil, ale Anně to bylo málo.

Vít Klač měl podle výpovědi Marty, manželky Václava Branýho, mluvit o Anně, jako o ženě, která se nechová dobře k mužům: „... šel Vít Klač z brány mimo naše a řekl Skálový, která se mnou stála: Tu jsou ty ženy, jak své muže perou. A podruhé: Sedlas na něj a osedlalas ho kobyly. Potom, když od ní odešel, od šminku mluvil ji, že lepší včera od města vymrskali, nežli jest ona ...“⁵⁴² Naččená Skálová, jistě ne beze slov, šla za Klačem, ten jí řekl: „... varuj mi duplovaná kurvo z cesty ...“⁵⁴³ a ať za ním nechodí, odvětila mu: „... polib mne zadek, zrádce, byl jsi od šibenice vyprošený ...“⁵⁴⁴ Přitom Anna Skálová také nebyla zrovna bez poskvrnky, jak už bylo výše uvedeno, sama měla na mále, aby nebyla podrobena útrpnému výslechu. Poté přišlo na strkání a nějakou tu nadávku, nakonec: „když vešli konec

⁵³⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 218^v.

⁵³⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 214^v – 218^f; I C 17b, p. 283 – 296.

⁵³⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 215^f.

⁵⁴⁰ Viz. Kapitola o lounských vězeních.

⁵⁴¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 215^f.

⁵⁴² Tamtéž, f. 216^f.

⁵⁴³ Tamtéž, f. 217^f.

⁵⁴⁴ Tamtéž, f. 217^f.

*uličky za dvorem Jana Brože, strčil ní ostře, až dopadla do toho bláta a on naň i tu ji pěsti pachoval v tom blátě ...*⁵⁴⁵

Mordy a vraždy

Rozdíl mezi mordem a zabitím vymezují Koldínova městská práva následovně. Mezi mordy se počítá loupežná, či úkladná vražda, travičství, potrat a také zabití člověka, který se nemohl bránit např. ve spánku, sedící za stolem. Také pokud někdo někoho ohrožuje vědomě ručnicí, je to považováno jako mord. Vražda je potom podle Koldína chápána jako zabití při potyčce.⁵⁴⁶ Tedy vrah chtěl v potyčce svého protivníka zabít, ale místo toho ho jen zranil.⁵⁴⁷

V letech 1593 až 1596 probíhal v Lounech proces mezi Adamem Jánským, poddaným u p. Adama Hrušky z Března a na Pšanech, Matěje a Bartoloměje proti Martinu Michlenovi, úředníku panství Budyně, o mord Lukáše Zadního, poddaného budyňského panství.⁵⁴⁸ Adam Jánský se svými švagry a čeládkou přišel ke Strachotovi Kocurovskému na staré pivo, protože Kocurovský u něj měl dluh za chmel. Zdrželi se a zažádal si o nocleh. Kocurovský projevil obavy: „... *nevím, kdybyste se jen chtěli chovat dobře* ...“⁵⁴⁹ Jánský ho uklidňoval, že je zde jen se svými švagry a čeládkou. Potom přišel Jan Hrozný, řezník Lukšem Zadním. Strhla se mezi nimi rvačka, do které se zapojilo několik lidí. Kocurovský vypovídá: „... *oni se prali, oč jichkoli tam bylo do desíti osob, více aneb míň, všickni v hromadě byli. Tak já vzavši lištu, pral sou mezi ně, jich jsou napomínal a prosil, aby sebe nechali* ...“⁵⁵⁰ Vyprovokoval ji svým chováním pravděpodobně Matěj, který doprovázel Adama Jánských: „... *ten Matějíček skákal po stolích a prve s jinými měl zlou vůli za druhým stolem Přibíhal k našemu stolu a zle vůle hledá* ...“⁵⁵¹ Během rvačky skončil Jan Hrozný s rozbitou hlavou a Lukše Zadního někdo smrtelně bodl nožem: „... *uhodil ho[Jana Hrozného – pozn. autora] ten nejmladší, který sedí v šatlavě stolicí, až hned tu na místě zůstali, vypadši hlavou ven ze dveří. Já zkríkl[Strachota Kocurovský – pozn. autora]: Běda mně, jest zabitej. Dejte vody. Tu sme na něj lili vodu*

⁵⁴⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 216^f.

⁵⁴⁶ Podrobně viz. KOLDÍN, čl. N. XXVII – N. XXX.

⁵⁴⁷ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 122.

⁵⁴⁸ V celém sporu figurovalo několik osob, žalob pro mord Lukáše Zadního bylo tedy víc. Spory jsou evidovány v knihách: I C 34, f. 185^f – 189^r, 190^v – 191^v, 194^v – 195^v, 244^v – 245^r; I C 17a, p. 138 – 171; I C 18, f. 1^v – 15^f.

⁵⁴⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^f.

⁵⁵⁰ Tamtéž, f. 185^f – 185^v.

⁵⁵¹ Tamtéž, f. 188^v.

chladnou a jej křísili. A tom Anna Vinařka má ke mně přistoupila a řekla: Vy toho křísíte a hledít a tamto již leží jeden zabitej ...“.⁵⁵² Tím zabitým byl Lukeš Zadní.

Anna Vinařka z domu Jana Kapra z Kaprštejna byla tou, která si mrtvého v tom zmatku všimla. Je zarážející, jak klidně se chovala. Nejprve si na něj posvítla, pak mu dala kožich pod hlavu a během těchto úkonů si všimla nože, který měl dotyčná v levém boku. Tato žena nejenže se neštitila mrtvého, ale dokonce mu vytáhla nůž z rány: „... *I dobejvám z něho ten nůž*[Anna Vinařka – pozn. autora], *nemohla sem ho dlouho vytrhnouti, vězel mu za střenky v rukávě* ...“.⁵⁵³ Když viděla Dorota, manželka Kocurovského, že je to její nůž, tak ho vytáhla z mrtvého sama a co víc, ten nůž si dala zpět mezi ostatní přibory.⁵⁵⁴ Je zřejmé, že obě ženy jednaly dost chladně, měřeno optikou dnešního vnímání. Důvodem jejich jednání mohla být každodenní rutina, co se rvaček a mrtvých týče. Netvrdím, že byli obyvatelé měst denně vystaveni násilí.⁵⁵⁵ Je spíše pravděpodobné, že určité prostředí nahrávalo násilnostem více, jako právě místa, kde se šenkovalo víno nebo pivo, a tudíž jejich majitelé, mohli být vůči násilí více resistantní.

To ale nebylo Lukšovo jediné zranění, ve výpovědi hrobníka Šebestiána se dovídáme, že měl také proraženou lebku.⁵⁵⁶ Podle dalších výpovědí měl utržit spoustu kopanců jak od toho Matěje, tak od Adama Jánského: „... *Adam držel se stolu, hamtal mu nohama po hlavě a ten Matějček též po lůnu* ...“.⁵⁵⁷ Čemuž odpovídal i popis mrtvého, který podávali pravděpodobní svědci omývání těla: „*když toho Lukše Zadního nebožtíka myli, byl po jednom lici modrej, v hlavě měl šrám, po plecích až do pasu byl všecken modrej. Hlava se mu klátila, ale já nevím, byla-li jest sražena, neb sem se ho nedotýkala*[Rozina, manželka Jiřika Mouryčky – pozn. autora]. *Ránu bodenou v doku levým pod žebrem sem spatřila, když jej myli, velmi velice z něho krev šla, tak že ji museli šatem zacpati* ...“.⁵⁵⁸ Již v předešlé kapitole o obstarání nebožtíka jsem se zmínila, že omývání mohly být přítomny osoby, které se ale aktivně neúčastnily, Rozina je dalším příkladem.

⁵⁵² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^v.

⁵⁵³ Tamtéž, f. 186^v.

⁵⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵⁵ Srov. Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 57 – 58.

⁵⁵⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 188^v.

⁵⁵⁷ Tamtéž, f. 191^r.

⁵⁵⁸ Tamtéž, f. 194^v – 195^r.

Jak bylo uvedeno výše, mezi „mordýře“ byl řazen i ten, kdo jiné ohrožoval ručnicí. V tomto případě se jedná o Jana Dlouhého, který takto vyhrožoval rychtáři a jeho pomocníkům.⁵⁵⁹ Jan Dlouhý byl obeslán do rady, protože měl tvrdit, že nespravedlivě soudí.⁵⁶⁰ Dlouhý žádal, aby se mohl hájit před podkomořím a do té doby, aby s ním páni radní nic nedělali. Možná se obával podjatosti radních, vzhledem k tomu, že se jich celá záležitost měla týkat. Nicméně, pověřili rychtáře jeho zatčením. Dlouhý si vyžádal na cestě do šatlavy zastavení doma, když mu to povolili, využil situace a zamkl se v komoře. Byl rozhodnutý do vězení nejt, když ho přišli navštívit Petr Džbanovský a Jan Kýhar, ukazoval jim, jak má připravené dvě ručnice na obranu. Kýhar mu řekl, že kdyby nechal pana purkmistra na pokoji, tak by se nemusel bát rady, což plně kvitovala Dlouhého manželka.⁵⁶¹ Z výpovědi Džbanovského i Kýhara se také dozvídáme, že ho manželka vyplísnila, že manipuluje s ručnicemi před dětmi.⁵⁶² Když se za ním dostavil rychtář s poručením, aby s ním šel do vězení, Dlouhý mu odporoval a nakonec proti němu pozvedl ručnici: „... rychtář na to nic nedbal, k Dlouhému blíž přistoupil a jeho se chytiti chtěl. Dlouhý nemeškal, rychle ručnice, který dvě na lavici ležely, vzal, na stůl vyskočil, kohoutek přiložil, s ní se okolo na tom stole točil. Rychtář jak to spatřil hned také voštip, který při stěně byl, popadl a s ním k Dlouhému přiměřil ...“⁵⁶³ V této patové situaci se Dlouhý rozhodl pro útěk oknem, vylezl na střechu a schoval se s těmi ručnicemi za přístřešek.⁵⁶⁴

Problémy s radními asi Jana Dlouhého neopouštěly. V roce 1601 se dokonce nechal slyšet, že primase Václava Nosydlu zastřelí, což vypověděla Dorota Chumlová: „... když jsem z vokna vyhlídala, Václav Dlouhej přišel k Václavovi Ručníkáři a to k němu mluvil, že má tu děvku Mandu ku právu dostati a že by žádná jiná příčina nebyla toho, než by ten zrádce primas a že na něho v zahradě číhati bude a že ho zastřelí a ještě se zavazoval přísahou ...“.⁵⁶⁵ I tento čin může být hodnocen jako hrdelní zločin. Podle Koldína: „Též také, kdožbykoli, auklady aneb zálohy někomu strojil na něj očekávaje, číhaje, z aumysla jej zabil

⁵⁵⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 286^v – 291^v; I C 18, f. 225^r – 237^v.

⁵⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 290^r.

⁵⁶¹ Tamtéž, f. 289^r.

⁵⁶² Tamtéž, f. 287^v, 289^r.

⁵⁶³ Tamtéž, f. 286^v – 287^r.

⁵⁶⁴ Tamtéž, f. 287^v.

⁵⁶⁵ Tamtéž, f. 342^v.

aneb zabiti chtěl byl pak pro některé překážky i nezabil, za morděře počten bude a pokutu morděře ponese.⁵⁶⁶ Žádný proces se v této věci, ale s Janem Dlouhým nekonal.

Častou zbraní, kterou dotčený použije k zabití, je sekyra. Ta je hlavní aktérkou v případě, když Vít, s ní zabil v domě Jana Holuba jednoho z hostů: „... *udeřil v hlavu toho zamordovanýho, až týlem na kraj šenkvasu upadl a potom ho v prsy udeřil[...]*kdyby ho byl *vostrým v prsy udeřil, jak jest sekera široká byla, byl by ho napoli rozťal, než v čelo ho nebo koncem nebo bradum zasáhl, tak že jest mu mozek z hlavy pištěl ...*“.⁵⁶⁷ Tento Vít byl vzat do vězení spolu s Kryštofem Vurkářem, podruhem ze dvora mistra Adama [Cholossia Pelhřimovského – pozn. autora]. Ten vypověděl, že se ho Vít pokusil podplatit: „... *v tom vězení dával mi ten Vít půl kopy, abych zamlčel to slovo a na něho nepravil, že jest on ho usekl ...*“.⁵⁶⁸ Ani tato svědomí nebyla ale čtena.

Díky napadení Martina Hrušky v noci na vinici⁵⁶⁹, dostáváme informaci o způsobu, jak eskortovat vězně. Podezřelý Vavřinec Šmidař, byl vězněn na Raný, kde měl sedět v kládě. Městský rychtář, který se svými pomocníky pro něj přišel, přikázal biřicovi, aby „*ho vzal do palečnic*“⁵⁷⁰ a tak s ním šli do Loun.

V zimě roku 1600 šli někteří poddaní urozeného pána Jana Václava z Lobkovic z Loun do Chraberc. Nechali se svést Matějem Hnilicem z Chraberc na saních. Cestou se přel Vít Štěpánovic s rychtářem Michovským Martinem o koupi statku. Pili v domě u Jana Trefila a rozhodli se zde zůstat na noc. S nocováním ve výčepních domech bylo běžnou praxí. Anna Terfilka jim rozestlala ve světnici: „... *dala jim žena má za stůl podušku, Martin s Hestlikem ze vsi Tejnce na jednu se položili, Štěpán s Vitem Trynkou sem na druhou podušku za druhým stole ...*“.⁵⁷¹ Ráno se Martin, rychtář z Michovic chystal domů, řekl, ať s ním jde Vít Štěpánovic, že už 2 noci doma nebyl, tem mu ale odpověděl, že pokud má peníze, tak z krčmy neodejde.⁵⁷² Během noci se ve světnici, kde spali, objevila žena, která ležela za kamny. Rychtář Martin si později stěžoval, že ho Vít Štěpán zbil. Když potom umřel, měl čtená zranění: „... *když umřel, byl modrý v krku a v lúně byl nejvíce a na nohách a na plecích*

⁵⁶⁶ KOLDÍN, čl. N. XXX.

⁵⁶⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 117^v.

⁵⁶⁸ Tamtéž, f. 118^f.

⁵⁶⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 206^v – 208^v; I C 17a, p. 1 – 29.

⁵⁷⁰ Tamtéž, f. 207^v – 208^f.

⁵⁷¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 318^f.

⁵⁷² Tamtéž.

...“.⁵⁷³ Tyto výpovědi, ale nebyly použity před soudem, takže nelze z námi vybraných pramenů zjistit, zdali byl Vít Štěpán obviněn ze zabití.

Častý popis pranic v krčmách je, že někdo zhasl svíčku. Pravděpodobně proto, aby nebylo vidět, kdo se na rvačce podílí: „... *potem na jejich stole svíčku zhasili a všickni vyskočili na Jana Straku, prali se všickni, Křista přes něj klíčem pral, rozrazil mu nos a hlavu, tak že tu hned krev tekla* ...“.⁵⁷⁴ Tento zmíněný spor, který začal tak, že Jan Straka nařkl Jana Strnada z toho, že neumí podkovy přibít, se potom přenesl z krčmy na ulici.⁵⁷⁵ Tam Jan Straka dostal po hlavě kamením a na následky zemřel.

Jan Bradýnský, krčmář z Jimlína, poddaný urozeného pána a statečného rytíře Volfa Staršího z Vřesovic, z Doubranské hory, na Lipenci a na Nových Hradech, byl obviněn, že v roce 1605 k smrti ubil třináctiletého chlapce.⁵⁷⁶ Samuel Krouž, barvíř, který byl k ošetření toho pacholete povolán, vypovídal, že ho nechtěl ošetřit, dokud nebyl přítomen rychtář z Opočna, pak mu ale ošetření poskytl. Ve své výpovědi popsal zranění, která dítě utrpělo: „... *sraženou krev v životě měl a lůno bylo stlučený a veliký, všechno černý* ...“.⁵⁷⁷ Dítě mělo v přítomnosti Samuela Krouže a Jana Kočího, rychtáře z Opočna, vypovědět, jak ke zraněním přišlo: „... *že ten krčmář Jimlínský, u kterého ten pacholík sloužil, nejprve doma bidlem pral zadu na hlavu až mu kůži rozrazil. Musil jedti na pole k Touchovicům, ten pacholík, a on dobře nemohl těch koní spraviti, on vzal ten krčmář sekyru a bil ho zadu na hřbet až upad z koně dolů. Potom hamtal ho nohami po životě a uděřil ho sekyrou na lůno. Potom vzal ho za ruce a za nohy a házel ho přes tři jámy. Nechal ho tak ležeti a jel domu. Pak ten pacholík vlezl po nohách a rukách do Touchovic, do dvoru na rakos slámu, v noci hrubě křičel. Nějaká zemanská pana v Touchovicích volala na děvky, aby stáli a pohlídl, kdo tam křičí, poznali potom, že jest ten pacholík, který sloužil u krčmáře Jimlínského* ...“.⁵⁷⁸ Když pak mělo to dítě pohřeb, šel krčmář za márami. Když se ho někteří obviňovali, že to dítě zabil, tak odpovídal, že dokud mu to neprokáží, tak ho nezabil.⁵⁷⁹ Jan Bradýnský byl skutečně nakonec zproštěn

⁵⁷³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 320^f.

⁵⁷⁴ Tamtéž, f. 411^f.

⁵⁷⁵ Tamtéž, f. 412^f.

⁵⁷⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 458^v – 463^v; I C 19, f. 57^v – 58^v.

⁵⁷⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 459^f.

⁵⁷⁸ Tamtéž.

⁵⁷⁹ Tamtéž, f. 459^v.

viny, protože soud neuznal dostatečné důkazy žaloby, že chlapce svým konáním zabil, protože již předtím byl chlapec chatrného zdraví.⁵⁸⁰

Domácí násilí a manželské soužití

Konflikty, které v manželství přicházely, se odehrávaly za zavřenými dveřmi a pokud nepřekračovaly určitou společností uznávanou mez, nebyly reflektovány. Pokud se situace příliš vyhrotila, měla žena právo na to, uchýlit se k příbuzným anebo k sousedům, aniž by tak přišla o možnosti dědit majetek po případném manželově úmrtí.⁵⁸¹

Záležitost, ke které jsou svědectví v knize svědomí, začíná pravděpodobně jako spor o navrácení věna rodině, po smrti manželky. Pavel Votava si vzal za ženu vdovu Kateřinu Lipovou, její věno bylo vyměřeno na 100 kop míšeňských a z toho 50 kop mělo být pojištěno na blíže neurčené zahradě pod mlýny. Vzhledem k tomu, že ale výše zmíněná Kateřina spáchala sebevraždu, její bratr Václav Lipa žádá navrácení věna.

Pro nás je zde nejdůležitější to, z jakých důvodů si tato žena sáhla na život a jaké důsledky takové počínání mohlo mít. Z několika výpovědí vcelku jasně vyplývá, že byla obětí domácího násilí. Tímto tématem se ve své diplomové práci zabývala Hana Krupková, ta procházela aktový materiál kutnohorské konzistoře v 2. polovině 16. století až do počátku století sedmnáctého. Ve své práci nastínila postavení ženy v manželství, kdy muž byl hlavou domácnosti a význam a úkoly ženy se omezovaly pouze na oblast domácnosti. Muž měl za úkol svou ženu vychovávat a to i za použití fyzických trestů.⁵⁸² Zjištěním této práce bylo, že opravdu častým důvodem rozvodu, bylo násilí ze strany muže. Hranicí pro bití ženy bylo to, aby útok přežila.⁵⁸³

I v našem sporu se v knize svědomí objevuje dokonce několik výpovědí, které popisují těžký osud Kateřiny, kterou manžel bil. Když se k tomu potom ještě přidají finanční potíže, tak možná ani není divu, jak svou situaci žena vyřešila. Ve výpovědích svědkyň, je možné najít zprávy o Kateřininých životních útrapách: „... *to vím, že jest manželka Hnátova Káča,*

⁵⁸⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 57^v – 58^v.

⁵⁸¹ Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, Praha 2011, s. 134; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 118.

⁵⁸² Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře ve 2. pol. 16. stol. do poč. 17. stol. (s přihlédnutím k týmž sporům v pražské konzistoři)*, FF UK, ÚČD Praha 2008, s. 29.

⁵⁸³ Tamtéž, s. 56.

... která se oběsila u sila, ke mně jednou roušky zkrvavené a pravila, že ji sám spral. Jiného nevím, co praviti, neb jsem mezi nimi nebyvala...⁵⁸⁴ nebo „... Byla sem s nebožkou prve známa, přišla sem k ní. Optala sem se jí. Kterak se máš? Kateřino? Ona pověděla. Mám se nebozička [...] vařit tam maso, kroupy, dřevíčka v domě nemám, když ležíme na loži [...] on mi štípá, mám co české groš floky modrý, kopá mi a loktem strká a divně se mnou nakládá, že já nevím, nebozička, kterak mám len svět s ním přebýti, a plakala ...⁵⁸⁵

Je otázkou, do jaké míry mohlo být násilí páchané na ženě nějak veřejně známo. Spíše se mi jeví, že bylo veřejným tajemstvím. Není přece možné, aby si u ženy, která si stěžuje a musí na ní být i nějaká ta modřina vidět, nikdo ničeho nevšiml. Aby nikdo nic neslyšel, ani neviděl. Tento aspekt se právě dost často objevuje ve výpovědích. Nejčastější svědectvím je, že dotyčná s nimi nežila a tudíž nic neví, jak vypovídá např. Regina manželka Jana Čejky: „... já naprosto nevím, co praviti, neb sem s nebožkou jak sem živa nemluvila. A neb, aby mi ona co toužiti měla, že jsou spolu nemanželsky zacházeli. Jedině na setkání, že jsem ji a ona mě pozdravení dala. Nevím, co víc ...⁵⁸⁶

Osud Kateřinu Votavovou tedy nakonec dohnal k sebevraždě. Vezmeme-li v úvahu, co v raném novověku sebevražda znamenala, musel to být opravdu zoufalý krok. Součástí raně novověkého trestního práva byl rozsudek nepočetného pohřbu (do nevysvěcené půdy), nebo dokonce zakázání pohřbu samotného. Tento trest se týkal nejen nepokřtěných dětí a zločinců, ale právě i sebevrahů.⁵⁸⁷

Sebevražda byla těžkým zločinem bez ohledu na motiv, teprve od přelomu 16. a 17. století se začala postupně zkoumat i příčina, která k takovému kroku člověka vedla. To mělo potom vliv i na přístup k tělu a pohřbu sebevraha.⁵⁸⁸ Sebevrah totiž podle křesťanské víry dobrovolně pozbyl víry v zmrtnýchvstání a tak i práva na posmrtný život. Sebevrah se stával nepočetným už tím, že na sebe vztáhnul ruku a proto nemohl být pohřben mezi početnými. Nikdo z početných se ho nemohl dotknout, to se vztahovalo i na pokusy o sebevraždu a proto se často takovým nedostávalo rychlé pomoci.⁵⁸⁹ Pokud bylo jasné, že se jednalo o sebevraždu,

⁵⁸⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 11^v.

⁵⁸⁵ Tamtéž.

⁵⁸⁶ Tamtéž., f. 12^r.

⁵⁸⁷ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003, s. 75; srov. Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, s. 232 – 248.

⁵⁸⁸ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 76.

⁵⁸⁹ Tamtéž., s. 77.

začalo se často pátrat po příčinách. Polehčující okolností se mohla stát slabomyslnost, šílenství nebo zoufalství. Pokud bylo motivem zoufalství, byla potom mrtvola za svítání nebo za soumraku vyvezena z města a pohřbena za hřbitovní zdí nebo v blízkosti křížení cest. Pokud si na život někdo sáhl z pomatení smyslu (např. v nemoci) mohl být pohřben na hřbitově, ale bez obřadu a bez přítomnosti faráře.⁵⁹⁰

Sejmou sebevraha například z oprátky nebo ho vytáhnout z řeky mohla jen bezecná osoba, to jest například kat.⁵⁹¹ V případě sebevraždy Kateřiny Votavové, ale městská rada nejdříve žádá jejího bratra, aby si ji přišel odříznout. A až potom, co to odmítne on, je volán kat a pacholci, aby se o tělo postarali. Celý tento proces musel nějakou chvíli trvat, z čehož podle mého vyplývá, že tělo nebohé Kateřiny viselo ve stodole relativně dlouhou dobu, než ji odřízli. Právě proto, že nakonec byl k tomuto úkonu povolán popravčí, kterého ale nemělo město vlastního a musel tedy přijít, pravděpodobně, z Žatce. Je otázkou, jestli se manžel a rodina tolik báli zneuctění, nebo jim ta žena za to prostě nestála. Když přihlédnu k chladnosti, s jakou je celá tato aféra zapsaná v knihách svědomí, myslím, že pro Pavla Votavu to asi žádná citová rána nebyla.

Václav Mejtský ve své výpovědi popisuje právě situaci, kde se jedná o „odklizení“ těla: *“... to v paměti mám, když jest se Kateřina Lipovic manželka Pavla Votavy, jinak Hnáta osidlem uvázala v nepřítomnosti jeho, že jest mi poručeno bylo, od pana purkmistra a pánův, abych pro někoho z přátel jejích poslal, aby to opatřili, aby odklizená byla. I poslal sem pro Václava Lipu, bratra jejího, a poručení pana purkmistra a pánův sem mu v známost uvedl. Kterýž dal mi to za odpověď, že s tím nechce míti nic činiti, s tím doložení, jak jest dělal, tak nechť má. Potom odesláno bylo od Pavla Hnáta pro poprávce, a s synem jeho i s ženou v domě mém v přítomnosti Jiříka Všečky týž Pavel s nimi smlouvu učinil a od odklidu, aby dáno bylo 30 kop smluvil. V domě Jiříka Všečky před odklizením mělo od něho vyčteno býti 29 kop a po odklizení 1 kopu ...”*⁵⁹²

Domácímu násilí byla vystavena také Kateřina Tábořská, která byla manželkou Václava Vody. O celé situaci se dozvídáme během sporu, který spolu vedou bratři Uždilové a Václav Voda o kšaft téže Kateřiny na foliích 84^r – 91^v knihy svědomí I C 34. Její muž byl

⁵⁹⁰ Richard van DÜLMEN, *Bezecní lidé.*, s. 79.

⁵⁹¹ Tamtéž., s. 80.

⁵⁹² SOKA Louny, AM Louny, 1C 34, f. 12^v.

pravděpodobně velmi prchlivé povahy, ačkoli ona se pokoušela vyhoceným situacím předcházet, jak vypovídá Dorota manželka Jiříka Koule: „... *Václav Voda pil u panarychtáře nynějšího, poslal hudce psejčka pro peníze, že jest hrál, a ona spala, téhož, já sem mu nedala k ní do světnice, pověděla se, že spi. Když pak procítla, já jí o tom pověděla, a ona řekla, pročs mi nepověděla, a já oznámila, že sem ji nesměla buditi. Potom běžela do komory, vzala ty peníze, chtěla mu je poslati ...*“⁵⁹³ Václav Voda se ale vrátil do domu dříve a omluva, že mu chtěla peníze poslati, už ho neuspokojila, vzal z komory meč a tím své ženě, která byla v šestinedělí, vyhrožoval. Dorota, která u nich sloužila, se ho pokoušela uklidnit tím, že přinesla novorozeně, ale na to Voda jen řekl: „... *hen poni, však není sama má krev ...*“⁵⁹⁴ Manželství Václava a Kateřiny bylo pravděpodobně protkáno spoustou podobných situací: „... *pral ji v kuchyni, škrtil ji a pasem šlehal ...*“⁵⁹⁵ „... *pral ji opět v světnici, ona utekla mu do komory a on ji půl kladní sekeru, já mu ji uchytila a přirazila k čelu, až mu boule naskočila...*“⁵⁹⁶ Kateřina se proto často uchýlovala pod ochranu sousedům a žádala, aby zakročil purkmistr: „... *ona utekla k Nyklovům bosa, neměla ani pasu ani roušky na hlavě, ležela tam asi dva dni. Posílala mě k panu purkmistru Václavovi Nosydlovi, aby ho do šatlavyvzali ...*“⁵⁹⁷ Jejich manželství bylo pravděpodobně to, čemu bychom dnes říkali „Itálie“, vzhledem k tomu, že svému muži Kateřina vždy všechno odpustila, jak vypovídá Juliana Kameníčková: „... *jakž se vyspal, byli hned co děti, že by za něco umřela a když ho neviděla, hned se ptala po něm a kázala ho hledati. Taky mu hrubě a nectně lávala, já ji napomínala, aby toho nečinila, že sobě huř udělá [...]*a když se vyspal jedli spolu, já jim přinesla půl husy a půl pinty vína a smířili se zase ...“⁵⁹⁸ nebo Anna manželka Nikla Kvičice: „... *Soudili se, když peněz neměli a když peněz měli, hned zase dobře spolu byli ...*“⁵⁹⁹ Pro napadení Kateřina svého muže nežalovala.

Naopak jako příklad ženy, která pravděpodobně v manželství měla nad svým mužem navrch je případ Barbory manželky Matěje Křehčiny, která se soudila s ševcem Eliášem Černým o nárek poctivosti roku 1604. Kdy na ní Eliáš podal žalobu, že ona a její dcery na něj pokřikují „kohoutku“, protože prý měl jednou sníst, jejich zaběhnutého kohouta. Předvolávají

⁵⁹³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 84^r – 84^v.

⁵⁹⁴ Tamtéž, f. 85^r.

⁵⁹⁵ Tamtéž.

⁵⁹⁶ Tamtéž.

⁵⁹⁷ Tamtéž, f. 85^r – 85^v.

⁵⁹⁸ Tamtéž, f. 86^r.

⁵⁹⁹ Tamtéž, f. 87^r.

k sobě do cechu Matěje Křehčinu a na něj apelují, aby proti dcerám a manželce zakročil. Matěj se ale sám odvolával na svou manželku: „... *Matěj Křehčina na manželku se odvolal a chtěl ji před nimi vézt, my znajíce ji, smyslu ničemnýho byté, nechtěli sme ji před sebe pustiti, nic méně ona přece mezi nás přišla a jak jest přišla hned jest jemu mezi oči klepala, že kdybych měla sobě kým osvědčiti děláš potutelně a času večerního když lidi spí ...*“⁶⁰⁰ Další podrobnosti k tomuto sporu najdeme na foliích 436^v – 438^v.

7.4.2 Urážky na cti⁶⁰¹

Otázka cti byla pro raně novověkého člověka životně důležitá. To na ní záviselo postavení jednotlivce. Pokud se mu stalo, že jeho čest došla újmy, mohl být dotyčný vyloučen ze společnosti. Ztratit čest mohl jedinec, který se nechoval podle etických norem společenství, tedy v našem případě města.⁶⁰² Nositelem tzv. kolektivní cti, mohla být nějaká konkrétní skupina např. město, cech, bratrstvo. Ale ani integrace do některého z těchto společenství neznamenala, že se jednatel nemusel starat o to, aby nedošla újmy jeho osobní česti. Pokud by se to stalo, vrhlo by to špatné světlo i na další členy komunity, do které jedinec patřil.⁶⁰³ Čest byla přítomna v jakémkoli každodenním jednání, byla však znatelná pouze tehdy, když na ní došlo k újmě.⁶⁰⁴

V období, které bylo touto prací vymezeno, se mění společenské zakotvení cti. Od původního tradičně feudálního pojetí cti, kterou nabyt rod a udržoval ji rytířskými ideály, se přesouvá do světa financí, řemesel a obchodu, v přímé souvislosti se sociálními změnami ve společnosti. Podmínkou pro nabývání cti se stalo dodržování smluvních závazků a dalších

⁶⁰⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 436^{f.v}.

⁶⁰¹ Otázka cti se těší dlouhodobému badatelskému zájmu, jak České republice, tak v zahraničí. Vzhledem k omezením, která tato práce skýtá, není možné rozepisovat podrobně prameny a literaturu k tomuto tématu. Proto případné zájemce odkazují na publikaci, která vyšla v roce 2010 v Brně a na seznam pramenů a literatury, který v ní najdou. KOLEKTIV AUTORŮ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

⁶⁰² Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech raného novověku. Sonda do pramenů královského města Brna a města krupka v Čechách*, in: *Spory o čest*, s. 174.

⁶⁰³ Srov. Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 7 – 10.

⁶⁰⁴ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 189.

společenských pravidel.⁶⁰⁵ Pojem „měšťanské cti“ mohl mít právní validitu, pokud právně existovala společnost, která ho nesla.⁶⁰⁶

Žaloby o zhanění cti se v pramenech raného novověku objevují často, což také dokládá její hodnotu. Ve zkoumané knize svědomí činí spory o čest 37% všech trestněprávních sporů.⁶⁰⁷ Utrhání nebo hanění cti blízce souviselo s již probíranými výtržnostmi a rvačkami. Bylo častým jevem, že právě otázka cti, se stala motivem pro to, sáhnout k fyzickému útoku.⁶⁰⁸

Městské právo v raném novověku rozeznávalo dvě úrovně urážky na cti.⁶⁰⁹ Jako více závažné byl pojímán tzv. „nářek poctivosti“. Druhým, méně závažným bylo „zhanění“. Nářek byl uznán za tato obvinění: zrada; bezectnost; podvodné jednání; nevyvedené psanství; nadávky jako z kurvy syn, falešník, panchart, kurva; zlodějství. Zhanění potom následovala po všech ostatních nadávkách.⁶¹⁰ Koldínův zákoník v článku Q. XIV. sice říká, že „... *nemalý rozdíl jest mezi nářkem a haněním* ...“, nicméně ze soudní praxe měst je patrné, že mezi nářkem a zhaněním je jen tenká hranice.⁶¹¹ Zhanění v praxi nemělo za následek ztrátu cti, trestné bylo pouze v případě, že k němu došlo ve zlém úmyslu. Pokud tedy zhanitel prokázal, že svoje slova myslel v žertu, nejednalo se o trestný čin.⁶¹²

„... *Čest lepší než stříbro, zlato* ...“,⁶¹³ tak chápe čest krčmář Tůma z Černčic, když nabádá Doušu, aby neutíkal ze šatlavy. Ukázka je dokladem silně vžitě hodnoty osobní cti, tak jak ji chápali sami obyvatelé města.

Juliana, manželka Matyáše Kuliška, spustila hanlivá slova při trhu na Zuzanu, dceru Václava Branýho, potom, co jí Zuzana shodila z krámu prkno, ne kterém ale žádné zboží

⁶⁰⁵ Josef VÁLKA, „*Čest je zrcadlo společnosti*“, in: Spory o čest, s. 212.

⁶⁰⁶ Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech raného novověku*, in: Spory o čest, s. 173 – 174.

⁶⁰⁷ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví*, s. 262.

⁶⁰⁸ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 189 – 208.

⁶⁰⁹ KOLDÍN, č. Q. XII – Q. XXXVI; Podrobné právní ukotvení cti najdeme v článku Petr KREUZ, *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: Spory o čest, s. 127 – 132.

⁶¹⁰ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze* s. 96.

⁶¹¹ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze* s. 96; Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech*, s. 176.

⁶¹² Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech*, s. 176.

⁶¹³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 146^f.

nebylo. Ačkoli Juliana neměla škodu, velmi hrubě Zuzana nadávala: „... *nadala jí nejednou než mnohokrát, kurev duplovaných, že jest bezbožně a nešlechtně na světě živa a že opsí a kurví se na rynku a že sama na pacholíky leze. Chtěla ji předce bít s lopatou na ni ...*“⁶¹⁴ Jednalo se o dost prudkou reakci, zpochybnila její manželský původ. Spor by měl patřit do kategorie těžší, tedy nářek cti. Ačkoli se zdá, že rada ho vnímala pouze jako zhanění.⁶¹⁵

I druhá dcera Václava Branýho měla potíže se ctí. Václav Braný žaloval Šťastného Ručníkáře o nářek poctivosti a o krádež v roce 1602.⁶¹⁶ Ručníkář měl o Magdaleně mluvit: „... *že jest jeho vlastní kurva, že jest s ní líhal ...*“.⁶¹⁷ V hádku se pak pustila Magdalena s Ručníkářovou manželkou Annou: „... *bylo tak počátek toho Magdalena, dcera Václava Branýho, nechala dítěte u mě [Kateřiny Farářky – pozn. autora], Johanka Šestáková přivolala mne k sobě a v tom šla piva točiti, řekla mi budou-li tlouci, nalejte jim piva, v tom vynesl Šťastný Ručníkář hubatičku ven, já ji od něho brala, majíc dítě na ruce a on děťátko to od mne vzal, manželka jeho seděla na schodech u Šestáků, řekla, ty duplovaný kurvy, když ty to dítě máš, jako by mi nůž do srdce strčil a to do třikrát, [...]* a ona řekla, *že jest mého manžela kurva ...*“.⁶¹⁸ Ručníkář se k Magdaleně několikrát veřejně přiznal, čímž musel své zákonné manželce silně znesnadňovat situaci. Zdá se, že se okolo jeho prohlášení nic zásadního neděje. Dá se tedy předpokládat, že nemanželské vztahy mužů nebyly ničím ojedinělým. Naopak u ženy byl takový skutek nepřipustný, její čest se odvíjela od sexuální morálky. Hlavním motivem tohoto stavu byl majetek a jeho předávání v rodinné linii. Nestálost manželky by znamenala ohrožení rodinného majetku.⁶¹⁹

O nářek poctivosti žaluje, na místě své manželky Doroty, Zikmunda Zuba z Kamsenperku Jan Artofidius.⁶²⁰ Když v létě roku 1593 šel Jan Artofidius s Václavem Nosydlou na procházku, zastavili se u domu Zikmunda Zuba. Artofidius Zuba upomínal, pro nezaplacené peníze. Zub se ale ohradil, že Artofidia i s jeho ženou, kterou nazval kurvou, ve svém domě hostil. Anna, manželka Jana Šmikovic, to ve své výpovědi vyjádřila poněkud

⁶¹⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 292^v.

⁶¹⁵ Pod záhlavím sporu je poznámka o publikování svědomí, ale knihách rozepří a ortelů tento spor nebyl nalezen.

⁶¹⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 352^v – 354^r, 355^r.

⁶¹⁷ Tamtéž, f. 353^r.

⁶¹⁸ Tamtéž, f. 353^r.

⁶¹⁹ Srov. Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: *Spory o čest*, s. 116 – 117.

⁶²⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 212^r – 214^r.

šťavnatěji: „... žral u mně i s tou svou kurvou ...“.⁶²¹ Celé nařčení vzešlo z toho, že poté, co si Jan vzal Doroto, vdovu Písařovic, porodila předčasně, myšleno od data sňatku, dítě: „... *mistr Jan Artofidius pojal sobě Dorotu, vdovu Písařovic, pozavší sobě ji, měl s ní Reginu, nyní Matouše Ladaře manželku, která se zrodila než čas přišel roku o několik nedělí ...*“.⁶²² Mohlo se opravdu jednat o předčasný porod. Dále, vzhledem k tomu, že byla vdovou (po Matouši Písaře), mohla být těhotná ze svého předchozího manželství. Z výpovědi Šimona Koželuha se dozvídáme, že poté co zemřel Matouš Písař, přišel do města mládenec, kterého radní přijali za písaře. Stejně jako v případě vdovy po Adamu Cholosiovi Pelhřimovském, tak i v tomto, byla novému písaři zasnoubena pozůstalá vdova. Když byli zasnoubeni, měl Dorotu navštěvovat v noci a zůstat u ní.⁶²³

Panovalo obecné přesvědčení o zasnubách. Pokud proběhly, pak byli muž a žena před Bohem a veřejností oddáni. V 16. století byl rozhodujícím právním aktem příslib obou snoubenců, církevní požehnání bylo chápáno jako oficiální posvěcení sňatku. V této souvislosti byl potom předmanželský styk legální. S příchodem reformace začala církev s tímto jednáním vyslovovat nesouhlas. Pokud tedy spolu snoubenci intimně žili před svatbou, mohli být utrženi na cti. Byl to způsob, jak dostat pod kontrolu tajné sňatky.⁶²⁴

Dorota pak zjistila, že je těhotná. Jenže její snoubec podlehl jedné z morových ran. Po smrti svého snoubence, odešla do Prahy, kde se seznámila s Janem Artofidem a vzala si ho. Pravděpodobně mu zamlčela svoje těhotenství, protože Šimon Koželuh ve své výpovědi uvádí, že když na to Jan přišel, tak od ní odešel. Dorotiny přátelům se podařilo Artofidia přesvědčit a ten se k ní vrátil.⁶²⁵

Její vinna či nevinna by tedy závisela na tom, jak nazírala městská společnost v Lounech na legálnost předmanželského styku v době zasnub. Bohužel tato svědectví nebyla čtena, takže ze stanovených pramenů se výsledek nedozvíme.

Otázku kolektivní cti odkrývá nářek poctivosti, který spolu měli Dorota Žaludka a Ondřej Sládek, v roce 1602.⁶²⁶ Dorota Ondřeje žalovala pro krádeže viničních tyčí z její

⁶²¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 212^v.

⁶²² Tamtéž, f. 213^r.

⁶²³ Tamtéž, f. 213^v.

⁶²⁴ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 1. díl, s. 149 – 150.

⁶²⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 213^v.

⁶²⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 368^v – 369^v, 370^v – 375^r.

vinice. Za císařským rychtářem Jiřím Dědkem z Vlkové přišel Václav Martínek, jako zástupce sladovnického cechu, a řekl: „... *by sladovníci, pro ten nárek, kterýž on Ondřej byl nařčen, mezi sebou jeho trpěti nechtěli* ...“.⁶²⁷ Rychtář mu odpověděl, že dokud mu nebude prokázána vina, tak s tím nemůže nic dělat. Zlodějství patřilo mezi jedno z obvinění, které mohlo jedinci uškodit na počestnosti. Pro Ondřeje by vyloučení z cechu znamenalo osobní katastrofu, protože by se dál nesměl věnovat řemeslu.

Nadávky⁶²⁸

Nadávky užívané v raném novověku se odvíjely od hanění základních morálních principů, které městská společnost respektovala. Nejčastěji se útočilo na nelegitimní původ jedince, například se užívalo označení: „z kurvy synu“. Dále pak jsou to nadávky, které zpochybňují řádně vykonávané řemeslo, anebo naopak přirovnávají k tzv. nečistým řemeslům či k trestancům: „ras“, „kat“, „zloděj“, „lotr“. Také výraz, který popisoval kontakt s mrtvými těly, byl účinnou nadávkou: „vislec“. Další okruh nadávek si klade za cíl napadat vlastní podstatu pravidel ctnosti, např. nedodržení daného slova: „zrádce“ či „lhář“. Inspirace se čerpala i ze zvířecí říše, kdy nadávky pocházely ze jmen zvířat, která bylo možno pokládat nějakým způsobem za nečistá: „šelma“, „prase“, „pes“, „krkavec“. Do zvláštní kategorie je možno zařadit slova, která až v kontextu dostanou urážlivý nádech. Jedná se o „brdníka nešlechtného“ nebo „kohoutka“,⁶²⁹ či originální „hovnopárek“.

Ženské nadávky se odvíjejí od morálních vlastností a manželské sexuality. Nejčastěji se žena častuje nadávkou „kurva“ a dle potřeby se připojují přídavná jména, jako například: „lehkomyslná“, „zvyjebaná“, „tuplovaná“. Dále můžeme nalézt označení „potvornice“ či jen „lhářka“. Těmito přídavky se také nadávka stupňovala, což bylo běžným jevem. Nejprve byla žena „kurvou“, poté „zvyjebanou kurvou“ a nakonec „duplovanou kurvou zvyjebanou“.

Důvodem k nářku nebo zhanění může být i hanlivé přirovnání, často k části lidského těla: „... aby ho políbil v řiť ...“, „... jest pěknější v zadku nežli ty v tváři ...“.

⁶²⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 369^r.

⁶²⁸ Srov. Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest*, s. 116 – 122.

⁶²⁹ „Kohoutek“ byl považován za nadávku, protože Eliáš Černý, který byl takto označován, byl obviněn z toho, že Barboře, manželce Matěje Křehčiny, snědl kohouta, který se jí zaběhl k němu do domu. SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 433^v – 434^v, 435^v – 437^v.

Pestrost a rozmanitost raně novověkých nadávek neměla hranic. Některá z výše uvedených pojmenování by dnes jako nadávka asi neobstála, nicméně oni otázka cti není dnes přespříliš akcentována. V porovnání s dobou raně novověkou, má dnešní člověk, jak se mi občas bohužel poštěstí slyšet, poněkud omezený a nekreativní slovník.

7.4.3 Proti vlastnictví

Krádež

Richard van Dülmen ve své knize řadí krádeže k nejčastějším trestním deliktům od 16. století až do konce 18. století.⁶³⁰ V našem prostředí nečiní zaznamenané delikty krádeže, tak vysoké procento. V okruhu trestněprávním jsou na vyšší příčce delikty z oblasti sporů proti cti a proti životu a zdraví. V případě období o sto let mladším, 1650 – 1770, dospěl Jaroslav Čechura pro Soběslavsko k vyššímu počtu krádeží a tento delikt je zde druhým nejčastějším.⁶³¹ Reálně by bylo ale nutné počítat s větším počtem drobných krádeží, které byly jistě na denním pořádku, ale pachatelé nebyli zadrženi, tudíž nebyli zahrnuti do statistik.

Krádež je, z pohledu, trestního deliktem proti majetku. Koldínův zákoník ji charakterizuje takto: „*Krádež jest lstné dotýkání věci cizí mohvitě, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci, k nabytí jakéhožkoli zisku z požívání jejího.*“⁶³² Dále je rozlišována dojm způsobem. První je veřejná a jedinec byl buď přistižen při činu, nebo se u něj daná věc zjevně nacházela, potom se jedná o *zlodějství*. Druhá se stala tajně a musí se prokázat skrze svědky, tehdy jde o *krádež*.⁶³³

Roku 1591 se u Tomáše Koudelky sešli na snídani sedláci ze Žerotína. Přisedl si k nim Jiří Srb a pili spolu pivo. Když řekli Srbovi, odkud jsou, odvětil jim: „... *že jest tam taky býval na rakách, s svým tovaryšem ...*“.⁶³⁴ Dokonce jim líčil, jak na jeho tovaryše přišel hajný, jak ho chtěli hodit do rybníka a raky, které během šarvátky vysypali z kbelíku, zase potom posbíral a odešel.⁶³⁵ Marek Jíra ze Žerotína přišel za manželkou Koudelky a řekl jí, že se Srb přiznal, že byl chytat raky na panství jeho milosti Doupovce a žádal, aby byl povolán rychtář. Anna ho odkázala na Tomáše Koudelku. Ten jim svědčil, že Srb nemá nic, co by si na něm

⁶³⁰ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 239.

⁶³¹ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 277.

⁶³² KOLDÍN, čl. P. I.

⁶³³ KOLDÍN, čl. P. III.

⁶³⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 158^v.

⁶³⁵ Tamtéž, f. 158^v.

vzali: „... co my na něm vezmete, však nikdy nic nemá, leč byste chtěli na něm co vystrašiti ...“.⁶³⁶ Také, že nemá narychlo čeládku a ať si pro rychtáře dojdou sedláci sami, pokud chtějí.⁶³⁷ Marek Jíra došel pro rychtáře. Než se ale vrátil, tak se jím Srb schoval: „...i naši sme ho na loubí za komínem, řekli sme, aby šel s námi dolů do světnice. On nechtěl ...“;⁶³⁸ „... když přišel ke dveřům k světnici, běžel domů po schodech, tovaryš za ním. Utíkal před námi. Lapali sme jej a pan rychtář v tom přišel, vedli sme jej do šatlavy, můj tovaryš [Marka Jíry – pozn. autora] se s ním vsaditi dal ...“.⁶³⁹

Proč se Srb před cizími doznával z krádeže? Je možné, že se chtěl pochlubit, nebo doufal, že sedlákům raky prodá. Jiřík Srb nebyl na racích asi poprvé, Václav Vopozdil, městský rychtář, vypovídá, že slyšel z doslechu, že se Srb často chlubí, jak chodí na raky.⁶⁴⁰

V poslední ukázce je poznámka, že tovaryš Marka Jíry se nechal vsadit do šatlavy se Srbem. Bylo to proto, aby jím Srb neutekl? O vymámení doznání jím pravděpodobně nešlo, vzhledem k tomu, že Jiřík Srb se s lovem raků příliš netajil. Spíše se zdá, že tovaryš měl opravdu za úkol Srba hlídat.

Hlavní aktérkou dalšího sporu⁶⁴¹ je, již výše zmiňovaná, Anna Hubková z Černčic. Obvinila Žofii Fučíkovou, že jí ukradla z truhel blíže nespecifikované věci, v době, kdy byla přes Vánoce roku 1591 v klášteře. Svou žalobu opírala o výpověď nezletilé Žofiiny dcery. Později se ale ukázalo, že Justýna svědčila proti matce, protože jí Hubková slíbila odměnu.⁶⁴²

Hubková šla k purkmistrovi i s Justýnou, potkala tam Mandalenu, manželku Jana Lysého z Požova, který zrovna držel úřad. Mandaleně líčila, jak jí Fučíková vzala z truhel povlečení a nechala si to potvrzovat od Justýny: „... vid', Justýnko, že jest matka brala? Ona nic jiného neříkala než, ano, ano ...“.⁶⁴³ Justýna byla vzata do vězení, kde vyprávěla, jak s matkou braly Hubkové věci. Když to slyšel Jiřík Jungr, jinak Vytlačil, který tam byl také, káral jí za její neloajlnost k matce.⁶⁴⁴ Ve stejném duchu se nese i výpověď Doroty, manželky

⁶³⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 159^f.

⁶³⁷ Tamtéž, f. 157^v – 158^f.

⁶³⁸ Tamtéž, f. 159^f.

⁶³⁹ Tamtéž, f. 158^v.

⁶⁴⁰ Tamtéž, f. 158^f.

⁶⁴¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 165^f – 170^f; I C 17, f. 741^f – 769^v.

⁶⁴² Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková*, s. 140.

⁶⁴³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 165^v.

⁶⁴⁴ Tamtéž, f. 165^v.

Linharta Ševce: „... byla sem tehďáž v vězení, přivedli tehďáž tam Justýnu, děvče Fučíkové. Věžňové ji domlouvali, proč na matku praví, ona pověděla, však sme pak braly a kradly plátna panskýa v truhlách povlaky zlatý taky ...“.⁶⁴⁵ Ve výpovědi Mariany, manželky Jiříka Jungra, čteme, že Justýnu naváděla k výpovědi sama Anna Hubková: „... Světíšek jí, kdo ji kázal tobě tak mluvit, oznámila, že panna, že jí řekla paličkový čepec koupiti a pěknou sukni ...“.⁶⁴⁶ O stejném úplatku mluví i městský rychtář Václav Vopozdil: „...kdo ji na to navedl, oznámila, že panna Anna, že ji koupí čepec paličkový a pěknou sukni. Spatřil sem to také, že jest podlej to děvčátko ...“.⁶⁴⁷

Neumím si představit vztah Fučíkové ke své dceři, která pro slíbené oblečení udala svoji matku. Je pochopitelná její touha po novém ošacení, ale je zřejmé, že nebyla pružné myslí, když nedomyslela, co mohlo potkat její matku. Krádež byla totiž trestána oběšením.

Hubková tuto při prohrála, soud se pro nejasné důkazy stran Hubkové přiklonil k Žofii Fučíkové. Hubková se sice zkoušela ještě znovu odvolávat⁶⁴⁸, ale Apelační soud jen potvrdil rozsudek.

Mezi drobné prohřešky se řadí záležitost Urbana Rezlera a Jana Dlouhého.⁶⁴⁹ Jan Dlouhý s Václavem Ležákem, pravděpodobně posílení alkoholem, vzali před domem Jiřího Dědka z Vlkové Rezlerovi saně s koňmi a vozili se po městě. Dlouhý se pak s Rezlerem o to hádal, Rezlera se ale zastal Jiří Dědek, rychtář císařský: „... řekl, Janovi Dlauhýmu: Proč vy zastáváte psotu, Václav, proč jest se zmořil jeho hovádka ...“.⁶⁵⁰

Drobné krádeže se v Lounech děli v oblasti, kde lounští měli své zahrady: na Losých a Lužehradech. Například krádež kamení na Losích,⁶⁵¹ nebo krádež dříví v Lužehradech.⁶⁵² Dříví bylo oblíbenou položkou zlodějů, ať se jednalo o dříví složené v lese, nebo u domu.

⁶⁴⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 167^f.

⁶⁴⁶ Tamtéž, f. 168^f.

⁶⁴⁷ Tamtéž, f. 168^v.

⁶⁴⁸ Tamtéž, f. 208^v – 209^v.

⁶⁴⁹ Tamtéž, f. 308^v – 309^f.

⁶⁵⁰ Tamtéž, f. 309^f.

⁶⁵¹ Tamtéž, f. 124^f.

⁶⁵² Tamtéž, f. 422^f.

7.4.4 Proti mravnosti

Spory proti mravnosti, tvoří samostatnou kapitolu trestněprávních deliktů. Jedná se o zločiny proti společenské a manželské mravnosti. V této oblasti městského práva docházelo k úzkému propojení s právem církevním. Manželské spory totiž řešila konzistoř.⁶⁵³ Městské právo se zabývalo pouze tím druhem sporů, které konzistoř určila. Pokud spolu měly styk osoby nesezdané, jednalo se o *smilstvo*, pokud byl alespoň jeden v manželství, pak šlo o *cizoložství*.

Cizoložství, smilstvo

Koldín udával jako trest za cizoložství v případě muže stětí mečem, v případě ženy také stětí nebo zahrabání zaživa.⁶⁵⁴ Také ale připouštěl okamžitou mstu manžela, v případě, že by svou ženu nebo dceru přistihl při činu.⁶⁵⁵

Různé příklady smilstev a cizoložství byly v této práci již rozebírány v jiných kapitolách. Tato samostatná část je už jen dokončením dříve uvedeného.

Stávalo se, že muž, který měl poměr s dívkou, se s její rodinou vyrovnal finančně. Což byl případ i Petra Šprýmka. Petrovi zemřela roku 1593 manželka a hned na to za ním přišel Pavel Toužimský, otec děvečky, se kterou měl Petr poměr. Žádal ho, zdali by si jeho dceru mohl tak za dva, tři roky vzít za manželku. Petr úplně neodporoval, ale nechával si otevřená vrátka: „... *na ten čas, aby ho při tom zanechali [...] že po časích může se to všechno státi a ji sobě za manželku vzíti ...*“.⁶⁵⁶ Nakonec se pravděpodobně vyrovnali finančně: „... *viděl jsem i to, že starému otci té děvečky Petr Šprýmek dával nějaké peníze z ruky do ruky, ale nevím, jak jest mnoho bylo ...*“.⁶⁵⁷

Na podzim roku 1598 byl do rady obeslán Jiřík Zazima, jinak Paleček, který byl obviněn z cizoložství.⁶⁵⁸ Toho se měl dopustit na celnici v Postoloprtech s nějakou poběhlou ženou jménem Kuběna. Nejdřív se k tomu nechtěl přiznat, ale nakonec se doznal, ale vypovídal, že byl velmi opilý. Adam Pilát vypovídá, co viděl: „... *zastihl sem jej na hoře v komoře za dveřmi, bylo potmě, chytil sem jej za zadek v lůno, počal mi hromovati a láti, šel*

⁶⁵³ Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře*.

⁶⁵⁴ KOLDÍN, čl. M. XL.

⁶⁵⁵ KOLDÍN, čl. M. XXXIX.

⁶⁵⁶ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 184^r.

⁶⁵⁷ Tamtéž.

⁶⁵⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 295^v – 296^r; I C 18, f. 186^r – 194^r.

sem dolu ...“.⁶⁵⁹ Zdá se, že prostory, kde se často střídali lidé na cestách, jako byly celnice, či brány byly místem, kde se ženy svolně k intimnostem povětšinou vyskytovaly.

Daniela Koudelka byl nařčen Janem Jelínkem, že měl styk s dcerou svého učitele a také děvečkou svého otčíma, za což měl být trestán pokutou: „... *když byl v Freiberce, též že jest poskurvil pana otce svého dům, že jest děvečku obtěžkal. Že ji za to ouplatek dal ...*“.⁶⁶⁰

Lze předpokládat, že delikt cizoložství byl u mužů trestán finančními pokutami, popřípadě byl vyvinut nátlak na sňatek s danou osobou.

Kapitola o vybraných otázkách lounské kriminality měla za úkol nastínit prostředí a okolnosti, ve kterých se jednotlivé spory udály. K celkovému pohledu na kriminalitu v Lounech, by pak bylo zapotřebí podrobit rozboru i další prameny městské provenience.

⁶⁵⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 296^r.

⁶⁶⁰ Tamtéž, f. 457^v – 458^r.

8. Závěr

Cílem této rigorózní práce bylo navázat na moji práci předchozí a ukázat rozmanitost městských knih soudní provenience, zvláště pak knih svědomí, jako pramene pro studium dějin všedního dne. Knihy svědomí byly prozatím badateli opomíjeny, a pokud se jim dostalo pozornosti, spíše byly studovány po stránce právního rozboru trestněprávních a majetkových sporů. Při zpracování této studie byla využita analyticko-narativní metoda, která umožňovala citovat archivní prameny, což vybraný pramen čtenáři blíže zpřístupnilo.

V teoretické části bylo popsáno městské prostředí v Lounech na konci 16. století a na počátku 17. století. Díky tomu bylo možné uvědomovat si kontext jednotlivých případů, které byly v práci dále líčeny. Louny jsou v tomto období zemědělsko-řemeslným městem, které se prosazovalo zvláště ve vývozu sladu a vína. Městskou společnost tvořili převážně česky mluvící měšťané, řemeslníci a obchodníci.

Charakteristika knihy svědomí (1584 - 1605) I C 34 přinesla krátkou vnitřní i vnější kritiku svazku, která ukázala formální podobu studovaného pramene, dále pak vnitřní členění knihy, formu zápisů vydávaných svědomí a podíl jednotlivých písařů na zápisech. Byly tak dány podněty k zamyšlení nad dalším zpracováním tohoto typu pramene. Ediční zpřístupnění knihy svědomí je jistě zajímavá myšlenka, nicméně po delší úvaze to nevidím jako nejefektivnější řešení. Ačkoli jsem si vědoma možností, které tento typ materiálu badateli nabízí, tak čas, který by editor musel knize věnovat, bohužel není úměrný zájmu badatelů.

Praktická část byla složena ze dvou tematických okruhů. Prvním byly vybrané aspekty z každodenního života lounských měšťanů. Témata, která byla autorkou zvolena, byla postupně zhodnocena pomocí informací získaných ze zkoumané knihy svědomí.

Ženy a jejich svět byly pevně spjaty se světem jejich mužských protějšků. Městské prostředí ženám umožňovalo více se prosadit. Často se zapojovaly do správy řemeslné dílny svého muže, díky tomu získávaly jistou míru samostatnosti. Ženy často prodávaly na trzích, nebo obchodovaly s komoditami, jako bylo obilí nebo chmel. Tyto obchodnické aktivity byly dobře patrné na příkladech uvedených z knihy svědomí. Zásadou výpovědí svědků jsme mohli nahlédnout do několika různých vztahů, kde každý pár řešil situaci jinak. Zajímavou a běžnou praxí jsou sňatky vdov řemeslníků, které, pokud znovu vstupovaly do manželství, si vybíraly ženichy mezi muži stejného řemesla. Udržovala se tak v chodu řemeslná dílna. Tyto

vdovy byly žádanými partiemi zvláště mezi tovaryši, kteří doposud neměli vlastní dílnu. Kniha svědomí se ukázala jako cenný pramen k dějinám porodnictví a ženské sexuality. Ukázka vztahu ženy k jejímu dítěti byla demonstrována na jednom příkladu smrti novorozence po úrazu rodičky. V této souvislosti se dá uvažovat nad možností, že vztah ženy k dítěti, byl mimo jiné také ovlivněn společenským postavením rodičů.

Louny byly na přelomu 16. a 17. století zemědělsko-řemeslným městem. Z řemesel se zde mezi ty nejvýznamnější řadili sladovníci a pivovarníci, vinaři a řezníci. Bylo běžné, že mezi městskou špičku se dostali movití řemeslníci, kteří si díky svému povolání mohli dovolit nakoupit i hospodářskou půdu. Pokud vystupují zástupci řemesel jako žalobci nebo obvinění, potom se spor zpravidla týká výkonu jejich řemesla; nejčastěji jsou to pře o kvalitu sladu v případech sladovníků a pivovarníků apod. Doložen byl také silný kolektivní akcent ctnosti, který byl udržován pod dohledem starších každého cechu.

Ve sledovaném období prošlo Louny několik morových ran. Pavel Mikšovec ve své kronice pravděpodobně dost nadsazoval počty mrtvých, které se na vedení výpovědí v knize svědomí nijak zvlášť neprojevovaly. Zmínky o moru se v knize nevyskytují hojně i přes opakovaně propukající epidemii. K šíření a projevům moru sice větší počet informací chybí, nicméně spousta jiných nemocí a diagnostik je v ní obsažena, a je tak možné sledovat jejich průběh. V otázkách smrti byl sledován způsob nakládání se zemřelým. Koupání mrtvého patřilo k běžné součásti obstarání nebožtíka. Překvapujícím zjištěním bylo množství lidí, kteří byli dle svých výpovědí aktu přítomni. V obou případech se jednalo o osobu, která zemřela násilnou smrtí, proto je zájem přisuzován zvědavosti, popř. tomu být svědky události, o které budou muset později třeba vypovídat.

Druhým samostatným okruhem byly aspekty městské kriminality, které bylo možné studovat z knih svědomí. Původní diplomová práce byla v této kapitole rozšířena o dříve pominutou oblast majetkoprávních deliktů, čímž autorka kompletně pojala oblast sporů, které nekončily rozsudkem smrti. Byla provedena klasifikace kriminálních deliktů, kdy pro tuto práci bylo jako pomocné členění zvoleno schéma, které nastínil ve svém článku B. Roedl. Ačkoli autorka nepřijímala výše zmíněné členění sporů jako "neprostopupné škatulky", tak ale díky němu měl čtenář možnost nahlédnout do zkoumané kriminální trestněprávní i majetkoprávní problematiky.

Díky uvedeným sporům bylo možné také pozorovat sociální nerovnost v přístupu ke stejnému druhu deliktu. Pokud by nás zajímal celkový náhled na kriminalitu v Lounech ve zkoumaném období, bylo by třeba vzít na vědomí i další skupiny kriminálních činů (hrdelní činy a drobnou kriminalitu) a výrazně rozšířit badatelský zájem o studium dalších typů městských knih a registratury.

To, že Louny (jako i další města) zůstaly po vydání Městských práva království českého až do r. 1610 nadále u práva magdebursko-litoměřického, by si zasloužilo větší pozornost, než který mu mohla autorka, s ohledem na téma práce, věnovat. Problematika by mohla přinést další podněty k výzkumu, jak právních, tak městských dějin.

Majetkoprávní spory tvořily většinu agendy zkoumané knihy, což odpovídá i výzkumům autorů v jiných městech. Často se jedná o kšafy, ať už je spor veden o pozůstalost, dluh, nebo se týká sirotčího majetku. Z výpovědí je možné získat informace o majetku zemřelých, poloze některých nemovitostí. Nejčastějším jevem jsou ale různá svědectví o rodinných vztazích ve městě žijících lidí, skrze která se dokládá právo k dědictví. Ačkoli se jedná o poměrně zmatečné informace, je možné využít je jako sekundární pramen pro výzkum obyvatel Loun v 2. polovině 16. století.

Byla shledána zejména jistá lhostejnost ze strany žen, které se setkaly se zabitím člověka. Tento čin se často odehrál v místě, kde se čepovalo pivo nebo víno. Je možné přisuzovat toto chování prostředí. U žen, které byly pravidelně svědky rvaček a ublížení na zdraví ve výčepech, lze předpokládat jistou otupělost vůči násilí. Pro velké množství deliktů byl spojovacím článkem alkohol. U případů vražd a zabití je zarážející brutalita provedeného činu. Popis zbití jedince s velmi násilnými projevy agresora, po kterém následovala smrt oběti, může být tak jako v případě kronikářů způsobem, jak expresivně zesílit vinu dotyčného útočníka.

Čest byla pro obyvatele raně novověkého města velice ceněnou hodnotou. Odvívěla se od vztahu jedince ke společnosti a naopak vztahu společnosti k jedinci. Její poškození pomocí zhanění nebo nářku mohlo znamenat sociální vyloučení a z toho vycházející existenční potíže. K ohrožení životních podmínek v souvislosti se ctí docházelo například u řemeslníků. Poškození osobní cti zástupce určitého řemesla mohlo poškodit kolektivní čest příslušného cechu. Tomu se cechovní představení bránili vyloučením nečestného řemeslníka ze svých řad.

Pro poškozeného to pak mohlo mít za následek velké existenční potíže, protože nemohl nadále vykonávat ve městě řemeslo.

V případě sporů proti mravnosti jako bylo cizoložství nebo smilstvo, platila dvojitá míra. Tyto skutky, v případě mužů, byly pojímány výrazně benevolentněji, dokonce se zdá, že jejich konání bylo veřejným tajemstvím. Naopak k cizoložství nebo smilstvu v případě ženy bylo přistupováno podstatně přísněji, protože se jednalo o ohrožení rodu a rodového majetku.

Tato práce prokázala, že knihy svědomí mohou být platným pramenem pro poznání dějin všedního dne, dějin kultury, nebo dějin mentalit. Jsou-li studovány s vědomím limitů, které tento pramen přináší, mohou být cenným zdrojem informací ke struktuře a fungování města, městské kanceláře a společenských vztahů. Pro studium jsou využitelné jak samostatně, tak je vhodné pro komplexnější představu o problematice města, je rozšířit o studium dalšího materiálu z působnosti městské kanceláře. Případně by si téma zasloužilo srovnání s jinými městy ve zkoumaném období. Práce také, v oblasti mikrohistorie města, přispěla k detailnímu poznání jedné sféry života v Lounech v 2. polovině 16. století.

9. Prameny a literatura

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Louny, f. Archiv města Louny:

- Kniha svědomí (1584 – 1605), sg. I C 34.
- Právní rozepře a ortele (1577 – 1593), sg. I C 17.
- Právní rozepře a ortele (1593 – 1601), sg. I C 17a.
- Právní rozepře a ortele (1595 – 1601), sg. I C 18.
- Manuale sententiarum definitivarum civitatis Lunensis (1601 – 1651), sg. I C 19.
- Kronika Pavla Mikšovce (1324 - 1785), sg. CH 3 (přepis z pozůstalosti F. Štědrého).
- Sběrka listů a listin, sg. L, kart. L1 – 68, složka 2, č. 37a,b.
- Listiny a listy panovníků, sg. 41, 42, 43.

Edice pramenů:

Jaromír ČELAKOVSKÝ, Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex juris municipalis regni Bohemiae. Privilia královských měst venkovských z let 1420 – 1526*, díl 3., Praha 1948.

Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská království Českého Pavla Kristiána z Koldína*, Praha 1876.

Petr KREUZ, Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny. (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007.

Karel MALÝ a kolektiv (ed.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013.

Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času*, Praha 2003.

Jaroslav HONC (ed.), *Hospodářské záznamy Jana Zákostelského 1553 – 1574*, Praha 1968.

Internet:

Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen*: www.piccard-online.de.

Literatura:

Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti*, 1. díl, Praha 2000.

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, in: PSH 31, Praha 2000.

Milan BUBEN, *PVH – Filigránologie*, in: Historický obzor 1, 1990.

Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011.

Vladimír BYSTRICKÝ, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize monarchie. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Pardubice-Praha 1999.

Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956.

Jiří ČAREK, Bořivoj LŮŽEK, *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách*, in: SAP 18, 1968.

Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770*, Praha 2008.

TENTÝŽ, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, in: Dějiny a současnost, r. 16, č. 1, 1994.

TENTÝŽ, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: ČNM – řada historická, r. 152, 1 – 2, 1988.

Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

TENTÝŽ, *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001.

TENTÝŽ, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

TENTÝŽ, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, 3 díly, Praha 1999 – 2006.

Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.

Jan DVOŘÁK, *Vrchnostenské město v raném novověku. Vztahy k vrchnosti a venkovskému zázemí na příkladu Svitav v 17. století*, Brno 2013.

Ivana EBELOVÁ, *Cechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993.

TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

Olga FEJTOVÁ, *Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské*, in: SOAL II, 1988.

TATÁŽ, *Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské*, in: SOAL IV, 1991.

Zdeněk FIALA, *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954.

Jindřich FRANCEK, *Výběrový soupis vydaných pramenů a literatury k dějinám hrdelního soudnictví v českých zemích*, in: *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16. – 18. století*, Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007.

TENTÝŽ, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010.

TENTÝŽ, *Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.

Carlo GINZBURG, *Sýr a červi: svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.

Antonín HAAS, *Právní oblasti českých měst*, in: ČSPS, 60, 1952.

Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce FF UK, Praha 2010.

TENTÝŽ, *Kriminalita v rudolfínské Praze. Zločin a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, Praha 2011.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.

Jan HORSKÝ, *Tematika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, in: DP 13, 1996.

Hana HRACHOVÁ, *Kriminalita na Rokycansku v letech 1575 – 1600*, in: ČNM – řada historická 169, 2000.

Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004.

TATÁŽ, „...na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (Z pohledu pozůstalostních pramenů)*, in: DP 25, 2007.

TATÁŽ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Acta Universitatis Purkynianae 83, Phil. et Hist. 5, Studia historica – Monographia 5, Ústí nad Labem 2002.

TATÁŽ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odras norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

TENTÝŽ, *Ženy české renesance*, Praha 1977.

Šárka JIROUŠKOVÁ, *Památky zdravotní techniky v různých typech domácích budov – historický vývoj hygienického mobiliáře*, in: DP 24, 2005.

Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech raného novověku. Sonda do pramenů královského města Brna a města Krupka v Čechách*, in: Spory o čest ve středověku a raném novověku, Brno 2010.

Bohdan KAŇÁK, *Proměny rolí přísežných a konšelů v prostředí magdeburského práva na příkladu správy města Olomouce*, in: PH 22/2, 2014

Quido KASTNER, *Kmetský soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století*, in: SAP 19/2, 1969.

Quido KASTNER, *Litoměřická právní oblast do počátku 17. století*, in: Vlastivědný sborník Litoměřicko, 14, 1978.

Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

Romana KMOCHOVÁ, Petra PATEROVÁ, *Problémy spojené se zpřístupňováním soudních knih na příkladě královských měst Louny a Slaný v období raného novověku*, in: Ústecký sborník historický – Supplementum 1, Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih (Sborník příspěvků z konference, konané v Ústí nad Labem 30. – 31. 10. 2008), 2010.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura a každodenního života od 16. do 18. století*, 1. díl, Praha 1995.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2004.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v Českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století, (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*, in: DP 23, Praha 2004.

TENTÝŽ, *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: Spory o čest ve středověku a raném novověku, Brno 2010.

TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého města pražského v letech 1548 – 1560*, in: DP 13, Praha 1996.

Lenka KREUZOVÁ, *Agenda městské soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548 - 1618)*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.

Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře ve 2. pol. 16. stol. do poč. 17. stol. (s přihlédnutím k týmž sporům v pražské konzistoři)*, FF UK, ÚČD Praha 2008.

Karel KŘESADLO, *Správa a soudnictví ve Slaném v polovině 16. století*, SSH 10, 1975.

Bořivoj LŮŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, in: Historická demografie 3, 1969.

TENTÝŽ, *Kováři v Lounech v 16. století*, in: Český lid 49, 1962.

TENTÝŽ, *Okresní archiv v Lounech: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1956.

Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: Spory o čest ve středověku a raném novověku, Brno 2010.

Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě*. (Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze), Praha 1992.

TENTÝŽ, *Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Svatováclavská smlouva. Třídní kompromis mezi šlechtou a městy z roku 1517*, in: AUC, Philosophica, 1/2, 1955.

TENTÝŽ, *Trestní právo v Čechách 15. a 16. století*, Praha 1979.

TENTÝŽ, *Vývoj městského práva v Čechách*, in: Karel MALÝ a kolektiv (ed.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013.

Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce na FF UK, Praha 2008.

TENTÝŽ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: SOAL VII, 1995.

TENTÝŽ, *Vzestup a pád lounského měšťana Jeronýma Vandova*, in: SOAL X, 2001.

Petr MAREŠ, *Soupis přísedících komorního soudu Českého království v letech 1527 – 1620*, Praha 2013.

Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století (Příspěvek k hospodářskému postavení měst v 16. století)*, in: SAP 16, 1966.

Michaela NEUDERTOVIÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalosti)*, in: Česká města v 16. – 18. století, Praha 1991.

TATÁŽ, *Inventář pozůstalosti jako pramen poznání všedního dne ženy v předbělohorské době*, in: DP 13, 1996.

TATÁŽ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Louny*, in: Opera Historica 1, 1991.

TATÁŽ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Opera Historica 1, 1992.

Martin NODL, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, in: DP 25, 2007.

Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310 – 1526*, Praha 1963.

Jaroslav PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, in: ČsČH 32, Praha 1984.

TENTÝŽ, *Okrajové vrstvy obyvatelstva Českých měst a městeček v 16. – 18. století*, in: DP 16, 1998.

TENTÝŽ, *Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996.

Jan PAŘEZ, *Několik příspěvků k sociální struktuře Loun od poloviny 14. století do počátku 17. století*, in: SOAL VII, 1995.

Petra PATEROVÁ, *Mlynáři a město. Společenské postavení a styky mlynářů v městské společnosti 16. století na příkladu královského města Louny*, in: Poohří 4. Peníze a život, Louny 2014.

Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury*, Praha 1995, 2 díly.

Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (Edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, in: SSH 20, Beroun 1994.

Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, Praha 2003.

Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi, Praha 2004.

TENTÝŽ, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou*, in: FHB 7, Praha 1984.

TENTÝŽ, *Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: VSOL VI., 1993.

TENTÝŽ, *Lounské vinařství v letech 1567 – 1631 pohledem kronikáře Pavla Mikšovce*, in: Dějiny vinařství na Moravě (Sborník příspěvků z konference, uspořádané ve dnech 16. – 17. září 2004 ve Slavkově u Brna), Brno 2005.

TENTÝŽ, *Náklady na činnost lounského hrdelního soudu v letech 1571 – 1631*, in: FHB 16, 1993.

TENTÝŽ, *Stavební podnikání města Louny před Bílou horou*, in: SOAL V, 1992.

TENTÝŽ, *Sudička Anna Hubková z Černčic*, in: DP 13, 1996.

TENTÝŽ, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16. – 18. století*, in: SAP 53, 2003.

TENTÝŽ, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004.

Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů v Žatci a Lounech před Bílou horou*, in: SOAL I, 1985.

František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských a jiných českých městech v letech 1547 – 1738*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VI, 1930.

Tereza SIGLOVÁ, *Soudové zisku nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011.

Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Konfliktní soužití. Městská společnost ve světle soudních sporů. Sonda do života měšťanů ve Vodňanech v druhé polovině 16. století*, Olomouc 2012.

Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*, Praha 2012.

Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví v předbělohorské době*, in: *Města severozápadních Čech v raném novověku*, 2000.

Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619*, 4 sv., Brno 1998 – 2003.

TATÁŽ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku: (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.

TATÁŽ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku*, in: *DP 22*, 2004.

Marek STARÝ, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha 2014.

Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Ivo CERMÁN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013.

Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství a v královském městě Nymburce v letech 1513 - 1620*, diplomová práce, FF UK, Praha 2011.

Jaromír ŠTĚPÁN, *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*, in: Karel Malý (ed.), *Městské právo v 16.– 18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.– 26. září 1979 v Praze*, Praha 1982.

Jaromír ŠTĚPÁN, *Litoměřický extrakt z r. 1571. Příspěvek k dějinám magdeburského práva v Čechách*, in: Václav Vaněček (ed.), *Miscellanea Historico-Iuridica. Sborník prací o dějinách práva napsaných k oslavě šedesátin J. Kaprasa*, Praha 1940.

Jaromír ŠTĚPÁN, *Studie o kompilační povaze Koldínových práv městských*, Praha 1940.

Lucie STORCHOVÁ a kol. (ed.), *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014.

Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období po počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004.

Josef VÁLKA, „Čest je zrcadlo společnosti“, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví starého města pražského před rokem 1620*, in: PSH 33, Praha 2004.

Václav VOJTÍŠEK, *Archiv hlavního města Prahy: o jeho vývoji, sbírkách a významu*, Praha 1933.

TENTÝŽ, *Manuály radní nového města pražského z let 1548 – 1553 a jejich písaři (Příspěvek k vývoji městských knih pražských)*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953.

TENTÝŽ, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953.

TENTÝŽ, *Soud a rada v královských městech českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské. Na příkladu Nového města pražského a Polabského pětiměstí*, Praha 2011.

Zikmund WINTER, J. V. Šimák (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913.

TENTÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století*, Praha 1906.

TENTÝŽ, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku*, 2 díly, Praha 1890 – 1892.

TENTÝŽ, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, Praha 1909.

10. Seznam zkratek

ČNM – Časopis Národního muzea

ČsČH – Československý časopis historický

DP – Documenta Pragensia

f. – folio, fond

FHB – Folia Historica Bohemica

inv. č. – inventární číslo

kn. – kniha

p. – pagina

Phil. et Hist. – Philosophica et Historica

PH – Paginae Historie

PSH – Pražský sborník historický

s. - strana

SAP – Sborník archivních prací

sg. - signatura

SOA – Státní oblastní archiv

SOAL – Sborník okresního archivu v Lounech

SOkA – Státní okresní archiv

srov. - srovnej

SSH – Středočeský sborník historický

11. Obrazová příloha

Obrázek č. 1 – desky knihy.

Obrázek č. 2 – ukázka poškození vazby.

Obrázek č. 3 – signatura na přideščí desek.

Obrázek č. 4 – filigrán varianta Piccard č. 103353 (Brandýs nad Labem).

Obrázek č. 5 – vložený lístek mezi folii 121^v – 122^f.

Obrázek č. 6 – filigrán varianta Piccard č. 102899 (Louny).

Obrázek č. 7 – písař Tomáš Brodský.

Obrázek č. 8 – písař Adam Cholossius Pelhřimovský.

Obrázek č. 9 – písař Petr Casselius Hradecký.

Obrázek č. 10 – písař Řehoř Zhorský Kladrubský.

Obrázek č. 11 – písař Bartoleměj Písecký.

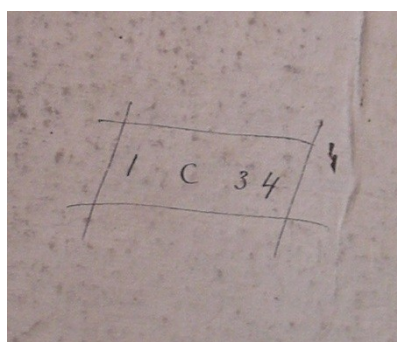
Obrázek č. 1.

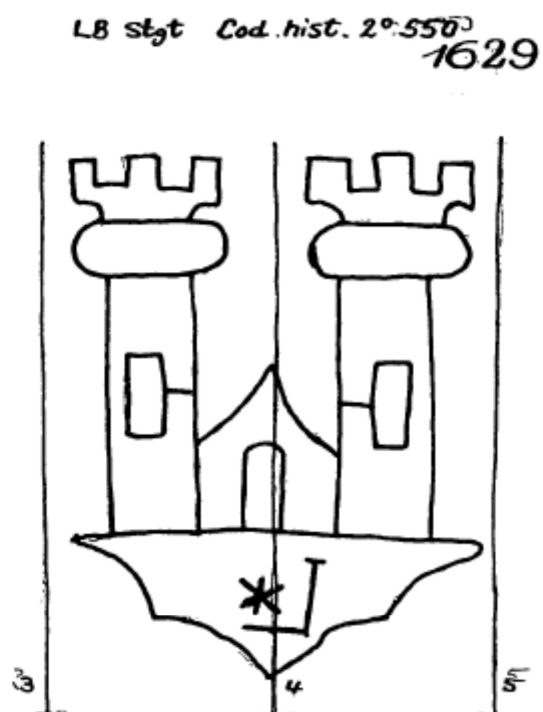
Obrázek č. 2.

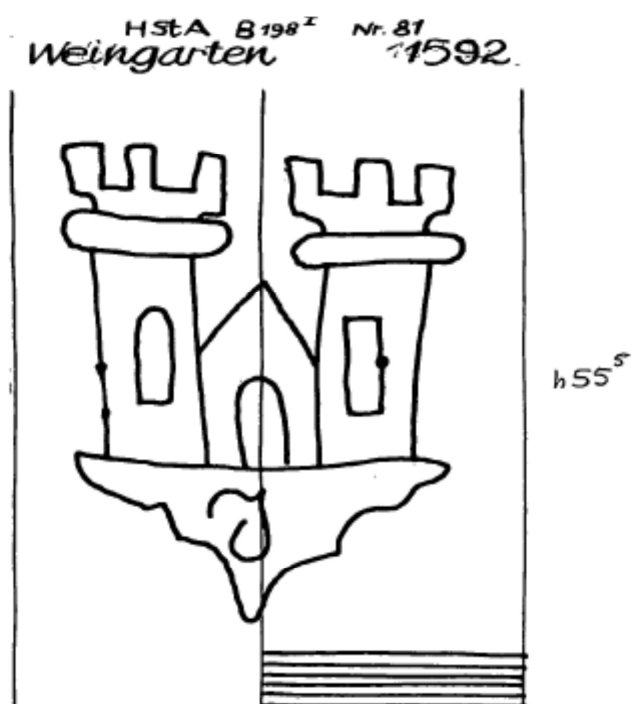
Obrázek č. 3.

Obrázek č. 4.

Obrázek č. 6.

Obrázek č. 5.

Publikováno: pronesl Janu Lyfara v 25. 8.
1. Tiskárna folio 239. a 240. 243.
2. Dlouze před prázdnou. Je to. a prázdnou.
3. Dlouze před prázdnou. Je to. a prázdnou. 2.

Obrázek č. 7.

[illegible]

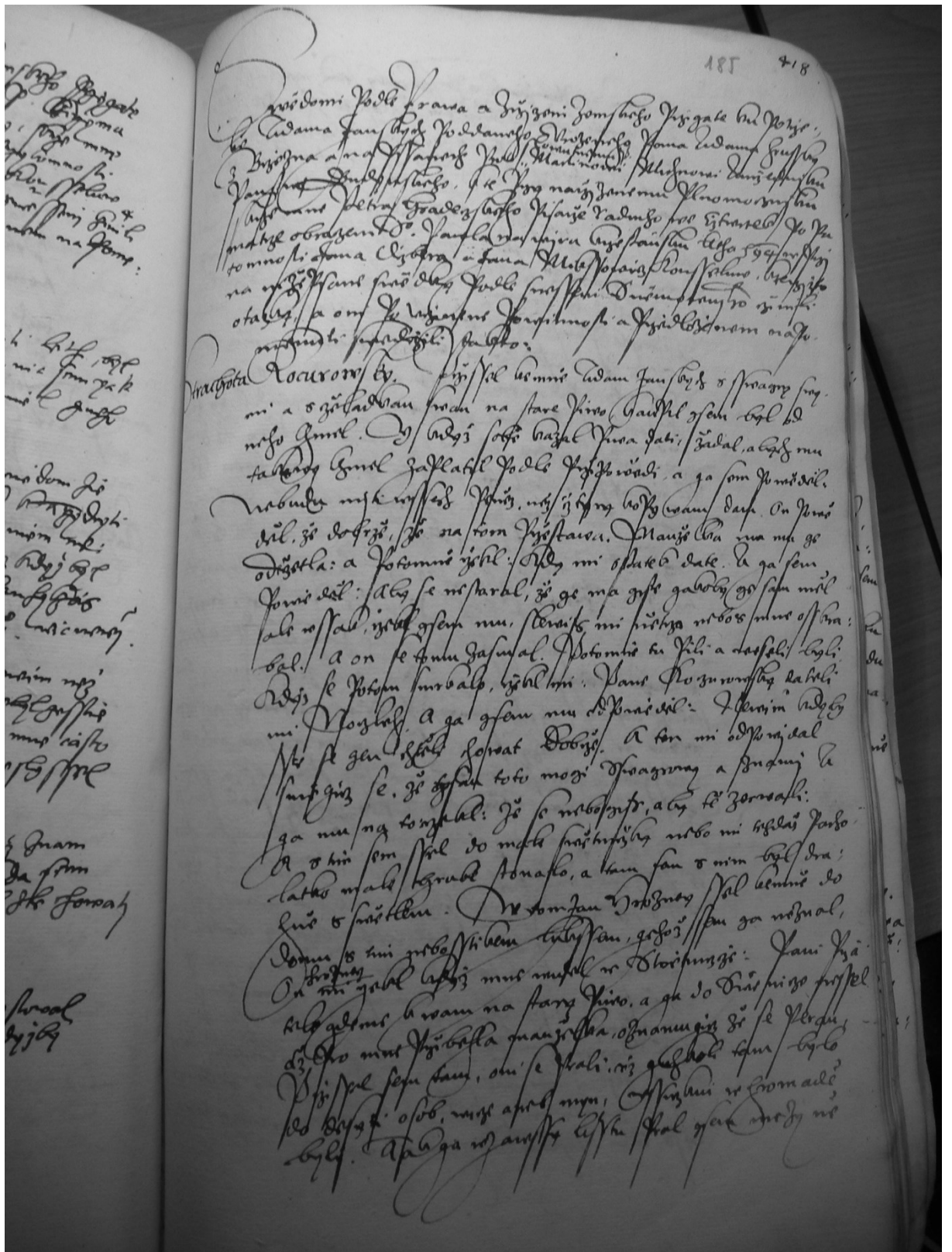
Obrázek č. 8.

Ovisdomi pregati a zapfome
 de panna a zapfome tembele
 pome goyde vrozne fomi fomi
 Alzorne vroz mille vroz 9 Bontina
 a na popolopred e pome Amie Ma.
 manote, pome mme Mafra Adama
 folojmurefale vrozporef pome Obrozni
1586 a v ro pome mme fomi
 foma zapfome, a pome mme fomi
 tembele tembele mme mme: pome
 fode fime mme fime mme mme
 fime fime mme mme, a mme fime mme
 mme mme fime mme:

[illegible]

Simon vulgaris. Hopsolo pua: Redz sam bel
 ~ Gineffe ~ Bpami, paiffol kammie no.

Obrázek č. 9.

Obrázek č. 11.

[illegible][illegible]

Zygmunt z Berny na Juchanę Wroński, a Stabyni:
 Ło Ktęże Jana Włocha Star/ysze z Korosorais
 Złambrom/te Łoz na Łypury a Nymy/Ł Grabek
 Nymy/Ł Juchanę Juchanę a 23 na + Juchanę:
 Złambrom/te Łoz na Łypury a Nymy/Ł Grabek

Pripad nejprve druzini toje pafolke otac, pripad
 a toj druzini pripad b. druzini, a toj druzini pripad
 planak. Pripad b. druzini pripad, druzini toj
 a toj druzini. Na vasa pripad b. druzini druzini